

I. ÉVF.

1932. JANUÁR—FEBRUÁR

1—2. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ HAVI FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

TARTALOM.

	Lap
A magyar közönséghez — — — — —	1
Négyesy László: Új nyelvművelő munka — — —	3
Beszámoló a Nyelvművelő Szakosztály üléseiről —	23

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg és állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelvművelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztő felelős.

A lapba szánt közleményeket a szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½—2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetés a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába küldendő (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

*

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A magyar közönséghez.

Veszélyben a magyar nyelv!

Veszélyben van épsége, szépsége, eredeti zamatja!

Idegen szók árja tódul bele napról-napra. Idegen szók tarkítják a köznapi nyelvet, a társaság, az országgyűlés, a sajtó, a tudomány, a kereskedelem, az ipar, a művészet, a sport nyelvét. Miattuk pang a nyelv természetes tenyészeté, pusztul eredeti szókinése.

Sőt idegenszerű szólások, idegen észjárást utánzó fordulatok vesztegetik meg nyelvérzékünket, szorítják ki a magyar nyelv törzsökös kifejezéseit, támadják szólam- és mondatszerkezetét.

Fattyúhajtások burjánzanak fel, nyelvi hibák terjednek el és bitorolják a nyelvi szépségek jogát.

Romlik szórendünk. Még nyelvünk dallama is fertőződik.

Fel kell riadnunk ilyen pusztulás láttára. Hova lesz így a mi gyönyörű nyelvünk, az élő nyelvek ez egyik legsajátosabbika és legszebbike?!

De van még magyar lélek, magyar gondolatjárás és ízlés. Van még sokakban magyar nyelvérzék. Szembe lehet még fordulni a nyelvromlással és meg lehet menteni nyelvünk magyarosságát. Csak legyen zászló, amelyet a jó magyarság hívei követhessenek.

A Magyar Tudományos Akadémia, mint a nyelv művelésére is alapított intézmény, hivatásához képest kitűzte ezt a zászlót és új nyelvmentő, nyelv művelő mozgalmat indít meg. A mindjárt itt következő cikkben az olvasó tüzetesen kifejtve látja a nyelvromlás jelenségeit és az Akadémia elhatározásának indító okait.

Az Akadémia a nyelv művelő mozgalom irányítására a szépirodalom, a szaktudomány és a sajtó képviselőinek bevonásával külön szakosztályt állított fel, egyszersmind megindítja ezt a folyóiratot. Az Akadémia és a szakosztály eddigi lépéseiről is beszámolnak a füzet közleményei. Egy később megjelenő cikk pedig az alulírt szerkesztő irányelveit terjeszti elő. Itt még csak néhány szót.

Mit akarunk?

Akarjuk nyelvünk védelmét, az idegenszerűségek visszaszorítását, a fattyúhajtások irtását, a nyelvnek sajátos jelleme szerinti fejlesztését, a szó- és szóláskines gyarapodásának magyarosságát, a szép magyar szó tiszteletének terjesztését, a beszéd- és írásmód ízléses tisztaságát.

Felhívunk mindenkit, akinek nyelvünk ügye drága: a közönséget, a sajtót, a tudományt, az irodalmat, az iskolát, — segítsen bennünket nagy célunk elérésében. Érdeklődjék közleményeink iránt, vegye fontolóra tanácsainkat, támogasson bennünket javaslataival, terjessze törekvéseinket, általan járuljon hozzá édes anyanyelvünk további diadalmas fejlődéséhez!

Veszélyben nyelvünk magyarsága!

Mentsük meg a magyar nyelvet! Mozdítsuk elő további eredeti virágzását!

Négyesy László

*a Magyar Tudományos Akadémia
Nyelv művelő Szakosztályának elnöke*

Nagy J. Béla

szerkesztő

Új nyelvművelő munka.

— Előterjesztés a M. Tudományos Akadémiában. —

Tekintetes Akadémia!

Az a nyelvőrző és nyelvművelő tevékenység, mely Akadémiánk oltalma alatt a XIX. század végső harmadában oly szép eredménnyel folyt, a századforduló óta sokat veszített erejéből. Az akkori mozgalmat szellemi életünk és Akadémiánk kiváló alakjainak nyelvjavító munkássága vezette be: Brassaié, Arany Jánosé, Gyulai Pálé. Az Akadémia pályakérdést is tűzött ki az idegenszerűségek és hibás szólások híralatára és a helyes magyarság elveinek kifejtésére; ennek a pályázatnak két érdemes munka lett az eredménye. Elhatározta az Akadémia egy külön magyar nyelvészeti és nyelvjavító folyóirat támogatását is. Így indult meg a Magyar Nyelvőr Szarvas Gábor szerkesztésében. Ismeretes az a harcias erély, amellyel ez a folyóirat a nyelvhasználatot ellenőrizte és széles körök érdeklődését felkeltette a nyelv ügye iránt. Ismeretes az az egyoldalúság is, amely a folyóirat irányába bevette magát. A szerkesztőség sokkal inkább egy jórészben már történelmivé vált előző mozgalomban látta a bajok forrását, t. i. a nyelvújításban, mint az élő idegen hatásokban és egyéb romlási jelenségekben, annyira, hogy ezekért is a nyelvújítást tette felelőssé, mintha az idegenszerűségek előtt is a nyelvújítás (főleg Kazinczy) ú. n. xenologizálása húzta volna fel a zsilipeket. Efféle túlzások nyelvünk tisztaságának nem egy kiváló bajnokát elidegenítették

a folyóirattól. De a Nyelvőr működésének mégis szinte korszakos eredményei voltak. A nyelvújítás maradványakép még jelentkező, találmányra való szógyártásnak vége szakadt s az önkénynek a nyelv szerves tenyésztét zavaró beavatkozása megszűnt; nagy sikerrel járt az idegenszerűségek elleni küzdelem is, a folyóirat hatásosan védelmezte az irodalmi nyelvhasználat magyarságát, a nyelvérzékét fölserkentette, a népnyelv forrásait rendszeresebben feltárta. — De utóbb lankadt ez az erély. A folyóiratban előtérbe került a nyelvtudományi feladat, a gyűjtő és magyarázó munka; az elméleti cél hátraszorította a gyakorlatit. Egyik-másik munkatárs továbbfejlődése a nyelvi helyesség iránti közömbösség felé haladt és a nyelvjavítás elvi megokolásának lehetőségében való bizalom többekben megingott. A Nyelvőr második szerkesztője már kevésbbé dogmaszerű és merev meggyőződéssel, de egyúttal kevesebb határozottsággal állt őrhelyén, mint az első. Mióta pedig ugyanő a helyesírás átalakításának kérdésében az Akadémiától elválva a közoktatásügyi kormány útján léptette életbe javaslatait, a nyelvművelés irányítása tekintetében közte és az Akadémia közt meg is lazult a kapcsolat és egy pár év múlva az Akadémia vissza is lépett a Nyelvőr támogatásától. Mióta továbbá a Nyelvtudományi Társaság megalakult és a Magyar Nyelv megindult, a Nyelvőr mind elméleti, mind gyakorlati jelentőség szempontjából másodszorba került. Viszont a Magyar Nyelv bőséges tudományos tartalma is majdnem egészen az elméleti cél szolgálatában áll.

Egy negyedszázad óta alig van szervezett ellenállás a nyelvromlás és az idegen hatások beözönlése ellen. Egy kissé mintha biztosabbnak láttuk volna a helyzetet az elért eredmények alapján a kelleténél. Az olyan művek, mint Simonyi *Helyes magyarsága*, Tolnai *Magyarító szótára*, még az előző időből valók. Egy-egy nyelvészünk vagy stilisztánk meg-megszólalt, egye-

temi előadások is voltak a nyelvi helyességről. Egyetemi stílusgyakorlataimon magam is gondot fordítottam a nyelv tisztaságára és a jó magyarságra. Természettudósainknak kivált régiebb nemzedékében nem volt ritkaság a nyelv tisztaságára való gond; egyes műkedvelő nyelvészek, nyelvbarátok is kísérleteztek nyelvművelő javaslatokkal. De mindezek szétszórt jelenségek. A nyelvhasználat ellenőrzése ma nincs szervezve, az egész irodalomra nézve nincs egységes irányítás. Egyik-másik tekintélyes hírlap el tud terjeszteni egy-egy ügyvélt javítást, de kellő nyelvtörténeti tájékozottság híján az effélék nem egyszer épen annyi kárral járnak, mint haszonnal. Pl. a *-lag*, *-leg* határozórag helytelen használatát üldözve, még helyes használatát is üldözöbe veszik: a ragot mindenütt az *-n* módhatározó jellel helyettesítik, úgyhogy az ujságokban nincs, sőt az ujságműveltség után indulók beszédében sincs többé *állítólag*, *valószínűleg*, hanem csak *állítóan*, *valószínűen*. Tehát előlnek egy régi jó ragot.

A nyelvművelés ez ellanyhulása és szétszóródása azzal a következménnyel járt, hogy újabban a nyelvromlás ijesztő mértékben terjedt. Az újabb találmányok, műszaki berendezkedések, az egész sportélet nyelve úgyszólván magára hagyva alakult ki és tele van hibákkal. A mozgóképek szövege is igen gyakran minden magyar stilisztikai műveltség nélkül készül. De a kereskedelem, ipar, a gazdasági élet, a művészet újabb fogalmai, viszonylatai is a nyelv megfelelő bővülését kívánnák s ez is gazdátlanul folyik. A házikör nyelve, a köztanácskozások nyelve is új meg új idegen szókkal és idegenszerű vagy hibás fordulatokkal telik meg. Egy-egy országgyűlési beszédben egész szakaszok vannak, melyeknek minden második-harmadik szava idegen, s gyakran a szólások is idegen észjárást tükröznek. Épúgy megtelik a tudományos nyelv is nemzetközi szókkal, nemcsak olyanokkal, melyeket egyezményszerűen elfogadtak,

mint *elektromosság, dinamógép, tragikum* stb., hanem olyanokkal is, amelyek magyarul is egészen jól kifejezhetők, pl. *organizmus* (=szervezet) stb.

Nem a szélsőséges purizmust hirdetjük ezzel. Gyulai legtisztább nyelvű magyar írók egyike, de néha ő is nemzetközi szóhoz folyamodott, még versben is, jellemzetesség kedvéért. Heine 1849 októberi versének fordításában meghagyta az idegen szót: „Ezek lám tisztos bestiák, Kik győztek honett tusába”. Prózában is, mikor arról adott szatirikus képet, hogyan kacérkodik egy híres írónk a nyilvánosság színpadán a közönséggel, ezt írja: végül kecses *pirouettet* csinál. — *Politika, esztetika* kiirtása szükségtelen. Vannak olyan nemzetközi szók, amelyek mögött évezredek és sok nemzet szellemi közösségét érezzük. Ezt a nagy jelentéstávlatot nem mindig pótolhatja egy-egy mondvaesinált hazai szó. E szók egyrésze mintegy egyetemes érvényű szimbolumnak tetszik, jelentése több, mint alkalmi jelentés, általános eszmére utal. A többi fajta idegen szó sem mindig veszedelmes. A régi nyelv *hopmester, fraj* szavai csak vendégszereplők voltak, eltűntek. Gvadányi korában szélteben járta a *hecc*, 'állatviadal' jelentésben; a szó megmaradt, de módosult jelentésében. Csokonai *spitzbubja, manérja, mamzellje* már rég elpárologott. Ez előtt negyven-ötven évvel egészen otthonos volt a *hübsch* szó a művelt társaság nyelvében, ma már alig hallani. Múlik a divatja a *chic* szónak is. Az idegen szóknak nem lévén gyökere és rokonsága nyelvünkben, aránylag könnyen ki is selejteződnek. Ez okoknál fogva bizonyos fokig nyugodtan kell venni a szórványosan felmerülő idegen szót.

Ellenben az idegen szók tömeges használata két bajjal jár: egyrészt sérti esztetikai érzésünket, mert tarkává teszi beszédünket, másrészt veszedelmes, mert kiszorítja eredeti szavainkat, vagy elsorvasztja jelentésük fejlődését. Az ilyen szöveg, mint: „A monarchia res-

taurálása legitimista szempontból nem eminens kérdés“, bizonytalannal nem szép. Pedig mennyi van ilyen!* Hát még egyes szók, amelyek magyar szóval is épúgy mondhatók: a válság most *kulminál*, a belpolitikában a munkanélküliség kérdése *dominál*. Azután a proponál, a kontemplál, korrigál, korrektívum, princípium, determinál, objektív hang, szubjektív meggyőződés, velleitás, kontinuitás, impresszió, disszertáció, exponál, mentalitás, egységes front, markáns, individualitás, fix fizetés, fix pont, produkál, produkció, karakterisztikus, régi parlamentáris tradíciók, pejoratív, opposíció, publicitás, motívum, motivál, koordinál, szubordináció, prerogativa, szenzáció, szenzációs rekord, képaukeió, orientáció, nexus, agilitás, generáció, degenerált, grémium és száz meg száz más. Hozzá némelyik elferdítve, mint *precizitás* (praecisio), *abnormális* (abnormis); vagy félreértve, mint „olyan *tenorban* beszélt“ — olyan hangnemre értik; pedig ez az eredetibb szerkezet volt a jó: beszédének az volt a tenorja = tartalma; vagy pedig kiforgatják a szót a hangképéből, mikor a *niveau*-t *nívó*-nak ejtik, ami szinte úgy hangzik, mint a *nyívás*. Pedig máskéülben roppant tiszteletben tartjuk az idegen nyelvhasználatot. Akadémiánk kérésére hiába rendelte el a közoktatásügyi miniszter a *Bécs* helynév visszaállítását, a menetrendkönyvekben és állomásokon még most is a *Wien* szó szerepel, sőt az operaház színlapján is a „wieni Staatsoper“ vendégjátékát hirdetik, más színlapokon és újságokban a „wieni Burgtheater“ itteni szereplését. Ez az előzékenység átmegy a személynevekre is. Idegen neveken újabban mindig a keresztnévet teszük előre újságjaink, még akkor is, ha az illető keresztnév nem holmi Kurt vagy Hellmut, hanem magyarul is könnyen mondható; így mondják: Joseph Kaindl,

* Vagy 15 sornyi idézet van Zolnai Gy. cikkében, Bp. Hirl. 1931. márc. 31-i szám, 2. l. 3—4. hasáb.

Richard Wagner stb. Ez a sorrend nagyon könnyen meg fogja zavarni a magyar nyelvérzékét, pedig a mi szórendünk gyakorlatilag sokkal előnyösebb. Zolnai Gyula írja: „*Becsűgyunkról* lemondunk az *ambíció* kedvéért. Történelmi *mozzanatok*at nem jegyzünk fel többé, csak *momentumokat*. Az orvosok nem *befecske*dezést adnak, hanem *injekciót* (hozzátehetjük, hogy a nép is *pumpára* kapott *szivattyú* és *fecskendő* helyett); nem *fertőzés* ellen küzdenek, hanem az *infekció* ellen; a *lábbadozást* *rekonvaleszcenciára* keresztelik el. Nincs többé *írástudatlan* ember, mind *analfabétákká* művelődtek ki. Maholnap talán *közigazgatásunk* sem lesz, csupán *adminisztrációnk*. A magyar *uralmat* oláh, szerb és cseh *impérium* váltotta fel. A *szabadelvű kormányrend-szerből liberális rezsim* lett“, stb. De talán még aggasztóbb a mindennapi társalgásba betóduló idegen szók tömege: a *strand*, a *rouge*, *pucol*, *pucéráj*, *svung*, *smírol*, *pech*, *fals*, *echt*, *schmink*, *stafíring*, *ungeniert*, *unberufen*, *szaft*, *dunszt*, *matt*, *slájm*, *kekk*, *fess*, *schräg*, *unheimlich*, *gemütlich*, *hercig*, *anzix* (e szók egyrésze Berczik Árpád cikkéből, M. Ny. VI. 100.) stb. stb. Meg kell itt állapítani azt, hogy az idegen szók terjedését előmozdította az ú. n. fonétikus (vagy magyaros) helyesírás, amelyet egyik előkelő napilapunk kezdett, az iskolai helyesírás folytatott. Az idegen szók idegen voltát eredeti helyesírással való írásuk mindig éreztette, magyaros írásuk meghonosultaknak ismeri el őket.

De bármily veszedelmes és ízléssértő az idegen szók akadálytalan beözönlése, még veszedelmesebb nyelviünk szerkezeti sajátosságainak és szellemének romlása, részint idegen hatás alatt, részint a nélkül is. Ideértem a mondat- és szólamszerkesztés módját, a szójelentéseket, a szólásokat, a szórendet, a hangsúlyozás módját és a hangrendet, illetőleg mindezek megzavarodását. A határidőt betartja, már négy évtizede terjed, belekerült a hatósági rendeletekbe s alighanem a törvénykönyvbe is.*

* Képviselőkoromban megakadályoztam.

Újabb az *alátámaszt* elharapózása. Már nincs *támogat*, se *megalapoz*, se *feltámaszt*, csak *alátámaszt*: azzal támasztja alá a kérést. E nélkül nincs beszéd. Másik újabb németesség a *leépít*, pl. a háborús gazdálkodás *leépítése*. A háború alatt jött divatba a harcéri jelentések fordítása nyomán az *einschiffen* és *ausschiffen* mintájára a *behajóz* és *kihajóz*; azelőtt ezek a hajónak a kikötőbe érkezését, onnan elindulását jelentették. Felkapták a *le-* igekötő mindenfelé alkalmazását a befejezettség jelölésére; már előbb is volt: *letárgyal*, azután jött: *lefolytatni* a vizsgálatot, *lekollokválni* (pedig a *colloquálban* már van igekötő); újabban *leszerződik* a színész, *leközli* az ujság a cikket (akkor is, ha nem arról van szó, hogy más forrás után vagy azzal együtt szintén közlést teszi), *leválaszolja* az ügyvéd a levelet, *lefogantósítja* a végrehajtó a végrehajtást; sőt olykor *levégrehajt*.

Épílyen élősdí módra terjed a *meg-* egypár esetben. Nincs többé *vádol*, csak *megvádol*; ez az utóbbi szó-lás egy időben különleges jelentéssel támadt és ama mellett csak ritkán szerepelt, mintegy váratlan vádolást jelentett („azzal vádolta meg“... olyan embert, akit nem szokott vád érni). Most ez az árnyalat elveszett. Ülést, gyűlést, lakomát most már sohasem tartanak, hanem megtartanak.* Hirdetik a jövő héten megtartandó ülést, a farsang első hetében megtartandó bált, kiadják a tavaly megtartott kongresszus naplóját. Azt hinné az ember, hogy valami akadály volt, kétség volt időközben és az szerencsésen elhárult, hogy annyira bizonygatni kelljen a *megtartást*, akkor volna ugyanis helye az igekötőnek; de nem, ha már gyűlés, azt csak *meg-*

* Ennek terjedésére az az adatom van, hogy Klamarik János gimn. igazgató korában így szövegeztette a tanári értekezleti jegyzőkönyvek bevezetését: Jkőnyv az ekkor és ekkor *megtartott* tanári értekezletről. Ez a német *abhalten* fordítása. Klamarik tanártársai, akikből részben igazgatók lettek, terjesztették ezt a használatot.

tartani lehet. Az *indokol* helyett a Nyelvőr a *megokolt* ajánlotta. Az eredmény az lett, hogy ebből átvették a *meg-et*, hozzácsapták az *indokol*-hoz és most *megindokol-t* mond a nagyobb rész. Máskor meg épen elhagyják az igekötőt: „*úgy tűnt neki*, mintha most is látná szenvedő neje arcát“ stb. (Persze németes: es schien ihm = úgy tetszett, úgy rémlett, úgy tűnt fel előtte...) Az *ural* szó jelentése teljesen felfordult, már ezelőtt jó fél-századdal. A Népszövetség őszi ülését a leszerelés kérdése *uralja*, a Gellérthegy az egész fővárost *uralja*. Így írják, pedig azt *uralja* valaki, akit urának ismer el. Már Gyulai küzdött a megromlott szóhasználat ellen és idézte Kisfaludy Sándor versét:

Adja Isten, hogy a magyart
A félvilág uralja.

Elfajult egy másik szó jelentése, illetőleg szerkesztésmódja. Azt a szólást, hogy *érdeklődik az ember valami iránt*, mint udvarias fordulatot bevitték a hivatalos és üzleti levelezésbe; a kérdezősködő vagy pártfogó félnek azt felelték: „Szíves érdeklődésére közlöm...“ Ez egészen helyes volt. De ezt azután a kérdezősködő fél magáról is kezdte mondani: ő is *érdeklődött*. És egyszerre csak a *tudakolás*, *kérdezés*, *kérdéstevés* egészen nyers kifejezéssé vált, nem volt finom dolog ezeket használni, és egy másik szép napon már nem is *érdeklődtek* az emberek valami iránt, hanem a *megkérdezik*, *megtudakolják* mintájára *megérdeklődtek az ügy állását*. Most már van egy *megérdeklődik* átható ige. Eltűnt a *különféle* szó is, a *különböző* miatt, az utóbbi egyeduralkodó lett a német *verschieden* szó kirekesztő uralmának mintájára; a német minta kedvéért szegényítjük nyelvünk szókincsét. — Újabb az is, hogy már nincs *határozottan*, *nyilvánvalóan*, *kétségtelenül*, *bizonyosan* jó szónok, hanem csak *kimondottan* jó szónok, vagy *kifejezetten* jó szónok.

Az állandó határozók szerkesztésében is újabb idegen hatás mutatkozik. Legszembetűnőbb ez a *-nál* rag esetében. Aholcsak *bei*-t mond a német, újabban nálunk is *-nál*-t mondanak. Ennek a kérdésnek eldöntésénél számba kell venni . . . ; az olvasás tanításánál azt a módszert kell követni; „könnyek közt nevetünk a könyv olvasásánál”. A *-kor*, *-közben*, *alkalmával*, stb. mind feledségbe merül. A *-nál* hihetetlen mértékben elharapózott.

Régi panasz van az *egy* németes használata miatt. Valamivel vissza is csökkent ez, de más-más pontokon újra előretör; pl. az ilyen kifejezésekben: ez nem egy eljárás, ez nem egy kifejezés, — különösen ezzel a hangsúllyal kapcsolatban. Beleesnek az ellenkező hibába is: az *egy*-et akkor is kerülük, mikor nem kellene. Novellákban széltere olvassuk: „A férfi arra fordult, *kicsit* nevetett“ (= egy kicsit). Az ilyen magyarkodást már Arany kigúnyolta *Kis polémia* c. cikkében. — Az *egy* mellett nem igen vettük észre, hogy az *a* névelővel is követnek el németességet; olykor az *egy* a magyarosabb, mint az *a*, pl. 80 fillérbe kerül *egy* kiló (vagy kilója), nem *a* kiló. A német *im Auslande* szólást nálunk rendszerint névelő nélkül mondták azelőtt: *külföldön*; ha néha odatették a névelőt: *a külföldön*, annak egyénítő árnyalata volt; ma már a legtöbb beszélő és író *a külföldön*-t mond mindig. Némelyek a betegségeket is mindig névelővel mondják már; helyesen: kolerába esett, de így fordítják meg: beleesett *a* kolerába, megkapta *a* himlőt stb. Elharapózott az *a* a felsőfok előtt. Most már nem ő tudja legjobban, hanem „ő tudja *a* legjobban“. Pedig más árnyalat nyelvünkben: ez legszebb és ez a legszebb (= a legszebbik). — A mutató névmás használatában is visszásság, mikor tárgyas igealak mellett odateszik az *azt* névmást: ahogy *azt* sokan gondolják. Nem érzik eléggé a magyar tárgyas igealaknak azt a természetét, hogy az *azt* névmás jelentése már

bele van foglalva, hanem a német vagy a francia minta lebeg előttük, ahol nincs tárgyas igealak és oda kell tenni a névmást.

A mondat szerkesztésben is vannak bajok. Pl. újabban a *mielőtt* kötőszós mellékmondat igéjét el nem mulasztanák feltételes módba tenni, akkor is, ha bizonyosságról van szó: *mielőtt a napirendre áttérnénk* (= áttérünk), pedig bizonyosan áttérünk; V. Károly *mielőtt meghalt volna* — pedig igazán meghalt. Itt is elvész két jelentésárnyalat különbsége.

Sok romlás fészkelődött be *szórendünkbe* is: „Engedje meg, hogy legbensőbb részvétemet fejezzem ki“ (= h. kifejezzem); ez a sorrend akkor volna helyes, ha többféle részvétem közt volna válogatás az adott esetben, úgyhogy nem is udvarias a mondás igazi jelentése. Nem is említem a hivatalos stílusnak olyanféle szórendjét: „azért a vádlott szabadlábba helyezését elrendelni kellett“, sokszor irodalmi székből is hallunk ilyen szórendet: A felsőház a képviselőház javaslatát el nem fogadta (= nem fogadta el); emphatikus szórend, az indulatkifejezés minden szüksége nélkül.

Újabban ez a pesti szórend hatol be a szépirodalomba is: Mondjak le? (= Lemondjak?) Menjek el ügynökösködni? (Ügynökösködni menjek? v. Elmenjek ügynökösködni?)

Romlik a hangsúlyozás is a német nyelv hatása alatt. Mind többen hangsúlyozzák a jelzett szót is, olyankor is, mikor az egész szólam egységesen hangsúlyos. Átkelt a Nyitra völgyébe. Ami Aranyánál ilyen hangsúlyozású: Szép leányok, déli szűzek, mind követik nyomba, kezd átalakulni ezzé: szép leányok, déli szűzek... Lehetséges az utóbbi hangsúlyozás is, de az árnyalati különbséggel jár, pl. ellentétet fejez ki; szép asszonyokról szólva, folytathatjuk: de volt ott egy szép leány is; ellenben ha közömbös arcú lányokról esett szó, ilyen hangsúlyozással folytathatjuk: de volt ott egy szép

leány is. — Veszendőbe megy az ilyen szólások nem kirekesztő hangsúlyozása: „Csak keveset mutathatok be azokból a vizsgálódásokból, melyeket e tárgyra nézve folytattam“. Ezt most igen sokan így hangsúlyozzák: „Csak keveset mutathatok be azokból a vizsgálódásokból...“ Mintha más vizsgálódásokból többet mutatna be. Az *az* hangsúlyozása csak kirekesztő esetekben jó: „A *székely* népnévnek azt a magyarázatát fogadom el, amely...“ Itt helyes az *az* hangsúlyozása, mert a többi magyarázat kirekesztése van szóban. De most mihelyt az *az* ott van a mondatban, legtöbbször arra vetik a hangsúlyt. Különösen németes a főnév erős kiemelése éneklő hangszínnel: Elmegyek a zsűrba, ott mellém ül a Csáláné stb. És ez a hanglejtés ráragad akár az Alföldről Pestre került egyénekre is, ha nincs bizonyos stilisztikai műveltségük.

Nálunk ezeknek az elfajulásoknak a főfészke a budapesti nyelv, a mulatóhelyek, kávéházak, a kisebb színházak beszédmódja. Nálunk rossz értelemben van *asteismus, urbanitas*; az *astü*, az *urbs* nyelve nálunk nem példaszzerű (mint volt Athén, Róma, Firenze, Párizs nyelve).

Pestről terjed egyes szók hangrendjének megbotlása is: *férfinek*, *férfitől*. Pestről a majdnem *ly*-formán ejtett *l*: hullám.

Mindezek a jelenségek nagy aggodalommal töltik el azokat, akik magyar nyelvünk szépségét és eredetiségét féltik.

Kell-e és lehet-e küzdeni ellenük?

Hogy kell-e, azt a kérdést azért szükséges felvetni, mert nyelvtudományi szempontból minden nyelvi tény, épen mert tény, magában hordja megokoltságát. Ha elterjedt egy az előbbi használatától eltérő forma vagy jelentés, ok volt rá, hogy elterjedjen. Ha a *férfinek* alak uralomra talál jutni, annak oka, hogy a *férfi* szó eredete feledésbe merült és az elszigetelten felfogott

szóalak magashangúnak érzik, más analogiasorba lép át, mint eddig volt; nem történik vele más, mint számos más, eredetileg mély hangú, *i* hangzós szóval történt. Ha a meteorológiai intézet azt jelenti, hogy a *Dunántúlon* nagyobb csapadék volt, e helyett: a Dunán túl, az annak a jele, hogy a Dunán túl határozót egységes főnévnek érzik. Ha a földszint-ben elfelejtik a locativus elemet, és azt mondják: a földszinten, ebből pedig elvonják a *szint* szót, — az mind rendes folyamata a nyelv életének, mind olyan analógiák szerint történik, amelyek eddig is érvényesültek. Az eddig végbement és elfogadott változások nagy része is, különösen a hangtani változások, valamikor romlási jelenségeknek tűnhetett fel; de ki gondolna rá, hogy az illető szókat vissza kellene állítani eredeti alakjukba? Minden nyelv ki van téve a nyelvhasználat továbbmozdulásának és a szomszéd nyelvek hatásának. A nyelvi helyesség viszonylagos dolog, csak egy-egy időpontra nézve lehet szabályait felállítani. Ez nem is nyelvtudományi, hanem stilisztikai feladat lehet.

Ez mind igaz, de arra nézve nincs nézeteltérés, hogy maga a stilisztikai, illetőleg esztetikai szempont is elég arra, hogy a nyelvhasználatot ellenőrizze és irányítsa valamely hivatott intézmény. Ízlésünk tiltakozása a nyelvkeveredés ellen már maga is teljes súllyal esik latba. Van a nyelvvel szemben bizonyos stílusérzékünk. De még talán nincs megdöntve végkép a *nyelvérzék* fogalma sem, bármily ingadozó is ez a fogalom, bármennyire elmosódnak is határai. Ez a nyelvérzék mindenkiben más erejű, más terjedelmű, többé vagy kevésbé „fejlett“, de leglényegesebb részében eléggé összevág. Ez a nyelvérzék a nyelvhasználat bizonyos változásait ellenzéssel, olykor megbotránkozással fogadja, mert a nyelv természetével, alkatával ellenkezőnek érzi, más fejlődési jelenségeknek viszont örül. Sokan, akik Kazinczy számos újjítását feszesnek, erőszakoltnak érezték,

Vörösmarty új szólásait mint éltető elemet szívták magukba. A nyelvérzék nem utasít el minden változást, jelentésbővülést vagy elszigetelődést, szóalkotást, szólásmódot; sokat szívesen fogad, de a nyelv természetével ellenkezőt ellöki magától, s ha az ilyen mégis elterjed, állandó nyugtalanságot érez miatta. Ez aligha csupán stílusérzés, a nyelv szépségének a kérdése, hanem valószínűleg a nyelv szellemének önmegóvó ellenállása is. Ez a nyelvérzék követeli azt, hogy a nyelvet a beszélők ne rongálják, az írók tiszteljék.

Akár egyik okból, akár mind a kettőből, a nyelvművelés, a nyelv épségének őrzése mindig megvolt. Öntudatra ébredt irodalmunk jelszava „a nyelv pallérozása” volt, és egyik főtörekvése a purizmus; Dugonics a nemzetközi műszókat is meg akarta magyarosítani. Kazinczy hibáztatta fiatal korában Barcafalvi Szabó Dávid képtelen új szavait. A nagy nyelvújítási harc épen a nyelvművelés és a nyelvhelyesség ügyében folyt. Akadémianknak mindjárt alapításakor feladatává tették nyelvünk művelését. Később, a XIX. század második felében újra különös gond tárgya lett a nyelv helyessége. Ez az ügy most is fontos, a művelt közvélemény nemzeti jelentőségűnek érzi, és a nyelvhelyesség követelése kétségkívül jogos is.

Lehetséges-e? A múlt század természettudományos felfogása idején kérdés lehetett, hogy beavatkozhatni-e tudatosan, mintegy mesterségesen a nagy tömegektől beszélt nyelv életébe. Ma más nyelvtudományi felfogás és a nyomtatott szó rendkívül gyors és tömeges terjedése korában az ilyen irányítást eleve is lehetségesnek mondhatjuk, a rádió útján még a beszélt szó is ugyanazon pillanatban sok ezer fülre hat. De tapasztalatilag is igazolva van, hogy az íróknak hatásuk van a beszélt nyelvre. Maga a nyelvújítás ékesszóló példa a beavatkozás lehetőségére, épúgy későbbi időből a Nyelvőr hatása. A hatás súlypontja azonban a szépirodalmon és a hírlapiro-

dalmon van és a színpadi beszéden. Az a tétel, hogy a nyelvhelyesség kizárólag stilisztikai kérdés, azt is jelenti, hogy a nyelvművelés elsősorban az írók ügye, nem a tudósoké, — amint Gyulai mondta: a nyelvet az írók csinálják, nem a nyelvészek. Azonban tudóst és író-t nem szükséges mereven elválasztani egymástól. A tudomány, az elmélet adhat indítást, eszméket, elveket; az írók nyelvművészete ezeket valóra válthatja és átviheti az életbe. Ime egy ötlet szándékos elterjesztése mennyire sikerült, mikor a sajtó a *-lag*, *-leg* helyett az *-n* határozó-jelt felkapta.

A nyelvművelés tehát szükséges is, lehető is. De megvan hozzá a lélektani alkalom is. Elég erre nézve néhány előzményre hivatkoznunk az újabb időkből és napjainkból.

Néhai tiszteleti tagunk, Bereczik Árpád, *A magyar szókincs pusztulása* címmel 1910-ben igen nyomós főcikket írt a Magyar Nyelv-be (VI. 97—105), s miután ugyane folyóiratban még többször felszólalt a nyelv védelme ügyében, indítványt is terjesztett a Nyelvtudományi Társaság elé az idegen szók elharapózásának meggátolására. Az indítványt a Nyelvtudományi Társaság egy bizottság elé utalta javaslatként végett. A háborús időkben ez az ügy lekerült napirendről. De Bereczik Árpádot, ezt a tisztelt és kedves emlékű tagtársunkat és jó magyar nyelvérzékű írónkat tekinthetjük az újabb nyelvjavító mozgalom egyik leglelkesebb előharcosának. Mikor most alkalmasabb időben és szélesebb alapon megindítjuk a mozgalmat, mintegy az ő végső szándékát is hajtjuk végre.

Az összeomlás után pár évvel, 1921. okt. 31-én (tehát mintegy 10 évvel ezelőtt) *Zolnai Gyula* tagtársunk Nyelvtudományi Bizottságunk elé lépett hasonló indítvánnyal, elsősorban szintén az idegen szók ellen. Az akkor még mindig nehéz időt nem látta a bizottság alkalmasnak messzeható mozgalom indítására. Nagy vissz-

hangot keltett *Szinnyei József* igazgató és rendes tagtársunknak 1924-ben tartott, kitűnően megírt rektori beszéde, amely igen tanulságos és bőséges anyagot adott és a nyelvhelyesség kérdését sokoldalúlag tárgyalta, éppannyira tudományos alapon, mint közérthető formában. Ez a tanulmány a *Napkelet*-ben is a közönség kezébe került és az ügy voltakép ezóta lett a közérdeklődés állandó tárgya.

Némely hírlapban többször jelentek meg a nyelvi hibák ellen felszólalások s ezekre a szerkesztőség részéről válaszok: volt lap, amelyben valaki rendes nyelvi tanácsadóul szerepelt, *Halász Gyula* előadásokat tartott a rádióban.

Újabban mind sűrűbbek a nyelvtromlás elleni panaszok a sajtóban. Két hírlapi cikk szerzője Akadémiánkhoz is fordult javaslatával.

Kenedy Géza, a Kisfaludy-Társaság rendes tagja, a Budapesti Hírlap 1929. nov. 14-i számának tárcarovatában közölt egy lelkes cikket *Nyelvünkért* címmel. Panaszodik a pesti újságok egy részének nyelvi érzéketlenségére, a szaporodó irodalmi felekezetek közömbösségére vagy pedig káros hatalmaskodására; másfelől rámutat a jobb nyelvérzékű közönség várakozására, hogy a nyelvjavító munka meginduljon. Megemlíti az olasz fasizmus példáját, amely a Rómában alapított egységes olasz királyi akadémiának egyik fő feladatává tette az olasz nyelv tisztaságának ápolását. Nálunk is az Akadémia (és a nyelvtudomány) közbelépését tartja kívánatosnak, hogy a mozgalomnak meglegyen a kellő tekintélye. Cikkét a nyelvi elfajzások és a szükségtelenül használt idegen szók példatárával szereli fel. Egyúttal Akadémiánk elnökéhez is beterjeszti több írótársa nevében. Beadványában is hivatkozik az irodalmi felekezetekre és a minden téren lappangó felforgató törekvésekre, amelyeknek a nyelv tisztasága ki van szolgáltatva; han- goztatja, hogy néhányan sajtóközleményeikben küzdenek

ugyan a romlás ellen, de törekvéseik nyomós köztekin-tély támogatása híján meglehetősen meddők maradnak. Azért javasolja, hogy az Akadémia Nyelvtudományi Bi-zottsága kiegészítve magát irodalmunk néhány nem aka-démikus jelesével, bátran és közkívánságra most már kezdje meg hazafias nyelvtisztító működését. A kelet nélküli beadványt a főtítkár úr 1929. november 18-án küldte meg az I. osztály titkárának.

Egy hónappal ezután *Hegedüs Loránt* tagtársunk elnökönkhez intézett levelében a végből kért intézkedést az Akadémiától, hogy a folyton nagyobb mennyiségben betoluló idegen szavak magyar szókkal pótol tassanak, illetőleg, hogy az új fogalmakra az Akadémia magyar szókat ajánljon. „Annyi új fogalom, műszaki találmány, új beállítás áll elő napról-napra, — mondja a levélíró tagtárs, — hogy a közönség érzi, hogy itt a nyelvnek fejlődni kell, mert hiszen a használatban megakad. Ma-gam részéről kísérletet tettem néhány ily új fogalomnak megfelelő magyar szó átültetésével és örömmel láttam, hogy ezek a kísérletek a közönséget rendkívül érdeklik. Szinte azt mondhatnám, hogy maga a közönség követeli már, hogy az új fogalmak új magyar szavakkal láttas-sanak el.“ Hivatkozott tagtársunk Németországra, ahol a háború óta az idegen szavakat új német szavakkal pó-tolták. Kifejezi azt a meggyőződését is, hogy ez a fel-adat a M. Tud. Akadémia tekintélye és segítsége nélkül általánosságban meg nem oldható, sőt meg sem indít-ható. — Ez a beadvány tehát az új találmányok, mű-szaki, sportszerű, társaséleti fogalmak, dolgok magyar elnevezésére céloz.

A Nyelvtudományi Bizottság tárgyalván a két utób-bi beadványt, kimondta, hogy a nyelvművelő mozgalom-nak a bizottság saját tagjaitól és saját kebelében már régebben fölvetett eszméjét meg akarja valósítani azokon a szélesebb alapokon, melyekre a bizottság tagjainak munkásságában megvannak az előzmények s amelyeket

az alulírt jelentéstevő is összefoglalt. Ebben a keretben a két beadványban érintett szükséglet is kielégítést nyer. A bizottság megbízta az alulírtat, hogy ilyen irányú javaslatát, melynek tervezetét előadta, dolgozza ki. A jelen javaslattal ez a feladat teljesítve van.

Időközben más mozzanatok is merültek fel. Ilyen volt *Östör József* országgyűlési képviselő talpraesett cikke *Beszédünk és írásunk romlása* címmel a Budapesti Hírlap 1931. januárius 4-iki számában. Hivatkozott arra, hogy a költségvetés tárgyalásakor Rakovszky Iván is, ő is szóvátették nyelvünk romlását, és az iskola hathatósabb közreműködését sürgették a helyes magyarság ügyében. Felsorolja a romlás számos jelenségét, keresi a romlás okait és az orvoslás módjait. Legtöbbet a sajtótól vár, azonkívül az iskolától, főleg a középiskolától.

Ez a felszólalás *Zolnai Gyula* tagtársunkat arra készítette, hogy újra szót emeljen. A Budapesti Hírlap március 20-iki számában cikke jelent meg: *Szeressük jobban a magyar szót!* címmel. Nemcsak nyelvünk rajongó szeretetével, de a szakember tájékozottságával is szólt a kérdéshez. Meggyőző képét adja a szükségtelen idegen szók elburjánzásának. A finnek példájára mutat, akik el tudják kerülni az idegen szókat, újságíróik nem szorulnak a nemzetközi latin szókra. Sürgeti Akadémiánktól vagy a Nyelvtudományi Társaságtól egy nyelvművelő bizottság felállítását, a mellett egy nyelvművelő folyóirat kiadását. Másik hathatós eszköz az iskola legyen. Harmadik a sajtó és az irodalom. Rá kell szánnia magát minden magyar írónak a magyar nyelv forróbb szeretetére.

Erről a cikkről a Magyar Nyelv f. é. márc.—áprilisi számában a „Szerkesztőség” aláírásával helyeslő közlemény jelent meg. A hozzászólás szerint voltakép Magyar Nyelvművelő Egyesületet kellene alapítani, mint ahogy a németek már 1885-ben megalakították a maguk hasonló egyesületét (Allgemeiner Deutscher Sprach-

verein); ennek 1928-ban 40 ezernél több tagja volt. Nálunk azonban a meglevő egyesületek is alig tudnak élni, új egyesület munkája elé anyagi akadályok tornyosulnának. Mindamellet nem tartja lehetetlennek, hogy a bizottság tagjainak lelkesítő munkája nyomán bizakodóbb hangulat alakulna ki a felvetett szép terv megvalósításának lehetőségére nézve, s életrevaló ötletekkel módját lehetne ejteni annak, hogy a nyelvművelő folyóirat hamarosan meginduljon és meg is maradjon. Helyesli a szerkesztőség az iskolákra vonatkozó javaslatot is és azzal az érdekes közléssel végzi a cikket, hogy a Nyelvtudományi Társaság elnöksége fel fogja kérni a Tankönyvügyi Bizottságot, hogy csak jó magyarsággal írt tankönyveket engedélyezzen.

A legszellemesebb és legmélyebben járó hozzászólások egyike e tárgyban *Kosztolányi Dezső* „Túlvilági séták“ című cikksorozata a Pesti Hírlap februáriusi és márciusi számaiban. Örvendetes, hogy az újabb írói nemzedék egy kiváló tagja egy nagy elterjedtségnek örvendő lapban a magyar beszéd eredetiségét oly hathatósan védelmezi. Ez annak is jele, hogy a nagy közönség is érdeklődik az ügy iránt. A cikksorozatot pedig ki kellene menteni a feledésből és folyóiratban vagy könyvben tenni állandó olvasmánnyá.

Mindezekből látható, hogy a nyelvművelő munka megindítására az idő csakugyan elérkezett. Egyrészt a szükség égető, másrészt az ügy iránt az érdeklődés és a készség megvan mind a szakemberek, mind az írók körében, mind a sajtóban, mint a közönségben. A lélektani pillanat elkövetkezett.

Tisztelettel indítványozom: mondja ki a Magyar Tudományos Akadémia, hogy a nyelvművelést újra sürgős és elsőrendű feladatának tekinti s erre a célra bizottságot küld ki; a bizottság törzse az I. osztálytól kiküldött szakemberekből áll, de az Akadémiának minden osztálya küld a bizottságba képviselőket, két-két tagot.

Az Akadémia megkeresi a Kisfaludy-Társaságot, Petőfi-Társaságot és a Nyelvtudományi Társaságot, a szükséghez képest a Természettudományi Társulatot is, hogy e nagyfontosságú munkában működjenek közre. A bizottság javaslatára az Akadémia külső erőket is fel fog hívni a bizottságban való részvételre, akiktől a terjesztés ügyében eredményes közreműködést lehet várni (itt olyan írókra gondolok, mint Kenedy Géza, Östör József, Kosztolányi Dezső). Ennek a bizottságnak feladata lesz mindazt a munkát intézni, amit a *nyelv-művelés* szó jelent: őrizni nyelvünk épségét, valamint szépségét, figyelemmel kísérni a köztanácskozások, a hivatalok, a sajtó, a szépirodalom, az iskola, a tudomány, a társas- és magánélet nyelvhasználatát; irtani az idegenszerűségeket, szók, szólások, mondatszerkesztés, kiejtés, hangsúlyozás szempontjából egyaránt; az eddig betolakodott szükségtelen idegen szók és szólások helyett jó magyar szókat és kifejezéseket ajánlani, az új fogalmakkal bejövő idegen szókat és szakkifejezéseket is alkalmas magyar szókkal helyettesíteni; általán a nyelvhelyesség minden kérdését, a stílus magyarságát és szépségét is szemmeltartani, bírálattal, méltatással irányítani, bizonyos neologizmusokra nézve végleg állást foglalni, s olyan kérdésekben is, aminő pl. a *várnók*, *kérnök* igealak fenntartásának, az ikes igék külön ragozásának kérdése, a mai helyzetnek megfelelő javaslatot tenni. A bizottság feladata lesz továbbá fontolóra venni azt, hogy külön folyóiratot kell-e e célra indítani, esetleg külön társaságot is szervezni, hogy a bizottság nyelvjavító törekvései annál szélesebb körű támogatással hassanak az élet nyelvére, — vagy pedig meglevő folyóirataink kibővítésével és támogatásával, a Magyar Nyelv, egyszersmind a Magyar Nyelvtudományi Társaság népszerűsítésével, a Társaság javára nagyarányú taggyűjtő mozgalom indításával lesz célszerűbb az ügyet szolgálai.

Van szerencsém ez indítvány benyújtásával kaposo-

latban egy megtisztelő megbízásnak is eleget tenni. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, akivel épen e javaslatomnak az I. osztály elé terjesztése előtt egy félórával ugyane kérdés középiskolai vonatkozásairól tanácskoztunk Gombocz tagtársammal együtt, s akinek jeleztem, hogy Akadémiánk ez ügyben épen most foglal állást, megbízott azzal, hogy előzetesen is, míg írásbeli megkereséssel fordul Akadémiánkhoz, jelentsem meg azt a kérését, hogy a nyelvi helyesség kérdésével foglalkozzék az Akadémia, s egyebek közt foglaljon állást azoknak a nyelvújítási szóknak kérdésében, amelyek használatára nézve a nagyközönség és az iskola zavarban van (pl. járda stb.). Ezt a kérdést már az osztály ülésén is előadtam.

Az I. osztálynak május 4-én tartott ülése indítványomhoz egyhangúlag hozzájárult s így az indítványt most az I. osztály tekintélyével is támogatva terjesztem a tekintetes Akadémia elé. Kérem elfogadását.

Budapest, 1931. május 4.

Négyesy László s. k.
r. tag.

Beszámoló a Nyelvművelő Szakosztály üléseiről.

A M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága 1931. január 11-i ülésén elhatározta, hogy a maga kebelében Nyelvművelő Szakosztályt alakít az Akadémia I. osztályának határozata értelmében. E szakosztály elnökévé a Nyelvtudományi Bizottság Négyesy László tiszteleti tagot választotta meg, egyszersmind megbízta a további munkálatok szervezésével.

A Nyelvművelő Szakosztály 1931. június 22-én tartotta alakuló ülését. A jelenvoltak (Négyesy László elnök, Csűry Bálint, Fináczy Ernő, Hosvay Lajos, Kaán Károly, Melich János, Mészöly Gedeon, Pais Dezső, Szinnyei József, Vikár Béla akadémiai tagok, Gombocz Endre és Sági István kiküldött tagok) megállapodtak abban, hogy a szakosztálynak tagjai lesznek: 1. a Nyelvtudományi Bizottságnak és az Akadémia I. osztályának tagjai közül azok, akik részt kívánnak venni a szakosztály munkájában; 2. az Akadémia II. és III. osztályából két-két kiküldött tag; 3. a Kisfaludy- és a Petőfi-Társaságnak, a Kir. Magyar Természettudományi Társulatnak, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak egy-egy kiküldött tagja.

Az Akadémia a II. osztályból Fináczy Ernő osztálytitkárt és Hegedüs Loránt levelező tagot, a III. osztályból pedig Zelovich Kornél rendes és Kaán Károly levelező tagot küldötte ki a Nyelvművelő Szakosztály tagjául. A Kir. Magyar Természettudományi Társulat kiküldöttje Gombocz Endre társulati első titkár, a Ma-

gyar Nyelvtudományi Társaságé pedig Sági István, a társaság pénztárosa.

Elhatározta a szakosztály, hogy 1932. január havától kezdve nyelvművelő folyóiratot ad ki abból a pénzüsszezből, amelyet az Akadémia a szakosztály munkálataira beillesztett évi költségvetésébe. A szakosztály folyóirata a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökségének hozzájárulásával e társaság közlönyéhez, a Magyar Nyelvhez mellékelve jelenik meg; címe ez lesz: *Magyarosan*. Szerkesztőjéül Nagy J. Bélát választja meg a szakosztály. Az elnök és a szerkesztő a következő ülésre kidolgozza a teendők részletes tervrajzát, ugyanakkor a szakosztály ki is egészíti magát olyan írókkal és közéleti férfiakkal, akiknek közreműködésétől eredményt vár a nyelvművelés feladatainak megoldásában.

1931. december 14-én tartott ülésen a szakosztály elfogadta Nagy J. Bélának a folyóiratban kifejtendő nyelvművelő munkásságról szóló előadói tervezetét, egyúttal megbeszélte a legközelebbi tennivalókat.

Elhatározta, hogy meghívja tagjául: 1. Hegedüs Loránt indítványára az Otthon Írók és Hírlapírók Körének, a Magyar Újságírók Egyesületének, a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézetének, valamint a Katolikus Írók és Hírlapírók Országos Pázmány-Egyesületének elnökét; 2. az elnök indítványára Kenedy Géza és Kosztolányi Dezső író, továbbá Östör József országgyűlési képviselőt.

Zolnai Gyula javaslatára megállapodott a szakosztály abban, hogy a fölösleges idegen szavak elburjánzása ellen megindítandó harcának támogatására fel fogja kérni a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, úgyszintén a különféle tanáregyesületek elnökségét, a tudományos társaságokkal egyetértve pedig hozzákezd a magyar tudományos műnyelv átvizsgálásához.

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R. T. Bpest VI., Hermina-út 37.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

1

I. ÉVF.

1932. MÁRCIUS-ÁPRILIS

3-4. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

NÉGYESY LÁSZLÓ

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

TARTALOM.

	Lap
<i>György Lajos</i> : Magyarosan! — — — — —	25
<i>Zsirai Miklós</i> : Szarvas Gábor születésének századik évfordulója — — — — —	26
<i>Nagy J. Béla</i> : A nyelvművelés elvei — — — — —	29
<i>Sajó Sándor</i> : A mai magyar stílus csúfságai. (Első közlemény.) — — — — —	40
Kisebb közlemények.	
<i>Zolnai Gyula</i> : Ne telefonáljunk annyit, hanem telefonozzunk — — — — —	49
<i>Hegedüs Loránt</i> : Szóajánlások — — — — —	50
<i>György Lajos</i> : Erdélyből — — — — —	50
<i>Hrabéczy Sándor és N. J. B.</i> : Azok az idegen szavak! — — — — —	51
<i>N. J. B.</i> : Megkerült a Lindbergh-bébi... — — — — —	51
Hogyan ejtsük az idegen szavakat? — — — — —	52
Filléres gyors — — — — —	52
Friss a pereg! — — — — —	53
Épen, éppen — — — — —	53
Értsünk szót! — — — — —	53
Gyur, gyür, gyúr, gyűr — — — — —	54
Debreceni levél — — — — —	54
Lapszemle — — — — —	55
A Nyelvművelő Szakosztály ülése — — — — —	55
Hogy mondjuk magyarul? — — — — —	55
Üzenetek — — — — —	55

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Magyarosan! — kiáltjuk tanítóinknak, akik ifjúságunkat a magyar szó öntudatára nevelik.

Magyarosan! — kiáltjuk papjainknak, kik a tömegeknek az Isten szent igéjét hirdetik.

Magyarosan! — kiáltjuk közéleti embereinknek, akik a nyilvánosság előtt hatással működnek.

Magyarosan! Kényesen és ízlésesen magyarosan! — erre kérünk minden tollforgatót, aki nyomtatásban terjeszti gondolatait és érzelmeit.

Magyarosan! Háromszor is magyarosan! — kérve-kérjük a sajtó munkásait, akiken legtöbb fordul meg, hogy észrevétlenül mi szivárog át az általános nyelvhasználatba: a magyarosság-e vagy az idegenszerűség.

Magyarosan! — kiáltjuk oda minden magyar embernek *Reményik Sándor* gyönyörű szavaival:

*Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhitattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakomba,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!*

*E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki; ne szaggassátok szirmait
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma kiki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, mirhát hozna!*

Szarvas Gábor születésének századik évfordulója.

Nyelvünk egyéni eredetiségének felismerése és megbecsülése egyidős szinte a magyar írásbeliséggel, s mégis úgy érezzük, hogy a több százados féltő gond és önvédelmi harc Szarvas Gáborban személyesedik meg. Fogalommal vált a neve, mert benne lobbant igazán lángra elődeinek minden daca, vágya, hite, bölcsesége, mert ő vezette a legnagyobb szabású és legdöntőbb hatású hadjáratot, s mert az ő fegyvereit forgatják mindazok, akiket harcba szólít a kötelesség.

Száz évvel ezelőtt, Szarvas Gábor születésekor, már diadalmasan befejeződött Kazinczyék nagy nyelvújítása, a magyar művelődés történetének ez a forradalmi lüktetésű fejezete. Meleg sugara felpeszdtette szellemi életünk egész vérkeringését, irodalmi nyelvünk pedig kiszabadulva a mesterkélttség békóiból és az idegen szépségek bűvös légköréből, csodálatos virágzásnak kezdett indulni. Ám a lendületbe jött nyelvújítás nem állott meg a szükséglet és a lehetőség határán: lódult tovább az idélen szófaragások és a nyelvünk egész rendszerét megcsúfoló hóbertos „szócsintan“ szakadéka felé. Ennél a vétkes szertelenségnél is rombolóbb hatást tett azonban a szabadságharc leverését követő önkényuralom kormányzati politikája, az iskola és hivatalok elnémetesítése, s nyomában a magyar szókinés és mondat rohamos megfertőzése. A két oldalról támadó veszedelemmel szembe szálltak az írók és tudósok, azok is, akik az észszerű nyelvújítás hívei voltak, de hamarosan kitűnt, hogy a nyelv fáját gyökerétől bimbójáig ellepő élősdieket csak jól megszervezett hadjáratokkal lehet kiirtani. A tisztításra a Tudományos Akadémia vállalkozott: a hatvanas években két ízben is pályázatot hirdetett a helyes magyarság kérdéséről, s mikor ez elégtelennek bizonyult a nyelv-

romlással szemben, 1872-ben Szarvas Gábor szerkesztésében megindította a Magyar Nyelvőrt.

A fontos hivatású lap szerkesztője a pozsonyi főgimnázium 1867-i értesítőjében *Magyartalanságok* címen kiadott értekezésével tűnt fel: feltűnt gazdag ismereteivel, bátorságával és írásművészetével. Az értekezésnek országos visszhangja támadt, újabb cikkek pattogtak utána, úgyhogy Eötvös József 1869-ben Pestre nevezte ki a homályból felbukkant és egycsapásra nevezetessé vált tanárt.

Mit akart Szarvas Gábor Nyelvőrje? „Akarjuk ott, ahol az ingadozó alapra fektetett s rögtönözve létesített nyelvújítás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; ahol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs kifejezéseket természetett, a tisztaság elémozdítását; akarjuk a követelményeknek teljesen megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni s részben elékészíteni, azáltal hogy anyagot gyűjtünk s a függőben levő kérdéseket tüzetes megvitatás által tisztázzuk; mindezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani.“

Ez volt a Szarvas Gábor-féle új ortológia tömören fogalmazott munkarendje, s tudjuk, hogy 23 év állhata-tos erőfeszítése meg is hozta a kívánt sikert. Akadtak Szarvas Gábornak rokonszellemű munkatársai, jeles tanítványai, de a mozgalomnak holtáig ő maradt a lelke. Vezérnek termett, vezérré avatta széleskörű képzettsége, erős nyelvérzéke, férfias szívóssága, nyugodt ébersége és az ellenfeleket megfélemlítő fölényes stílusművészete. A Nyelvőr végig meg végig razziázta a magyar köznyelvet, a tudomány, a szépirodalom, a hírlapok, az iskola, a hivatalok nyelvhasználatát és nem ismert kíméletet: Vasat a sebre! Üldözte a pongyolaságot, a tudatlanságot, az idegenmajmolást, üldözte érvvel, ha érde-mes volt, elmésséggel, ha kellett, gyilkos pelengérrrel,

ha más nem használt. A félelem, a szégyen gondosságra készítette az író, felébredt a felelősség érzése, magyar közügygé emelkedett a nyelvhelyesség kérdése.

Tagadhatatlan, Szarvas Gáborék tisztító munkája néha bizony túlzásba tévedt, dogmatikussá merevült, törvényhozásra vállalkozott, holott csak törvényfejtés lett volna feladata, de ez az egyoldalúság természetes következménye volt egyfelől a nyelv életéről akkortájt uralkodó természettudományi felfogásnak, másfelől a magyar népnyelv és régiség hiányos ismeretének. Szarvas Gábor világosan látta az irány elfogultságának legfontosabb ellenszerét s az irtás munkájával párhuzamosan igyekezett is az egészséges fejlődés forrásait feltárni. Kezdetről fogva rendszeresen gyűjtött és gyűjtetett tájszavakat, szólásokat, népköltési termékeket, közölt úttörő nyelvemlék-magyarázatok, talpraesett szófejtéseket, tüzetes alak- és mondattani tanulmányokat, sőt jórészt az ő érdeme, hogy rendelkezésünkre áll a Magyar Nyelvtörténeti Szótár, nyelvtudományi kutatásainknak ez a nélkülözhetetlen kincsesára.

Amikor a nevezetes évfordulón kegyeletes emlékezetünkbe idézzük a legklasszikusabb magyar nyelvvelő alakját és munkáját, merítsünk példájából bátorító ösztönzést és hasznos tanulságot az elénk tornyosuló feladatok elvégzéséhez. Szeressük nyelvünket, miként ő szerette, s küzdjünk jogaiért, miként ő küzdött.

Zsirai Miklós.

A nyelvművelés elvei.

A M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának 1931-ben alakult Nyelvművelő Szakosztálya elhatározta, hogy nyelvművelő folyóiratot ad ki ezzel a címmel: *Magyarosan*. A szakosztály csekély személyemet tüntette ki azzal a megbízással, hogy javaslatot terjeszsek elő arra nézve, mi lehetne e folyóiratban kifejtendő munkásságunknak tervrajza.

Azok a gondolatok, amelyekkel felelni próbáltam a feltett kérdésre, szinte maguktól tagolódtak három pontba. Legfőbb teendőnk mindenestre az, hogy megállapodjunk a nyelvművelésben követendő irányelvek dolgában, mert e nélkül lehetetlen elképzelni, hogy munkánk valamelyes eredménnyel járjon. Legelőször tehát azt kell tisztáznunk, milyen legyen az a szellem, amely áthatja a megindítandó folyóiratot és egységbe foglalja a benne megjelenő közleményeket. Másodszor ki kell jelölnünk azokat a területeket, amelyeket művelni óhajtunk, végül harmadszor döntenünk kell abban a módszeres kérdésben is, milyen legyen a szakosztály munkálkodásának formája.

I. Kiindulhatunk talán abból, hogy nyelvi kérdésekben csak az ítélni helyesen, akinek helyes fogalma van magáról a nyelvről.¹⁾ Mindennemű, akár elméleti, akár gyakorlati nyelvészkedésnek alapja és ábécéje a nyelvnek történeti felfogása, a nyelvfejlődés fogalma. Aki nem ismeri ezt a fogalmat, vagy ismeri ugyan, de a nyelvi jelenségek megítélése és megvitatása közben eltéveszti szeme elől, azzal nem lehet a nyelvről okosan beszélni. Ez a fogalom világos tudatát jelenti annak, hogy a nyelvtörténet a nyelv változásainak szakadatlan

¹⁾ V. ö. W. Fischer: *Die deutsche Sprache von heute*. (Aus Natur und Geisteswelt, 475.)

láncolatát tárja elénk. Amint az idő halad, a nyelvnek legkülönbözőbb elemei részben vagy egészen kikopnak a használatból, módosulnak, vagy teljesen új elemek váltják fel őket. Semmi sem természetesebb ennél. Amikor minden változik a világon, lehetetlen, hogy épen a nyelv változtalan maradjon. A nyelvnek szükségképpen változnia kell, mert nemzedékről-nemzedékre más-más emberek beszélnek és írnak más-más körülmények között. Csak holt nyelv maradhat változatlan, a változás hozzátartozik minden élő nyelv természetéhez. Nyilvánvaló ebből, hogy a nyelv változásának nem lehet gátat vetni. Nem lehet kimondani, hogy a nyelv eddig folyton változott ugyan, mostantól fogva azonban vége lesz minden változásnak. A nyelv ezután is mindig változni fog. Mi másképp beszélünk és írunk, mint ősünk, utódaink is másként fognak beszélni és írni, mint mi; ebbe bele kell nyugodnunk.

De tudnunk kell a nyelvről még valamit. Azt, hogy a régen megindult változások lassan-lassan, mindenestre jó hosszú idő múlva végleg befejeződnek, az új nyelvszokás teljesen kiszorítja a régit. Azonban mindig új meg új változások is kezdődnek a nyelvben, s amíg véget nem érnek, a kétféle nyelvszokás, a régi és az új egyszerre él egymás mellett; megkülönböztethetünk tehát már befejezett és még folyamatban levő nyelvi változásokat. Fejlődésének akármelyik fokán nézzük a nyelvet, mindig azt látjuk, hogy anyagának egyrésze — tetemesen nagyobb része — állandó, másik, kisebb részében pedig épen változások mennek végbe. A nyelvszokás a legtöbb pontra nézve egyforma, de elég sok dologban nem egységes. Ezért élő nyelvről sohasem mondhatjuk, hogy minden ízében végleg megállapodott, hanem mindig vannak benne ingadozások, olyan esetek, amelyekben megoszlik a nyelvszokás.

Nagyon sajtáságos és feltűnő, hogy nem egyféleképpen viselkedünk a már befejezett és a még folyamat-

ban lévő nyelvi változásokkal szemben. Ami változás már a múltban megtörtént, amit már megváltozott formájában ismertünk és szoktunk meg, azt nem illetjük bírálattal, azt mind jónak tartjuk és meg akarjuk óvni a további változástól, az újonnan fejlődő nyelvszokásokat pedig általában rossz szemmel nézzük, elítélő bírálattal kísérjük, elfajzásnak, romlásnak bélyegezzük és küzdeni akarunk ellenük. Valósággal útját akarjuk vágni a nyelvszokás újabb megváltozásának. A lélektan szempontjából meg lehet érteni, hogy az új változások nem kedvesek előttünk, mert zavarnak bennünket talán egy hosszú emberéleten át megszilárdult szokásainkban, de következetességet nem igen láthatunk ebben a magatartásban, ha meggondoljuk, hogy elődeink épúgy boszszankodhattak annakidején azokon a régen végbement nyelvi változásokon, amelyek minket már nem bántanak, és hogy késő unokáink is egészen természeteseknek fogják egykor találni azokat a nyelvi formákat, amelyekkel mi sehogy sem akarunk megbarátkozni.

Vegyünk csak szemügyre egy-két példát! A *bűnhődik* ige a régi nyelvszokás szerint azt jelentette: *vétkezik*, mai értelme pedig: *bűnéért lakol*. A *pihen* igének eredeti jelentése: *piheg*, ma azt jelenti, hogy *nyugszik*. Ezeket a jelentésváltozásokat tudomásul vesszük minden ellenkezés nélkül, nem sajnáljuk a veszendőbe ment régi jelentést, sőt az ellen tiltakoznánk, ha valaki vissza akarná állítani ezeknek a szavaknak egykori jelentését. Az *ural* igének eredeti értelme: *urának vall*, néhány évtized óta azonban mindinkább feledésbe merül ez a jelentése, s ma már csaknem mindig a *dominál* értelmében használják, talán épen ennek a latin szónak hatása alatt. A *rajta múlik* régebben azt jelentette: *miatta marad el*, ma inkább ezt a módosult értelmet tulajdonítják neki: *rajta áll, tőle függ, ő az oka*. Ezekbe a jelentésváltozásokba nem akarunk beletörődni, s a nyelvérzék megfogyatkozására panaszkodunk, noha azokról

a régebbi, ma már befejezett jelentésváltozásokról ép-
 úgy lehetne állítani, hogy az akkori nyelvérzék megtán-
 torodása hozta őket létre.

A *vártanak* igealak a nyelvfejlődés során kikopott
 a használathól, a nyelvszokás a *vártak* formát segítette
 uralomra. Ezt rendjénvalónak tartjuk, és senkinek sem
 jut eszébe, hogy sajnálja amaszt, hibáztassa emezt; ellen-
 ben hogy a *várnók* igealak pusztulóban van és mind-
 jobban kiszorítja a *várnánk* forma, ezt nem szívesen lát-
 juk és veszteségnek akarjuk elkönyvelni. Úgy vagyunk
 tehát, hogy a már teljesen elavult nyelvelemekkel mint-
 egy nem vállalunk különösebb érzelmi közösséget, nem
 bánjuk, hogy divatjuk elmúlt, de a most elavulófélben
 levő nyelvelemekhez érzelmi szálak fűznek bennünket;
 fájlaljuk, hogy veszni indultak és mindenáron arra tö-
 rekszünk, hogy életben tartsuk őket.

Nagyon tanulságos a következő példa. Hogy az *ér-
 dekel* ige a mai irodalmi nyelvhasználat szerint csak
 lelki értelemben járja, s eredeti jelentése — *hozzá-
 hozzáér* — elhomályosult, ez ma már nem bánt közü-
 lünk senkit. Azt sem rójuk fel hibául, hogy — eddigi
 ismereteink szerint a múlt század közepe táján — új
 ige is származott belőle, az *érdeklődik*, ámbár tudjuk,
 hogy testvéreiből, a *nyeldekel*, *haldokol*, *öldököl* igéből
 nem alakult *nyeldeklődik*, *haldoklódik*, *öldöklődik*.
 Vagyis ami változás a múltban történt ezzel az igével,
 azt nem kárhoztatjuk, hanem elfogadjuk zúgolódás nél-
 kül, ellenben azt a legeslegújabb változást, hogy sze-
 münk láttára kisarjadt belőle a *megérdeklődni* ige, nem
 vagyunk hajlandók szó nélkül hagyni. Egyik napilapunk
 már írt is az új szó ellen (Magyarság, 1931. október 11.).
 Elmondott róla minden rosszat, hogy „hibás analógia
 alapján keletkezett“, tehát megbélyegezni való „eltéve-
 lyedés, képtelen szóalkotás, korcs, szörnyszülött, a nyelv-
 tan is borzadva tiltakozik ellene“. Pedig ha leküzdjük
 a szó hallatára először támadó érzelmünket, a megütkö-

zést, és higgadtan vizsgáljuk a kérdést, kiderül, hogy nem szükséges ezt a szót okvetlenül elítélni. Próbáljuk először megérteni, hogyan kapcsolódhatott hozzá a megigekötő az *érdeklődik* igéhez. Nyelvünkben szép számmal vannak efféle szóvegyülések: a kutyák *felugatják* a cselédet (Toldi), azaz: *ugatásukkal felébresztik*; elszéledt kutyáit *visszakürtöltette* (uo.): *kürtöléssel viszszaftereltette*; *eltáncolom* a pénzemet, *kitáncolom* a lelkemet (Petőfi): *táncolva elköltöm* a pénzemet, *kiadom* a lelkemet; *kinézte* a szobából: *nézésével kiüzte*; *fel-dicsérte*: *dicséretével felemelte*; a kalauz *elcsengette* a villamost: *csengetéssel elindította* stb. Szakasztott ilyen a *megérdeklődni* ige is. „*Megérdeklődte* a dolgot“ ebből a kettőből keveredett össze: *íránta érdeklődve megtudta* vagy *megkérdezte*. Mármint ha az előbb említett kifejezések jók, — pedig jóknak tartjuk őket, — akkor a *megérdeklődöm* sem lehet olyan felháborító „szörnyűség“, legfeljebb azt mondhatjuk rá, hogy egyelőre még nem szoktunk hozzá. Természetesen folytatni lehet a kifogásolást azzal, hogy az igekötő hozzájárulásán kívül még más hiba is van ebben a szóban. Ugyanis „az *érdeklődni* visszaható ige“, ennél fogva nem lehet tárgyasan használni. Azonban ez az ellenvetés is csak első tekintetre állja meg a helyét. Annyi igaz, hogy az *érdeklődik* csakugyan visszaható képzős ige, de nem igazi visszaható, hanem álvisszaható, mert cselekvő értelmű. Olyanféle, mint a *vetkőzik*, *verekedik* vagy a névszói alapszavú *kínlódik*, *ügyetlenkedik*, *gazdálkodik*. Amde ezeket is lehet rendszerint más igéből beléjük keveredett igekötővel átható értelemben használni: *levetkőzte* hibáit, *kiverekedte* igazát (érte *verekedve kicsikarta*), *átkínlódta* a telet (*kínlódva átélte*), *elügyetlenkedte* a dolgot (*ügyetlenkedésével elrontotta*), sikerült neki néhány pengőt *meggazdálkodni* (*gazdálkodásával megmenteni* vagy *megtakarítani*). Nem kell tehát sietnünk a kitagadással,

mert íme, a *megérdeklődni* ige létrejövetelét igazolni lehet a nyelvhasználat hasonló eseteivel.

Mindebből pedig mi következik? Minthogy a nyelv természetes fejlődését nem lehet feltartóztatni, a változásokkal szemben több türelemre, nagyobb megértésre és főként nyugodt megfigyelésre van szükség. Elhamarkodott megrovások helyett többet kellene szemlélődni, hisz lépten-nyomon tapasztaljuk, mennyi apró részletet nem figyeltünk még meg nyelvünkben. Bízvást állíthatjuk, hogy nem ismerjük eléggé nyelvünket. Nem ismerjük például elég alaposan az élő magyar beszédet, úgyszólván sokszor zavarban vagyunk, amikor azt kellene megállapítani, hogy egy-egy nyelvi forma mennyire van elterjedve. Ezért ha éppen folyamatban van valamely változás, ha két vagy több kifejezésbeli forma él egymás mellett, ha ingadozik a nyelvérzék, ha vitatkozni lehet a nyelvi jelenségen, nagyon óvatosaknak kell lennünk a *helyes* vagy *helytelen* minősítés kimondásában. Sokszor úgy kell nyilatkoznunk, hogy mind a két forma helyes, mert mind a kettő egyaránt szokásos. Amikor állást foglalunk efféle kérdésekben, figyelemmel kell lennünk a nyelvnek különféle rétegeire is. A fejlődés menete rendesen az, hogy először a mindennapi beszédből tűnnek el a kivesző nyelvelemek, azonban az ünnepélyes előadás, az irodalmi, kivált a költői nyelv még sokáig megőrzi őket. Általában a választékosabb, előkelően tartózkodó kifejezésmód jobban kedveli a hagyományos formákat, mert a régiség tiszteletre kötelez. De része van állásfoglalásunkban az életkornak és lelki alkatunknak is. Az idősebbek, a hagyományokhoz jobban ragaszkodók a nyelvi kifejezésben sem szeretik elhagyni a régi divatot, a fiatalok, az újdonságkedvelők pedig könnyebben hajlanak arra, hogy felkapják az új nyelvszokást. A nyelvhasználatnak ilyen átmeneti eseteiben nem szabad mereven ítélkezni, s az egyik formát helyesnek, a másikat helytelennek nyilvánítani, hanem meg

kell engedni a kifejezésnek mind a két lehetőségét. Meg kell engedni annyival inkább, mert senkinek sincs hozzá joga, még kevésbbé hatalma, hogy a maga egyéni befogását vagy ízlését rákényszerítse az egész közösségre. A nyelvhelyesség kérdései nem olyanok, hogy akár huszáros nekivágással, akár bírói módon, törvénytörések alkalmazásával lehetne őket elintézni.

Ha ezt az elvet valljuk, s a nyelv természetével ellenkező merevség helyett a nyelvhasználat változásához alkalmazkodó hajlékonyság lesz a jelszavunk, el fogjuk kerülni azt a szélsőséget, melynek képviselői az olyan epés nyelvbírák, akik minden szóba belekötnék és mindenkit ki akarnak javítani. *De Amicis* rajzolta meg ennek az emberfajtának találó arcképét két ízben is, mind a kétszer egy-egy tanár személyében;²⁾ *Tóth Béla* átdolgozásában Pados professzor ennek az alaknak a neve. Nekünk is vannak ilyen Pados professzoraink, nem épen mindig tanárok, akik bírólul tolják fel magukat az egész magyarul beszélő és író világ fölé, szünet nélkül zsörtölődve mindenért, ami nem tetszik nekik. Ezek parancsolói akarnak lenni a nyelvnek, s ellenmondást nem tűrő határozottsággal adják ki nyelvhelyességi döntvényeiket. Önkényes szabályokat állítanak fel, olyanokat, amelyeket a nyelvhasználat egyáltalában nem igazol. Azt hiszik, hogy csak ők tudnak magyarul, s ami az ő nyelvhasználatuktól eltér, az mind helytelen. Elbizakodva osztogatják nyelvhelyességi tanácsaikat, pedig nem ismerik nyelvünknek múltját, nem ismerik a nyelvhelyességi irodalom történetét, nem tudják, mennyi mindent hibáztattak már régebben is alaptalanul, hányszor megesett, hogy a haladó nyelvtudomány megcáfolta az

²⁾ *Fra Scuola e Casa* és *L' Idioma gentile* című könyvében. Az elsőnek idevágó részletét (*Il professor Padalocchi*) *Tóth Béla* fordította le *Magyarán* címmel (Budapesti Hírlap, 1892. április 20-i sz. és Magyar Nyelvőr XXVIII, 256—62), a másodikét pedig (*Il professor Pataracchi*) Cs. Papp József (Magyar Paedagogia XIV, 600—4).

okvetetlenkedő megrovók merész állításait, s a nyelv fejlődése nem adott igazat az örökké gáncoskodóknak.

Ezzel a folytonos hibahajhászattal ellentétes egy másik szélsőség: a nyelvhelyességnek teljes tagadása. Nyelvészek szokták hirdetni ezt a túlzó elvet, mert a nyelvtörténet állandó tanulmányozása közben arról győződnek meg, hogy a nyelvben voltaképen mindenféle változás lehetséges, például még sajtóhibából lett szavak is vannak. Azt tartják tehát, hogy a nyelvi jelenségeket csupán tudomásul kell venni, meg kell magyarázni, értékelni azonban nem szükséges, nem is lehet, mert nincs olyan egységes és biztos értékmérőnk, amelyet alkalmazni lehetne rájuk, úgyhogy a nyelvben semmi sem helyes és semmi sem helytelen. Azonban csak végig kell gondolnunk ezt a gondolatot, azonnal kiviláglik, hogy a tagadás elve képtelenségbe visz. Ha ugyanis nyelvi hiba egyáltalában nincsen, akkor hiba nélkül beszélnek magyarul a régi jó Gvadányi verse szerint azok a vasasnémetek is, akik a tiszafüredi községházán megénekeltetik és megtáncoltatják a peleskei nótáriust, és hibátlanok kell minősítenünk mindazok beszédét, akik csak törve beszélnek valamely nyelvet. Ezt a felfogást azonban a nyelvészek közül sem vallhatja senki. Nagy kárára is volna a nyelv fejlődésének, ha a hozzáértők nem vennének részt a nyelvművelés gyakorlati munkájában, s egészen átengednék ezt a területet a nyelv természetét kevésbé ismerő, tehát a hozzászólásra kevésbé illetékes műkedvelőknek. Az a nyelvész, aki szereti anyanyelvét, nem lehet e nyelvnek csupán hideg, érdektelen tudományos vizsgálója, nem láthat benne pusztán tanulmányozni való tárgyat, nem nézheti közömbösen, mit művel vele avatatlan beavatkozók kontárkodása.

II. Az eddig mondottakkal nagyjában már megvannak szabva munkánk területének határai is. Ha ugyanis tény az, hogy a nyelv változása szükségszerű,

s az élő nyelvet nem lehet változatlaná merevíteni, akkor semmi célja sincs annak, hogy a nyelv természetes fejlődésének meggátlására pazaroljuk erőnket. Osszuk fel tehát az új fejleményeket két csoportra. Amit a nyelvi közösség a maga erejéből, a nyelvfejlődés szokásos útján-módján hozott létre, ami nem idegenszerű, azt ne bántuk, hanem igyekezzünk megérteni és megmagyarázni, s korlátozzuk a nyelvfejlődést irányítani akaró beavatkozásunkat — folyóiratunk címének is megfelelően — az idegen hatások elburjánzása ellen való védekezésre. Igaz, hogy minden nyelvbe folyton szivárognak be idegen elemek, s ez is hozzátartozik a nyelv mivoltához, de az is bizonyos, hogy minden művelt nép igyekszik megőrizni nyelvének épségét és eredetiségét. Minden nyelvnek van valami külön verete, vannak egyénítő vonásai, s ezeket értékeseknek és megóvandóknak tartjuk, épúgy, mint a nemzeti léleknek egyéb megnyilvánulásait. Mi is küzdeni akarunk tehát a nyelvbeli idegenszerűségek, főként a minket leginkább fenyegető németességek ellen. Természetesen nem szükséges mindenben idegenszerűséget sejteni, mert előfordulhatnak az észjárásnak véletlen egyezései is, továbbá számot kell vetnünk azzal, hogy sok régi idegenszerűség már annyira meghonosult, hogy gondolni sem lehet kiirtására, ennél fogva inkább az új idegenszerűségek behurcolása ellen kell hadakoznunk. Elsősorban az idegenszerű nyelvtani szerkezeteket, szólásokat kell üldöznünk, mert ezek ártanak leginkább nyelvünk eredetiségének, de époly szívósan kell harcolnunk az idegen szavak mértéktelen használatának fonák divatja ellen is. Ebben a küzdelemben egy kis hevesesség sem árt, mert bármily állhatatosan igyekezzünk távoltartani az idegenszerűségeket, az idegen szavakat, egyrészüik mégis befészkelik magát nyelvünkbe. Velejár a küzdelemmel az is, hogy felhívjuk a figyelmet a magyaros szerkezetekre, s az idegen szavak helyett magyar szavakat ajánljunk az

új fogalmak jelölésére. Alkalomszerű javítgatásokon kívül rendszeres nyelvművelő munkára is kell gondolkodnunk. Össze kellene állítani a kerülendő idegenszerűségeknek nem pusztá felsorolásból álló, hanem magyarázatos gyűjteményét, azután mai nyelvünk ingadozásait, kétséges, vitás, nehéz eseteit, azokat, amelyeken gyakran fenn szoktak akadni írás közben. Össze kellene gyűjteni eddigi nyelvművelő irodalmunkból a hibás hibáztatásokat, hogy óvatosságra intsük azokat, akik könnyedén ítélkeznek egyéni nyelvérzékük alapján. Össze kellene foglalni a nyelvhelyességi babonákat, azokat a balvéleményeket, amelyek egy-egy megrovás félreértéséből vagy félremagyarázásából eredve kerültek bele a köztudatba.

Talán fölösleges is külön hangoztatni, hogy nyelvművelő munkásságunkban szemmel kell tartanunk az egész irodalmi és köznyelvet minden elágazásában. Figyelmünknek ki kell terjednie a szépirodalomra s a tudományos irodalomra, ez utóbbiban az egyes szakok műnyelvére is, azután az ifjúsági irodalomra s a tankönyvek nyelvére, a népművelés szolgálatában álló irodalom termékeire, az újságoknak a könyvirodaloménál is nagyobb hatású nyelvére, a hivatalos nyelvre, az országgyűlési beszédek, a különféle művészeti ágak, a gazdasági élet, a testedzés nyelvére stb. Nem hanyagolhatjuk el a nyelvművelésnek stilisztikai vonatkozásait sem. Kifogásolnunk kell pl. némely tudományos írónak elvont kifejezésekben tobzódó, érthetetlen írásmódját, és tovább kell ostromolnunk a hivatalos nyelvnek kiveszni nem akaró, körülményeskedő, erőltetett kifejezéseit, hosszadalmas, kusza, teletömködött mondatait.

III. Ami végül munkálkodásunknak formáját illeti, felvetődött az a gondolat, hogy az Akadémia tekintélyével felruházott szakosztályi döntésekkel kellene a nyelvművelés vitás kérdéseit szabályozni, az ingadozó nyelvhasználatot irányítani. Ezt a megoldást nem tar-

tom sem szerencsésnek, sem megvalósíthatónak. Először is nem valószínű, hogy a felmerülő kérdésekben a szakosztálynak valamennyi tagja mindig ugyanazon a véleményen lenne, annál kevésbbé valószínű, minél több tagból állna a szakosztály. Mi történnék aztán ilyenkor? Vajjon csak egyhangú döntéseket hozna-e a szakosztály, vagy lennének szavazással meghozott határozatai is? Vajjon közölnök-e a nyilvánossággal, hogy ez vagy az a döntés csak szótöbbséggel jött létre? Lehetne-e a szótöbbséges határozatnak az egyhangúéval egyenlő értéke és tekintélye? Mivel a döntés olykor egy ember állásfoglalásán is megfordulhat, nem lenne-e a határozathozatal némelykor a pusztá véletlenre bízva, arra, hogy résztvesz-e a szakosztálynak valamelyik tagja a döntés meghozatalában vagy nem? De mindezeknél nagyobb baj az, hogy a szakosztály határozatai nem lennének megföllebezhetetlenek. A legfelső bíróság adhat ki döntvényeket, mert mögötte áll az állami hatalom és biztosítja e nem bírálható döntvényeknek végrehajtását. A szakosztály nyelvhelyességi döntvényeire azonban nem lehetne elmondani: *Academia locuta, causa finita*. Ezekhez a döntésekhez bárki hozzászólhatna, perbe szállhatna velük, talán meg is cáfolhatná egyiket-másikat, úgyhogy a szakosztály kénytelen lenne állásfoglalását megmáskítani. A bizottsági tárgyalás nehézkes is, mert a bizottságot mindig újra meg újra össze kell hívni, ennélfogva meggyőződésem szerint a munkálkodásnak csupán egy alkalmas módja kínálkozik: a kérdéseknek a folyóirat hasábjain való szabad, egyéni megvitatása. A folyóirathoz pedig írók kellene, olyan írók, akik jó cikkeket írnak. Bár mentül nagyobb számban akadnának ilyen írók, hogy eszük és kezük munkája nyomán édes anyanyelvünk tisztulna, virulna, csinosodnék, gazdagodnék, tökéletesednék!

Nagy J. Béla.

A mai magyar stílus csúfságai.

(Első közlemény.)

Benső örömmel értesültem a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Szakosztályának megalakulásáról. E bizottság tervszerű és hathatós működésére: javalló és utasító tanácsaira valóban nagy szükség van. A bizottság előadója szakavatottsággal és szépen megírt tanulmányban helyes alapot vetett teendőink számára; ez alapon, t. i. a történelmi hagyományt és természetes fejlődést egyaránt figyelembevevő *nyelvtudományos alapon* s egyúttal módszeresen, t. i. *gyakorlati céljainknak* megfelelő módon kell munkánkat megkezdniünk és folytatnunk. E célszerű módszer lényege talán így fejezhető ki röviden: *jó megokolás, helyes adagolás*. Ez egyrészt azt jelenti, hogy nem elég csak azt mondani: ez nem jó, ezt így írnád, hanem azt is meg kell mondani, miért nem jó és miért írnád így; másrészt pedig azt jelenti, hogy az eredményes hatás érdekében egyszerre csak egy-egy, vagy csak egy-két kívánsággal lépünk a nyilvánosság elé. Kívánságunk ne csak tekintélyen alapuló és parancsszerű, hanem eszméltető és meggyőző legyen, másrészt éppen a helyes adagolás következtében megemészthető és eredményes is. Idegen szavak helyébe jó magyar szavakat elfogadtatni pl., azt gondolom, inkább ily módon lehet, mint magyarító szótárral; e tekintetben valóban nem szabad egyszerre sokat markolni. A helyes módszer fontos kelléke az ilyértelmű tervszerűség is.

Szomorúan ismételhetnők a szomorú megállapítást: nem tudunk magyarul; én még szomorúbban azt a megállapítást ismételem, hogy nem is igyekszünk tudni, sőt az idegen nyelvek kényszerű vagy könnyelmű, sokszor útálatosan ostoba habzsolása miatt nem is tudhatunk. Azt szoktam mondani: e tekintetben is raj-

tunk ül a kis nemzetek átka; bizonyos, hogy a magunk nyelve számunkra nem olyan nemzeti, sőt becsületbeli ügy, mint a franciáknak a maguk nyelve s hogy pl. a kiváló magyar író magyar nyelve foltosabb, mint a nálánál nem rangosabb francia író francia nyelve; röviden mondva: a magyar nyelv kelleténél elhanyagoltabb. Annál sürgősebb kötelességünk hozzáértő szeretettel tisztogatni árvaságunk legnagyobb kincsét.

Mi a stílus? E kérdésre röviden, egy szóval így szeretek felelni: *mondatszerkesztés*. Egyszerű mondat megszerkesztése szavakból, összetett mondat megszerkesztése egyszerű mondatokból. A jó stílus: jó (alak és tartalom szerint helyes) szavakból helyesen alkotott mondatok folyama, grammatikás megnevezéssel: *helyes szóvonzat és helyes mondatvonzat*, vagy, ha így jobban tetszik: mondatrészek és mondatok viszonyítása. E megállapítás hitem szerint kézbe adja a jó stílus kulcsát. Mondanivalómat öt csoportba osztom: 1. a helyesírás, 2. a helyes szavak, 3. a szórend, 4. a szóvonzat, 5. a mondatvonzat csoportjába; mondanivalóm fontossága pedig e sorrend szerint fokozatosan növekedik.

1. Legkevesebb megjegyzésem természetesen a *helyesírás* dolgában lehet. Megfigyelésem szerint kívánatos volna pl. az *éjszaka-éjtszaka* szó írását egységessé tanítani, vagy megértetni a modern íróval, hogy a *poggyász*-t ma már nem illik *dgy*-vel írni; ennél is fontosabb pl. a *mint ha* és *mintha*, a *mint hogy* és *minthogy* közti különbség megtanítása. Nem volna nehéz megmagyarázni, hogy a *Toldi* kezdősorában (Mint ha pásztortűz ég őszi éjtszakákon) a *mint ha* mért van két szóba (egymástól talán még vesszővel is elválasztva) s mért nem lehet egy szóba írva s hogy a *mint ha* és *mint hogy* közé mindig mutató szó tehető vagy gondolható s hogy e két szó nem is ugyanegy mondatba tartozik s hogy ellenben a *mintha* egy bizonyos fajta hasonlító, a *mint-hogy* pedig okhatározó kötőszó. Hasonlóképpen más a

csak hogy, mint a *csakhogy*. Íme néhány példa: Előfizetéssel sokkal olcsóbban jut a laphoz mindenki, *mintha* naponként fizeti meg az egyes példányok árát. A születési arányszámot sem propagandával, sem pedig szigorú rendeletekkel nem emelhetjük olyan hatásosan, *mintha* új munkaalkalmak teremtésével széles néprétegek jólétét fokozzuk. — Mindkét mondatban helytelenül van egybeírva a *mintha*, helyesen *mint ha* (= mint úgy, ha, mint akkor, ha) írandó; a *mintha* ellenben nem valószínű (képzelt) hasonlítást jelöl: *Mintha* lába kelne valamenynyire rögnék (= pedig nem kel); *mintha* szólított volna valaki (= pedig senki sem szólított). Éppígy: Nem volt egyéb választásom, *minthogy* meghaljak; helyesen: *mint hogy* (= mint az, hogy). A város legöregebb lakói sem tudtak többet a szoborról, *minthogy* az már gyermekkorukban ott állt a dombon; helyesen: *mint hogy* (= mint azt, hogy). Ez utóbbi mondat *minthogy* kötőszava helytelenül más értelmet ad a mondatnak: azért nem tudtak a szoborról, *mert (mivelhogy)* ez a dombon állott. — E mondatban: Mérföldeket gyalogolt, *csakhogy* még egyszer láthassa az öccsét, — a *csakhogy* helytelenül van egybeírva, mert jelentése *csak (azért,) hogy*, vagyis célhatározó, az egybeírt *csakhogy* pedig annyi, mint *de*, vagyis ellentétes kötőszó.

2. *A szók helyes megválasztása* figyelemmel van a szó alakjára és jelentésére; e cím alá tartozik az idegen szavak lehető irtása is. Nem hiszem azonban, hogy a *telefon*, *autó*, *rádió* s ezekhez hasonlóan elálaltalánosodott nemzetközi neveket egykönnyen magyarítani lehetne. Fontosabb is ennél az elrútított vagy helytelen jelentésben használt magyar szavak helyes használatára eszméltetés. Nem foglalkozom a sokszor megérde-melten üldözött igekötőkkel; látom, hogy a *meg* igekötőt meglehetősen mostoha sorsra juttatták főképp az újságok; de nem kifogásolom, hogy a tanítást *eltöltöt-ték*, s ha pl. Szabolicska Mihály azt írja egyik dalában,

hogy „A fonónkat *betiltották*“, hajlandó vagyok e szót értelemsűrités címén úgy magyarázni, hogy a „tilalom következtében bezárták“ összevonásából keletkezett; az én nyelvérzékemnek sokszorta tűrhetetlenebb pl. az ilyen kifejezés: „Budapesten sok kávéház *becsukott*“. Ellenben szeretném nyomatékosan hirdetni s megmagyarázni, hogy a *valamennyi* még nem *összes*, a *valóban* nem *tényleg*, az *ildomos* nem *illetelmes*; szebb is, természetesebb is *hatást kelteni*, mint *kiváltani*;¹ a *hogy* nem akar *miszerint* lenni, a *szíves* szebb is, jobb is a *szívélyes*-nél stb.; továbbá: más a *biztos* meg *bizonyos*, *különböző* és *különféle*, a *bennünket* és *minket*, *benneket* és *titeket*, az *abban* és *benne* és ezek társai; nem egy dolog a *készen vagyok* és *kész vagyok* (a harmadik személyben amaz: *készen van*, emez *kész*; tagadásban amaz: *nincs készen*, emez: *nem kész*) stb., legfőképpen pedig nem egy dolog *menni* meg *jönni*. Ezek s az ezekhez hasonló henyeségek nem mind egyenlő fontosságúak, az azonban bizonyos (itt lám helytelenül mondanám: *biztos!*), hogy itt már nyelvromlással, a magyar stílus csúfságaival állunk szemben; irtásuk szükséges, helytelenségük magyarázata nem nehéz; legvigasztalóbb köztük a *jön* ige elburjánzása a *megy* helyén: ennek helyes használatát — némi túlzással mondván — már senki sem tudja; ez a romlás már nemcsak a budapesti nyelvben, hanem a legjobb szépírók nyelvében is benne van s immár szinte kiirthatatlan.

Meg nem állom, hogy példatáramból elrettentő szemléltetésül néhány idevágó csúfságot ne idézzek. (Példáim közt egy sincs csinált példa, valamennyi az irodalomból, sőt nagyrészt szépírók műveiből való.) Egy tárcából: „*Biztos* valami iskolai marhaságról álmodtam. *Nincs kész* az algebrai dolgozatom“. Egy másik tárcából: „*Kiveszed* a kocsit? — Valaki ül benne,

¹ Ezt a német *auslösen* utánzásául kapták fel újabban. *A szerk.*

az *biztos*... Nem lehetett *kivenni* semmit“. Más: „Ennek a kérdésnek elébe vágni *nem okos és nem is ildomos dolog*“. Más: „Egyben elhatározták, hogy *igyekezni fogják* útját egyengetni annak, hogy...“ És: „Én is ezt a módot *készülöm* alkalmazni“.

Jó régen állandóan olvasható volt egyik napilapunk homlokán, hogy hirdetések fölvetetnek az összes hirdetési irodákban; megírtam akkor, hogy sok hirdetési irodát tudok, de *összeset* nem sikerült találnom. A közlés lekerült a lap homlokáról, a csúf *összes* azonban ma is nagyvígán él az irodalomban. Íme néhány legfrissebb példa: „Az *összes* hátaslovakat kilövellőzték a huszárok alól“. — „Az *összes* hivatalok szüneteltek s az *összes* templomokban istentiszteletet tartottak.“ — „Ősi famíliánk *összes tagja* egytől-egyig hű és hazafi.“ — „Legjobban az lepte meg Ilát, hogy az *összes között* a nagymama volt hozzá a legkedvesebb.“ — „Az *összes utas* kimászva ágyaikból, már elfoglalta a többi kocsi üres fülkéit.“ — Alig hihető, hogy falusi magyar asszony úgy beszélne, ahogy egy novellabeli kofa mondja: „Fiatalként, gazdag vőm lesz. Megpukkasztom vele az *összes tejpiacot*, meg az *összes bált*“. Ebben a mondatban pedig: „Névsorba vették az összes frontviselt embereket“ — már nemcsak az *összes*, hanem a *frontviselt* is figyelmet kíván.

Ismétlem: legborzasztóbb a *jövők* nyelvrontása. Ennek az igének ilyen használatát: „Nehéz a fizetésből *kijönni*“, „Az asszonynak *telejött* a szeme könnyel“, — nem is említem; most csak a *megyek* helyébe tolokodásáról legyen szó. Újságok apróhirdetéseiből jól ismerjük az ószeres kínálgatását: Hívásra *jövők*; egy áruház telefonbeszélgetés-formájú reklámja: „Halló! Fenyves-Aruház?... Meddig tart még a vásár?“ stb. s a vége: „Köszönöm. Holnap reggel *bejövök* én is“. — Magam is kaptam nemrégén egy válaszlevelezőlapos meghívót; a válasz meg volt szövegezve: „A folyó évi márc. hó

4-én vasárnap délután 5 órakor a pesti Vigadóban tartandó tehetségvédelmi hangversenyre *eljövök* — *nem jövök*“. Az egyik törlendő volt; én mindkettőt töröltem.

Luppe nürnbergi polgármester Budapestre küldött sürgönyét az újságok így fordították: „Ez év őszén, midőn a nürnbergiek Budapestre *jönnek*, szerencsémnek fogom tartani Excellenciádnál tisztelgetni“; Mussolini egy Rómából küldött táviratának idevágó részét így: „...szíves és vendégszerető bánásmódért, amelyben az olasz küldöttek Magyarországon részesültek, akik azért *jöttek*, hogy...“ stb. — vagyis: az egyik ember Nürnbergben, a másik pedig Rómában úgy beszél, mintha Budapesten volna. Egy novellából való ez a két távirat: „Várom. Klára“. „*Jövök! Máté.*“ Egy másik novellában Máriskó egy képes levelezőlapra ezt írta a már meglevő „Kedves Józsi“ alá: *Jövök, jövök!* És este, mikor megkérdezték tőle, írt-e, azt felelte: „Írtam, azt írtam, hogy *hazajövök*“. Egy regénybeli sürgöny: „Érted *jövünk!*“; levélrészlet: „Mindent tudok. *Jövök* haza“. Egy elbeszélésben Ágneske az ajtón kívül kopog és kérdi: *Bejöhetek?* Egy tárcában így szól a nő: „Ha kijön szépen (t. i. az ágy alól) és eltávozik, nem lövöm agyon“. — „Meghalok, de *nem jöhetek ki*“, — feleli a férfi az ágy alatt. Példatáramból írtam ki, de élőbeszédben is mindennap hallani ezt a párbeszédet: „Jössz-e velem? — *Jövök, hogyne jönnék!*“

E példák mindenikében *menni* kellene *jönni* helyett. Tűnődtem rajta (s nem *azon*), mi az oka e csúf nyelvromlásnak. Bizonyára az idegen nyelvek hatása a gyöngye és könnyelműen tudattalan nyelvgéniuszra, főképp a német *ich komm' schon* nyomán, mint ahogy a *most én jövök* vagy *rájöttem* stb. szólások elterpeszkedtek az *én következem* vagy *megtudtam* stb. helyén. Természetes nyelvérzék, tudás és szeretet kell az efféle csúfság kiirtására; mindenesetre érdemes is, szükséges

is alapos és szabatos tanítást adni róluk — íróink számára is.

E pontba vágóan, t. i. a szók helyes megválasztására nézve persze sok mondanivalóm lehetne még; most csak futólagosan említem pl., hogy az én nyelvérzékem nem tűri, hogy példát vagy mást *felhozzak*, hogy Szent István *behozta* a kereszténységet, hogy a pap misét *olvasson*, mikor *misemondó* ruha van rajta, hogy az imádkozó anyóka *rózsafüzért* pergessen *olvasó* helyett stb. — nem akarom a figyelmet elvonni a förtelmes *jövök*-ről.

3. *Szórend* tekintetében a magyar stílusnak csak egy jelenségére mutatok rá: az *is* szócskának az ige elé tolakodására a *ha... is* kötőszós megengedő mondatokban, mikor az igét igekötő vagy tagadószócska, sőt akkor is, ha állítmányi kiegészítő vagy más mondatrész előzi meg. Régi vita, híres vita... Ez is külön cikket, külön figyelmet és magyarázó tanítást kíván, hogy íróinkat ráeszméltessük. Ma egyre többen így írnak és beszélnek: „A Népszövetségre, még ha az örök békét egyelőre biztosítani *nem is tudja*, nagy és fontos szerep vár. Ezért, ha *időbe is telik*, míg tájékozódni tud, a végén mégis az igazság útjára fog térni.“ „Az agrogeológiai munkálatokat, ha *pénzbe is kerülnek*, nem halaszt-hatjuk tovább.“ „*Ha szegény is volt* Gyalogjáró Péter, de(!) becsülete azért (!) megvolt a faluban.“ — Hogy e tekintetben milyen ingadozó a nyelvérzék és írói tudatosság, bizonyosság rá a következő két példa: „Ha belpolitikai kérdésekben a kormány politikáját *nem is helyesli*, ha ellentétek választják is el a többség politikájától s ha nyilvánosan *nem foglal is állást*“... stb.; és: „Ha *lemondtunk volna is* a pozíciónkról, ha *meg is takarítottuk volna* a nagy várakozások költségeit...“ stb.; az író a hanyag vagy tudatlan szerkesztés mellett mindkét példában *ráhíbaz* a jóra is; ebben a mondatban pedig: „Hallgatok arról, ami hiányzik, ha szerintem

nem *lett is volna* szabad hiányoznia“, — az író nem az ige elé, nem is utána, hanem bölcsek megalkuvással magába az igébe helyezi a pajkosan mozgékony *is*-t. Való: a nyomósító *is* szócska gyakran szokott állni az ige előtt is az ilyes szerkezetekben: Megmondtam, hogy nem megyek; nem *is* mentem. Megigérttem, hogy ott leszek; ott *is* voltam. Volt nekem egy szép szeretőm, nem *is* olyan régen stb. Ezek azonban sem nem magyarázhatják, sem nem menthetik a *ha... is* felülkerekedését. A Blaháné egykori híres *is-is-is*-nótája: Ha rátartó vagyok *is... is*... eléggé példázza a kötőszó helyes használatát, vagyis az *is* helyét; a használati utasítás is nagyon egyszerű és érthető: az *is* helye az ige *után* van. Az *is* szócska annyira a kifejezés végére törekszik, hogy olykor, ha az alany az igeállítmány után áll, még ezt is maga elé engedi, mint pl. Petőfi e verssorában: „Ha lehull a két kezünk *is*...“ és Ady Endre e sorában: „És ha leszakad az ég *is*...“, vagyis a *ha... is* kötőszó az egész kifejezést magába öleli.

Nem akarom a *ha nem is látja*-féle szórendet mereven kárhoztatni. Nem tagadom hazai termés voltát, se elég régi keletét. Otthonos a dunántúli nyelvjárásterület egy részében. Már Zrinyi is írja: Kiért él szent lelke, ha teste meg *is* holt (SzigV. I, 5), s ha itt a rímre hárítnók is az okot, más példa is akad: Szerencse úvéle nem játszott, mint mással, Ha ijesztetni *is* akarta csapással, Mindenkor állandó volt okosságával (SzigV. II, 48). Itt legfeljebb a ritmus miatti inverzióval magyarázhatnók a szórendet, ha kifogást akarnánk keresni. (V. ö. Zrinyinél: Országoló embernek nem egy az büntetés, Ha mindegy *is* az bűn XI, 21; Vitéz ha vagyon *is* csak egy vad barlangban, Hitét nem kell sohun elhagyni romlásban, — inverzió nélkül: Vitéznek, ha csak egy barlangban vagyon *is*...) De a túlatiszai Arany is írja, még az 1860-as években: Arra felé fékét Miklós kanyarítja, Tudja már a Pejko, *ha nem is tanítja* (Toldi Sz. III, 9). És ez az

ütőkártyája a *ha nem is* híveinek. Ez azonban egyszeri eset Aranynál és inverziószerű költői szabadságnak tekinthető. Hogy Arany nem szívelte az *is*-nek az ige elé derűreborúra való odatételét, mutatják utolsó éveiből való *Népdalok a kornak* c. tréfás versei: *Ha is* lopok, *ha is* nem, Elélek már, úgy hiszem. *Ha is* engem felültettél, Irányomban meghűlt lettél. — Mit akarhatott ezzel az erős torzítással mást utánozni, mint az elharapózó *ha nem is-t*? Hiszen azelőtt túlادunai költők is így írtak: Adj egy csókot, *ha nem lesz is* kettő (Vörösmarty: A hű szerető); se rím, se mérték nem kényszerítette a költőt erre. Elhúny visszajöhetlenül, Bár érette egész nemzet epedne *is* (Vör.: Kisfaludy K. emlékezete). S *ha* most miköztünk kezd *is* fényleni (Berzsenyi: A pesti magyar társasághoz). — Azt akarom hangoztatni, hogy a *nem is látja*-féle szórend az irodalmi nyelv szempontjából vidékiesség, s maradjon is annak. Az irodalom klasszikus szórendje: *ha nem látja is*. És kívánom, hogy továbbra is ez uralkodjék. Elnézhető, ha egy-egy, az illető nyelvjárásban nevelkedett író anyanyelvjárásának szórendjét használja az irodalomban is, de az írók általán, különösen pedig a más nyelvjárásból eredt írók ne vessék oda magukat e pongyolább és nem egyszer értelemzavaró szórend ragályának. Védeni akarom a klasszikus és okszerűbb szórendet. Az pedig ez: *ha nem látja is*.

Sajó Sándor.

Kisebb közlmények.

Ne telefonáljunk annyit, hanem telefonozunk. Ha az ember hosszabb ideig távol élt a magyar fővárostól, visszakérülve oda, fülét egy sereg új, idegenszerű szó és szólásmód üti meg egyszerre. *Direkt* ezért fogok most tollat, *momentán* jókedvemben lévén, és *speciell* a magyarabb jövőnek útjait törő Magyarosan folyóirat *redakciójához* kopogtatok be, ha ugyan nem találkozom itt nagy *andranggal*, és ha az új füzet még nem *komplett*. *Garantálom*, hogy fölöslegesen nem fogom a lapot sohasem *molesztálni*. Nem *zavarok* most sem? Akkor ennek a kis bevezetésemnek immár *slussz*.

Az aláhúzottakhoz hasonló pesti kifejezések közé tartozik az a mindennapos szó is, amelyről most írni akarok, mert csak nem régiben is másképp, magyarosabban mondtuk még, nevezetesen a *telefonálás*. Régebben bizony mindnyájan csak *telefonoztunk*, és helyesen is tettük, mert ha már egészen magyar szóval *távbeszélünk* furcsa lett volna, a jobb eredeti szó híján meghonosodott *telefon* főnévből ilyen módon, -z igeképzővel alkotott a természetes magyar nyelvérzék alkalmas és forgatható igét. A *gramofon*-ból is például *gramofonoz* igét képeztünk („állandóan gramofonoznak”: Budapesti Hírlap 1931 okt. 25. te.), a Röntgen-sugárral *röntgenezünk*, Pasteur találmányával pedig *pasteurözzük* (tisztá magyarsággal: *csirátlanítjuk*) a tejet. Aki *pasteurizálja*, az egyúttal *germanizál* is (vö. német *pasteurisieren*). vagyis magyarán mondva *németeskedik*. Ilyen németes szóalak, mert németül való gondolkozás útján, német szó révén került az újabb budapesti beszédbe, a *telefonálás* is. A Nemzeti Színháznak egy nemrég fölújított műsordarabjában (amelyet a lapok franciáskodva *reprizként* hirdettek *fölújítás helyett*) *telefonoznak* még a szereplők, és nagy örömmel fogadtam, mikor Andai Ernőnek vígjátékában, a Porcellánban is, a mai közszokás ellenére, magyarosan *telefonoztak*. A Budapesti Hírlapban is jól esett a sok *telefonálás* után nemrég ezt olvasnom: „a *telefonozók* meg szokták únni a hosszú várakozást” (1931 nov. 29. 12. l.). Ám úton-útfélen, hivatalokban, társalgásban, mindenütt csak *telefonálást* hall már a fővárosi ember. Amint mondtam, a német nyelv hatása ez is. Aki nem *telefonoz* magyarán, az csak a német *telephonieren* szónak ad olyan-amilyen magyar alakot, épügy, mint aki *fotografál*, a német *photographieren*-t, vagy aki *telegrafál*, a német *telegraphieren*-t *utánozza*, vagy mint aki *garantál* valamit, a német *garantieren*-t fordítja át, ahelyett, hogy valamennyien magyarosan *fényképeznének*, *sürgönyöznének*

vagy *távíratoznának*, illetőleg *szavatolnának* vagy *kezeskednének* valamiért.

Ha tehát szívünkön fekszik beszédünk *magyarosságának* ügye, ne *telefonáljunk* többé se ide, se oda, hanem *telefonozunk*, magyarosan.
Zolnai Gyula.

Szóajánlások. Az autó legyen *gépkocsi*, a soffőr *gépkocsis*, a garázs *gépszín*, a bubifrizura *kamaszfűrt*, a fix fizetés *kötött fizetés*, a fix kamatozás *kötött kamatozás*, az inkognitó *rangrejtve* (mint főnév *rangrejtés*: feladta vagy letette a rangrejtést), a publicista *közíró*, a ródli *csiszonka*, a Stillhalte-egyezmény *hitelrögzítés*, a bricsesz *sonkanadrág*.

A Pesti Hírlap 1926-ban egy-egy millió korona jutalmat tűzött ki tíz idegen szónak találó magyar szóval való kifejezésére. A bíráló bizottság a következő szavakat jutalmazta: expedíció: *raj* (tudományos raj, felfedező raj, büntető raj); fantasztikus: *felleggjáró*, *elképesztő*; optimizmus és pesszimizmus: *derűlátás* és *borűlátás*, *bizvasejtés* és *balsejtés*; reklám: *kelletés*; inkognitó: *rangrejtve*, *magarejtve*; laikus: *sejdtő*, *sejtős*. A *sztrájk*, a *garde des dames* és a *szenzáció* kifejezésére a bíráló bizottság nem kapott jutalmazható szót. A felsorolt magyar szavakat, valamint a *sztrájk* helyett a *Kozma Andor* által két évvel ezelőtt javasolt *szüntetés*-t elfogadásra ajánlom.*
Hegedüs Loránt.

Erdélyből. Rendkívül szomorú és lehangoló az erdélyi magyar beszéd és nyelv mai állapota. Aki e kincsünkön állandóan rajta tartja a szemét, napról-napra egyre döbbenetesebben látja, hogy a régi lelki egységből elkülönített erdélyi magyarság nyelvének tisztasága és épsége az elmúlt tizenhárom év alatt mennyire megzavarodott és mennyire megesorbult. Még szomorúbb az, hogy szinte hangtalanul tűrjük nyelvünk szépségeinek hol szándékos megtépázását, hol szándéktalanul zagyvaságokkal elborítását, és számtalan napilapunk közt eddig egy sem akad, amely tervszerűen céljaul tűzte volna ki a magyar nyelv öntudatos használatának védelmét. Irodalmi társaságainknak sem fordult meg az eszében, hogy egyre fokozottabb érdeklődést keltő mozgalmat verjenek fel nyelvünk tisztaságának és épségének ápolására. Csupán az Erdélyi Múzeum-Egyesület igyekezett hathatósabban felrázni a közvéleményt marosvásárhelyi (1930) és nagyenyedi (1931) vándorgyűlésein, ahol a nagyközönség részére tartott népszerű előadásában a nyelvünk épsége körül észlelhető aggodalmakra is rámutatott. A kér-

* *Sajó Sándor* ezeket ajánlja: garázs: *gépkocsiszín* (mert a *gépkocsi* nevében a *kocsi* a fő), ródli: *szánkó*, volán: *íramkerék* vagy *íramító*. Olvasóink hozzászólását is kérjük. *A szerkesztőség.*

dés előadója, Csűry Bálint kolozsvári ref. kollégiumi tanár, a M. Tud. Akadémia tagja, megfigyeléseit és aggodalmait nyomtatásban is feltárta, részben tájékozásul, részben tanulságul azoknak, akiket illet. Értekezése a Magyar Nyelvben jelent meg ezzel a címmel: *Erdélyi magyar nyelvünk állapota* (XXVII, 253—58).

(Erdélyi Lapok, I. évf., 47. sz.)

György Lajos.

Azok az idegen szavak! Már annyira elburjándoztak nálunk minden téren az idegen szavak, hogy nem ostorozhatjuk elég keményen — ragyás magyarságunkat. Egy debreceni harisnyagyár áruin például ily arany felirat tündöklök: *Feinste Qualität!* Megtörtént velem ugyancsak Debrecenben az a mulatságos eset, hogy több üzletben nem tudtam venni *biztonsági tűt*. Mindenhol ezzel bocsátottak el: „Nem tartjuk, nem keresik“. Mikor azonban a hatodik üzletben *Sicherheits-tűt* kértem, azonnal megkaptam.*

Hrabéczy Sándor.

Sajnos, máshol is megesik ilyesmi. Valamelyik budapesti vendéglőben ott pompázik a falon a csábító felírás: *Vermut*. Így: *Vermut*. Betér egy szomjas vendég, meglátja a hirdetményt, egyet gondol és *ürmös-t* rendel. Az italos elcsodálkozik a furesa kívánságon, azután így mentegetődzik: „Azzal, kérem szépen, nem szolgálhatok“. — „Akkor mért van kiírva, hogy *Vermut?*“ — „Ja! *Vermut?* Az van.“

Hogy is mondja a költő? — Pest-Budáról sok nép kijár, S alig érti nyelvünket már; Hej! maholnap a magyar szó Ritka, mint a fehér holló.

N. J. B.

Megkerült a Lindbergh-bébi — magyar neve. Tudniillik a gyerekekkel együtt az is elveszett. Nem hiába tartja a régi magyar közmondás: sok bába közt elvész a *bébi*, a sok hírhordó kezén is elsikkadtak a *bébi*-nek megfelelő magyar szavak mind egy szálíg. Úgy látszik, annyira megtanultak az emberek angolul, hogy közben elfelejtették saját anyanyelvüket. Pedig egy-kettőre kinyomozhatták volna a *bébi* magyar nevét, ha másképp nem, valamelyik szótár segítségével. Nagysokára csakugyan eszébe is juthatott valakinek ez a kitűnő gondolat, mert íme, a Magyarság április 1-i számának 12. lapján ez a cím örvendezteti meg a magyar olvasót: Újabb bonyodalmak az elrabolt Lindbergh-*fiúcska* ügyében. — No hála Istennek! Ha maga a *fiúcska* nem került is még elő, hosszú és fáradságos kutatás után végre mégis csak megkerült valami: a *bébi*-nek kézen-közön majdnem elkallódott magyar neve.

* Kelemen Béla Német és magyar nagy kézi szótára így fordítja ezt a szót: *kapcsoló tű, kapcsos tű, biztosító tű*. A szerkesztőség.

Hogyan ejtsük az idegen szavakat? A magyar rádiónak egyik előfizetője a M. Tud. Akadémiának is megküldötte azt a felszólalását, amelyben szóvá teszi, hogy a rádió bemondói idegenszerűen ejtenek ki nyelvünkben meghonosult idegen szavakat. Például rövid *a* hangot mondanak ilyen szavakban: *Akadémia, Amerika, Anglia, passió, tangó, program, kilogramm; London-t* angolosan *landn*-nak ejtik, az *Ostende* kávéház nevét pedig a francia kiejtést utánozva így mondják: *osztand*, nem: *osztende*.

Ha csakugyan így van a dolog, igazat kell adnunk a felszólalónak abban, hogy ezt kifogásolja. Magyar beszéd közben az idegen szavakat is a közkeletű magyaros kiejtés szerint kell kimondanunk, már csak azért is, mert különben abba a gyanúba keveredhetünk, hogy idegen nyelvekben való jártasságunkat akarjuk fitogtatni. Amikor tehát magyarul beszélünk, akkor *Csikágó* bizony nem *sikágó*, a *makadám* nem *mekedem*, a *dollár* nem *daló*, a *sport* nem *szpót*, a *dzsungel* nem *dzsöngl*, a *klub* és a *humbug* nem *klöb* és *hömbög*, a *szvetter* sem *szuető*. *Shakespeare* a magyar beszédben is *sékszpír* ugyan, vagy akár *sékszpír* is lehet, de már a *svájci frank* nem *svejci fran*. Mit szólnánk hozzá, ha valakinek eszébe jutna, hogy ilyenféleképp szavalja Arany Jánost:

Eduöd király, angol király Léptet fakó lován: Hadd látom, úgymond, mennyit ér A *uélzi* tartomány... Felső! valóban koronád Legszebb gyémántja *uélz*: Földet, folyót, legelni jót, Hegy-völgyet benne lelsz. S a nép, az istenadta nép Oly boldog rajta, *szájő*! Kunyhói mind hallgatva, mint Megannyi pusztá sír... *Mangamöri* a vár neve, Hol aznap este szállt; *Mangamöri*, a vár ura, Vendégli a királyt... Ah! lágyan kél az esti szél *Milföd-öböl* felé; Szüzek siralma özvegyek Panasza nyög belé... Ha, ha! mi züg?... mi éji dal *Landn* utcáin ez? Felkóttetem a *lód méöt*, Ha bosszant bármi nesz!

Filléres gyors. Új magyar kifejezés. Megszületésére az adott alkalmat, hogy az államvasutak igazgatósága pályázatot hirdetett olcsó kirándulónatainak ötletes elnevezésére. A bíráló bizottság a majdnem 40.000 ajánlott kifejezés közül a *filléres gyors*-ot találta legsikerültebbnek, és Megyery Ella írónőnek ítélte oda érte az első díjat. Jutalmat kaptak még a következő szavak: *hajrá-vonat, mescvonat, vándorvonat, napsugárvonat*; sőt ezek is: *garasvonat, tulipánvonat, de jó vonat, hipp-hopp-vonat, skót vonat, batyus vonat, turulvonat, murivonat, vaspillangó, ruccanó vonat*. „Minthogy a pályázaton egy és ugyanazon elnevezés kivétel nélkül sokszor, több esetben sok százszor fordult elő, sorshúzás útján kellett határozni.“ (Budapesti Hírlap. 1932. április 3-i sz., 2. l.)

Friss a pereg! Egyik olvasónk ki szeretné gyomlálni nyelvünkől a *friss* szót, mivelhogy német eredetű. — Ez már egy kicsit sok volna a nyelvtisztogatásból! Annak a szegény jövevényszónak ugyanis a Nyelvtörténeti Szótár tanúsága szerint körülbelül négyszáz éves multja van nyelvünkben, tehát éppúgy megszerezte a magyar polgárjogot, mint például a *gróf*, a *drót*, a *krajcár* és még sok száz más, teljesen meghonosodott idegen szavunk. Ne törjük hát fejünket rajta, mit ajánljunk helyette a pereceseknek, hiszen akkor mindjárt a *pereg* (sváb tájnyelvi *Bretz*) nevéül is valami eredeti magyar szót kellene kitalálnunk. Hagyjuk békében költőinknek ilyen sorait is: Késő éjjel értem a tanyára Friss gyümölesből készült vacsorára (Petőfi: A Tisza). Pedig áldott ember Józsa, mint a friss vaj (Arany: A Józsa ördöge). Friss gyümöles, friss vaj, *friss* szó: valamennyi jó.

Épen, éppen. Valaki fennakadt azon, hogy előbbi füzetünkben többször is egy *p*-vel van írva ez a szó olyankor, amikor azt jelenti, amit a német *eben*, *gerade*. Éles különbséget akar tenni az illető az *épen* és az *éppen* között, ilyenformán: „Alighogy *éppen* a perronra kiléptem, örömmel láttam a vonatból teljesen *épen* kiszállani jó barátomat.“ Együttal megfogadja, hogy hacsak nem nyaktörésről van szó, ő ugyan holtáig két *p*-vel fogja írni az *éppen*-t. — Megteheti bátran, nem vét vele semmit a magyar helyesírás szabályai ellen, mert Akadémiánk ezt az írásmódot is megengedi; *ép* most vagy *épp* most, *épen* most vagy *éppen* most: mind egyaránt helyes. Tudnivaló különben, hogy az *egész*, *sértetlen*, *egészséges* jelentésű *ép* és a német *eben*, *gerade* szónak megfelelő *ép*, *épp* tulajdonképpen ugyanaz a szó, és régen előbbi jelentésében is hosszú volt a mássalhangzója. A Nyelvtörténeti Szótárban ilyen példákat olvashatunk: „Az bárány *épp* legyen. Tekéltetesekek legyetek és *éppék*“. Ebben az értelmében ma már egységesen rövid *p*-vel ejtjük a szót, ellenben vidékek szerint hol rövid *p*-vel, hol hosszúval akkor, ha jelentése: *eben*, *gerade*. Ehhez képest van megállapítva a szónak a helyesírása is. Tehát kinek a pap, kinek a papné; kinek az *ép*, *épen*, kinek az *épp*, *éppen*. Az összetévesztéstől nem kell félni. Alig hiszem, hogy akadna olyan magyar ember, aki félreértene Arany Jánosnak ezeket a sorait: Ó, ha bennem is, mint egykor, *épen* Élne a hit, vigaszul nekem! (Fiamnak.) ...tente, tente szépen: A testvérbátyátok fekszik itten *épen*. (Toldi, VI. ének, 7. versszak.)

Értsünk szót! Azt is kifogásolta valaki, hogy első füzetünkben több helyen *szók*-at talált *szavak* helyett. — Nem jogos a kifogás. Régi irodalmunkban mindig így van írva: *szók*. *szóm*, *szód*, *szónk*; a *szavak*, *szavam*, *szavad*, *szavunk* újabb alakulás, a *szava*, *szavok*, *szavaim* stb. hatása alatt

terjedt el (Simonyi: Tüzetes magyar nyelvtan, 323. l.). Ma egymás mellett él mind a két forma: *szók* és *szavak*, de például igék és névszók helyett nem mondhatjuk: igék és névszavak. Kettős alakban járja még ez is: ha *szómmal* nem vétek; hogy egyik *szavamat* másikba ne öltsem. Megrovónk pedig kétszer is ezt írta levelében: *szavat*, de azért nem vonjuk meg tőle a — *szót*.

Gyur, gyür, gyúr, gyűr. Valamelyik olvasónk azt ajánlja, hogy mentül ritkábban írjunk hosszú *ú*-t és *ű*-t, mert mégis csak többségben vannak azok, akik *kút* helyett azt mondják: *kut*, *egyszerű* helyett pedig: *egyszerü*. Ugyanakkor csodálatosképpen megjegyzi, hogy írógépeinkbe elkelne az ékezetes *í*. Azért csodálatos ez, mert akinek a *gyur*, *gyür* jobban tetszik, mint a *gyúr*, *gyűr*, annak az *ur* *ír* is bizonyára kedvesebb csengésű, mint az *úr* *ír*. De ez csupán csodálatos. Az azonban már tévedés, hogy levélírónk azt hiszi, többen vannak azok, akik *kutfurás*-t, *egyszerüsített*-t mondanak, mint akik így ejtik a szót: *kútfúrás*, *egyszerüsítés*. Dehogyanak! Több magyar jár a *kút*-ra, mint a *kut*-ra, és több gondolja, hogy a dolog nagyon *egyszerű*, mint azt, hogy *egyszerű*. Rövid *u*-val, *ű*-vel, *i*-vel ugyanis csak dunántúliak beszélnek, márpedig a 11 millió magyarból legalább 8 millió a Dunán innen lakik. A többségi elv alapján tehát nincs igaza olvasónknak. Más kérdés aztán, hogy az *í*, *ű*, *ü* írásának kérdése teljesen kielégítő módon van-e megoldva mostani helyesírásunkban, vagy hogy egyáltalán sikerülne-e ezt a kérdést úgy rendezni, hogy mindenki meg legyen vele elégedve. Csakhogy ez fogas kérdés, nem lehet egy-két sorban elintézni.

Debreceni levél. Egy debreceni névtelen levélíró kifogásolja a helyesírásban a *cz*-nek pusztá *c*-vel való felváltását és az *utca*-nak *uccá*-ra változtatását. — Nem mondhatunk neki mást, csak azt, hogy a *cz* félretételébe most már mindenkinek bele kell törődnie. Ezt a kétjegyű betűnket különben nem is az Akadémia küszöbölte ki, hanem az irodalmi élet. Az Akadémia csupán szentesítette azt, amit a közhasználat már régebben elfogadott. Az *utca* azonban az akadémiai helyesírás szerint ma is *utca*, nem pedig: *ucca*.

Másrészt meg azt javasolja levélírónk, hogy betűink közül hagyjuk el teljesen az *ly*-t, mert a Tiszán túl úgyis *j*-vel ejtik az *ly*-nal írt szavakat, az iskolás gyermekeknek pedig fölösleges megterhelést okoz, hogy külön meg kell tanulniok, melyik szót kell *ly*-nal írni. — Nem új javaslat ez. Egypárszor már szó volt róla, csakhogy a kérdésnek sokkal több ága-boga van, semhogy egy tollvonással el lehetne intézni. Meg kell gondolnunk pl., hogy vannak olyan dunántúli magyarok is, akik *l*-lel ejtik az *ly*-os szavakat.

Mármost aztán hogyan értsük meg velük, hogy amit ők így ejtenek: *goló, foló*, azt így kell írni: *gojó, fojó*, de *ló* helyett nem szabad írniok: *jó*, sem *toló* helyett: *tojó*? Az *ly*-t tehát először azért nem húzhatjuk ki az ábécéből, mert alkalmas arra, hogy áthidalja az *l*-es és a *j*-s kiejtés közötti különbséget, másodszor pedig azért sem, mert a *paló* kiejtés máig megőrizte az *ly*-nal jelölt régi külön hangot.

Lapszemle. Folyóiratunkról és mozgalmunkról a napilapok hasábjain Móra Ferenc emlékezett meg *Nyelvrontás* címmel írt jóízű cikkében, Bory Istvánnal vitatkozván az ural ige jelentéséről (Magyar Hírlap, 1932. március 20-i és 22-i sz.). A Pesti Hírlap is közölt lapunkról s a nyelvművelés ügyéről egy lelkes hangú méltatást, rámutatván az idegen szavak özöne elleni küzdelem nagy fontosságára („Nyelvünk épségéért és szépségéért...” Nyelvújítás 1932-ben. 1932. március 31-i sz.).

A Nyelvművelő Szakosztály 1932. február 24-én ülést tartott. Négyesy László elnöklésével nagy számban jelentek meg a tagok, köztük az újságírók egyesületeinek és az irodalomnak a decemberi ülés határozata értelmében meghívott képviselői. Élénk eszmecsere indult meg, a jelenvoltak csaknem mind felszóltak és behatóan megvitatták a szakosztály teendőit. Az ülésről részletesebb tudósítást közölt a Budapesti Hírlap (1932. február 28-i sz., 8. l.). N. J. B.

Hogy mondjuk magyarul? *Preferenciális szerződés. Transzfermórátorium.*

Üzenetek.

K. D.-né oly gyűjtőfőnevet keres, amely magában foglalná az anya, a feleség, a háziasszony, a gazdasszony stb. fogalmának jegyeit, szóval mindazokat a nőket, akik a családon belül dolgoznak. Azért volna erre szükség, mert a házon kívül dolgozó nők maguknak foglalták le a *dolgozó nők* kifejezést, márpedig ez igazságtalan és lealázó dolog, hiszen a családban élő és dolgozó nők is munkát végeznek. — **Felelet:** A *munkás* szó hasonló esetére gondolva talán legjobban meglelhetjük a szükséges új kifejezést. Ugyanis ha *munkások*-ról beszélünk, csak a testi munkát végzőket értjük rajta; akik szellemi munkát végeznek, azokat jelzővel kell

megkülönböztetni: *szellemi munkások*. Ennek mintájára a (családon kívül) *dolgozó nők* mellé is oda lehet állítani a *családban dolgozó nők*-et. Ez mindenesetre szerencsésebb elnevezés volna, mint a hivatalos nyelv szava, a *háztartásbeli*.

R. M. kétségesve látja, hogy a *bölcsesség* szót még tanult emberek is helytelenül, két *s*-sel írják, bárha nem a *bölcsés* szóból származik. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium intézkedésétől várja e bajnak orvoslását. — **Felelet:** A minisztérium már 1922-ben intézkedett ebben az ügyben: valamennyi iskolára nézve kötelezővé tette a M. Tud. Akadémia legújabb helyesírási szabályzatát, annak szó- és tárgymutatójában pedig ott van a *bölcsesség* szónak helyes írásmódja. Egyébiránt az sem veszélyezteti „nyelvünk eredetiségét és tisztaságát”, ha a kiejtést követve *bölcseesség*-et ír valaki. A *békesség* szót pl. az Akadémia szerint is két *s*-sel kell írni. *Szüzesség, vigasság*: ezeket is alkalmasint többen írják két *s*-sel a kiejtés szerint, mint eggyel a származás szerint. Mindezeknek a szavaknak már a régi nyelvben is megvolt mind a két alakváltozatuk.

Cs. M. azt kérdezi, alkalmas-e a közönség megtévesztésére egy kis ipartelepnek ilyen elnevezése: *Majolikaművek*. — **Felelet:** Alkalmas lehet, mert gyárakat szoktak így nevezni: *Vasművek, Acélművek*, tehát ha *Majolikaművek*-et olvasunk vagy hallunk, akkor is önkénytelenül valami nagyüzemre gondolunk. Különben hogy a gyárakat újabban *művek*-nek szeretik nevezgetni, az csak a német *Werke* utánzása. Ha úgy okoskodunk is, hogy a vasgyár nem vasat gyárt, hanem vashól való műveket, akkor is *vasműgyár* volna a magyaros neve. *Dohánygyár* helyett sem mondhatjuk: *Dohányművek*, noha *dohányművek*-et gyárt: pipadohányt, szivart, cigarettát. A szóbanforgó *Majolikaművek*-et pedig méreteihez képest majolikaműhelynek kellene elnevezni, vagy így jelölni a céget: N. N. majolikaműves.

Debreceni Névtelennek. Az *irreleváns* (nem *irreleváns!*) magyarul: lényegtelen, nem fontos, mellékes; a *mentalitás*: lelkiség, lelki világ, észjárás, gondolkodásmód; az *emphatikus* szórend: indulatot kifejező, nyomatékos szórend. (L. Tolnai Vilmos: Magyarító szótár a szükségtelen idegen szavak elkerülésére.) A böngészetet felhasználjuk.

N. J. B.

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg és állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelv-művelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztő felelős.

A lapba szánt közleményeket a szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½—2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetés a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába küldendő (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

I. ÉVF.

1932. MÁJUS—JÚNIUS

5—6. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

NÉGYESY LÁSZLÓ

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

TARTALOM.

	Lap
<i>Sajó Sándor: A mai magyar stílus csúfságai. (Második, befejező közlemény.)</i> — — — — —	57
Kisebb közlemények.	
<i>Nagy J. Béla: Csillaghullás</i> — — — — —	64
<i>Frey Antal és Mokry Imre: Hozzászólás a szóajánlásokhoz</i> — — — — —	66
<i>Márton István és Molnár János: Szóajánlások</i> — —	67
<i>Gyalóka Jenő: Dajkatú</i> — — — — —	68
<i>Szilády Zoltán és N. J. B.: Terjedező nyelvhibák</i> —	68
<i>Csúry Bálint: Idegen szók hanglejtése magyar beszédben</i> — — — — —	69
<i>Bárczi Géza: A Csillaghegy</i> — — — — —	69
<i>N. J. B.: Magyarosan</i> — — — — —	70
Síel vagy síz? — — — — —	71
Hol esik a dunántúli eső? — — — — —	73
Ikes ige, iktelen ige — — — — —	74
Tizenöt napon belül fellebbezhet — — — — —	75
Különböző, különféle — — — — —	75
Felhoz — — — — —	75
Bennünket, minket — — — — —	76
Gyászki sér — — — — —	76
Idegen szók, új magyar szók — — — — —	76
Lapszemle — — — — —	77
Nyelvművelés az iskolákban — — — — —	78
A Nyelvművelő Szakosztály ülése — — — — —	79
Üzenetek — — — — —	79

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A mai magyar stílus csúfságai.

(Második, befejező közlemény.)

4. *Szóvonzat* dolgában, azaz a *mondatrészek egy-máshoz viszonyításában* megfigyelésem szerint a magyar stílus egy nagy romlása, szegényedése van folyamatban: a *-nál, -nél* rag jogtalan elhatalmasodása más ragok, főképp a *-ban, -ben* rovására. A *-ban, -ból, -ba, -n, -ről, -ra, -nál, -től, -hoz* hármas ragok szerepének eddigi rendszerét mindjobban megzavarja a *-nál, -től, -hoz* tolazkodása. Általános nyelvszokás szerint valaki előadást tart az egyetem-en, fölolvass az Akadémiá-ban (újabbban már Akadémiá-n is), működik (már nem helyesen) valamelyik gimnázium-nál; ennek megfelelően valaki átkerülhet egyik egyetem-ről a másik-ra, kilép egy egyesület-ből s belép egy másik-ba, és áthelyeztetik, hivatalos nyelvhasználat szerint is, egyik gimnázium-tól a másik-hoz. Ez az utóbbi már nem helyes. Én a magam fogalmazásában, míg Értesítőt szerkesztettem, mindig iskolá-ból iskolá-ba helyeztettem kartársaimat. Élőlények vagy ilyeneknek gondolt intézmények viszonyításakor helyén van a *-nál, -nél* rag: a cseléd szolgálhat Nagyék-nál, régi cseléd lehet a ház-nál; így szolgálhat valaki pl. a honvédség-nél vagy művészkedhetik — nem bánom — a Nemzeti Színház-nál is; mégis, mikor azt olvastam a minap, hogy a Nemzeti Színház igazgatója hazaérkezett s a délelőtti folyamán már meg is jelent a

színház-nál: Ejnye, ejnye — gondoltam magamban — egyúttal már be is mehetett volna... Ha az ember óvatos valami-ben, akkor miért kell „körültekintőknek lennünk a növendékek megválasztásá-nál“, s az orvosnak miért kell „nagyon elővigyázatosnak lennie az orvostudományok népszerűsítésé-nél“? Ha a tudat bennem él, miért kell „bizonyos tudatnak meglennie a szülők-nél“? Egy napihír címe: „Elnökválasztás a zsidó hitközség-nél“, egy másik napihír szerint a város március 15-én koszorút helyez el a Petőfi-szobor-nál és sorban még öt-nél. Olykor az író helyes ösztöne és romlott nyelvérzéke szinte egymással viaskodik ugyanegy mondatban; pl. „Ezért állt meg a munka a pénzügyigazgatóság-ban, a városházá-n, az adóhivatal-nál“. Így dicsoíti egy író a klasszikus-romantikus elemet Vörösmarty-ban, a magasabbrendű örök ifjúság regényes mesésségét Jókai-ban, az értelem és érzelem sajátos keveredését Madách-nál. Ha Jósika regényét valaki úgy „írta át“ mai nyelvre, hogy a Jósika szerint Komoróczy-ban megszemélyesített tulajdonság szerinte Komoróczy-nál személyesedett meg: ezzel nem javított, hanem rontott. Íme még néhány torz mondat példagyűjteményemből: Az erdélyi lélek hangjai Szabó Dezső-nél elevenedtek meg újra. Romániában a görög nyelv tanításánál mindenütt a Reuchlin-féle (újgörög) kiejtést kell követni. A középoktatásnál a modern nyelvek tanításának igyekszünk nagyobb teret biztosítani. A latin nyelv tanításánál az eredménytelenség oka az, hogy... Az úgynevezett fokozatosság leginkább az olvasókönyv-nél nyer alkalmazást. Irodalomtörténeti tanításunknál ne a történelmen legyen a súlypont. Továbbá: „Budára valószínűleg muftit állítanának, amely (!) megfelel a püspöki méltóságnak az izlám vallásnál“. „Öcsike betegségénél éjjel-nappal dolgoztam.“ Alig érthető. Színházi hirdetés: „Sehol úgy nem mulatnak, mint a Pista néni-nél“. (Ha ez a Pista néni kocsmárosné volna, lehetne

nála mulatni; ha a kocsmá neve volna, akkor már *benne* mulatna az ember, mint pl. az Arany Sasban vagy a debreceni Bikában.) Íme egy másik színházi reklám: „A pénztár előtt nem hallhatod: Kérek jegyet *A Körhöz*, — hanem így: Kérek jegyet a második Bergnerhez! Így! Bergnerhez!” E pesti nyelvjárás nyilvánul ezekben a szörnymondatokban is: „A jubiláris előadásnál ott van a szerzővel a menyasszonya is.” „Így lesz ez már a színház új darabjánál, *Az egyetlen asszonynál* is.” „Nézzük, mit csinált a *Fiamnak* című versnél Váradi Aranka.” Volna még több példám is, de azt hiszem, ennyi is elég.

5. *Mondatvonzat*, vagyis az *összetett mondat tagjainak viszonyítása* dolgában a magyar stílus négy nagy lomposságára irányítom rá mindnyájunk figyelmét; ezek — külön-külön címezhetően — a *qui—quae—quod*, *amennyiben*, *míg* és *óva* intek lomposságai.

A vonatkozó névmásos mondatokról jó régen — s nem egészen hatástalanul — elmondottam már a magamét *Stílustanítás* című dolgozatomban.²⁾ Mindazt, amit akkor mondtam, ma is állom. Itt csak utalok e régi dolgozatomra; újkeletű példatáramból csak néhány példát iktatok ide, olyanokat, amelyek a maguk szerkezetében már maguktól, szinte akaratlanul tiltakoznak önmaguk ellen, vagyis a vonatkozó névmás ellen. Ilyen mondatok: „Közáport zúdítottak az autobuszra, *amelynek* valamennyi ablakát beverték.” „Elkezdődött a tánc, *amely* jó hangulatban reggelig tartott.” „Elsőnek a népjóléti miniszter hagyta el a vonatot, *akit* az egybegyűlt előkelőségek lelkes fogadtatásban részesítettek, s a hadiárvák pedig virágcsokorral *fogadták*.” „Elsajátította Kant bölcséleti elveit, *amelyeket* ezután a hazai földre *átültette*.” „A bíróság Tömöri Angelánál (!) csupán a 400.000 korona újra való befizetését rendelte el, *mely*

²⁾ Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny XLVIII, 73—85, 281—4.

összeget T. A... be is *fizette*." Szó van egy könyvről, „*amely könyvet* a szerző édesanyja emlékének *ajánlta*." „Van egy családi házam, *amelyet* anyagi hozzájárulás esetén nevére *íratom*." „N. I. színész egy magyar mág-nást alakít, *amely szerepet* a szerző külön az ő számára *írta*“ stb. Tudnék még cifrább példákat is idézni, de talán fölösleges. Számomra teljesen világos, hogy pl. e két mondat: „A közönség, *mely* zsúfolásig megtöltötte a színházat, szíves örömmel fogadta a darab felújítását“ és „A miniszter végre ráakadt egy autotaxira, *amellyel* hazavitette magát“ — egészen rossz, mert nem azt mondja, amit mondani akart, illetőleg nem azt akarta mondani, amit mond. Tisztán látom: a vonatkozó névmásos mondatokkal mindig baj volt s mindig sok baj lesz.

A vonatkozó névmásos mondatok csoportjába tartoznak, de különös csúfságuknál fogva kiemelendők onnan az *amennyiben*-es mondatok. Kétféle szerepet játszanak a szerint, hogy a főmondat előtt állanak-e vagy a főmondat után. Az előbbit illetőleg szeretnék hallhatóan kiáltani: vigyázzunk, a régi szép és kifejező *ha* kötőszó kihalóban van, — kiöli az *amennyiben*! Másik szerepében pedig, t. i. mikor a mellékmondat a főmondat után áll, — magyarázó kötőszavaink helyére tolaszik. Értelme és értéke szerint csak a főmondatban szereplő *annyan* mutató szó függvénye, tehát valamilyen részleges mértékhatározó lehetne, de nagyzási hóbortjában teljes föltételező vagy magyarázó akar lenni, s ez napról-napra jobban sikerül neki. Íme néhány példa mindkét szerepére.

Föltételes mondatok: *Amennyiben* megfelelő ajánlatok nem érkeznek, *úgy* a fővárosnak jogában áll újabb versenytárgyalást hirdetni. — *Amennyiben* ártatlansága nem nyerne beigazolást, *úgy* a vizsgálóbírónak adják át. — *Amennyiben* a vitéznek csupán leánygyermeké születik, annak férje veszi át a vitéz után a telekkel

járó jogokat és kötelességeket. — V. kijelentette, hogy *amennyiben* a tervet megvalósítanák, *úgy* szívesen föllépne a Magyar Színház színpadán. — *Amennyiben* Ferenczy nem hagyja el a Városi Színházat, *úgy* a város 24 órán belül közigazgatási úton fogja eltávolítani. — És: Ha a bíróság nem hozna ítéletet, *úgy* akkor még a karácsonyi ünnepek előttre tűzze ki az új tárgyalási napot. — (Valamennyi példa főmondatában — egy kivételével — ott van a német kaptafáról való *úgy* mutató szócska is, az utolsóban a *ha* kötőszónak megfelelően *úgy* *akkor*-ra szépítve. E szerkezetekben a *ha* kötőszónak a főmondatban az *akkor* a megfelelője, de általában ez is fölösleges.)

Magyarázó mondatok: Az ügynökök sikeresen dolgoznak, *amennyiben* néha tíz-tizenöt tagú társaságot is áttelepítenek. — Ez az értesülésünk hivatalos, *amennyiben* hivatalos értekezleten mondták ki, hogy tiltakoznak a tisztességtelen verseny ellen. — Megüresedett a szegedi egyetem póttagsága is, *amennyiben* R. G. dr.-t még a tanév elején meghívták a budapesti tudományegyetemre. — A hangváltozás ideje alatt énekelni nem szabad, *amennyiben* a gégének természetes kifejlődése megakadályoztatik és a hang tönkre mehet. — Stb. E példákban az *amennyiben* helyén az *ugyanis*, *tudniillik*, *mert* kötőszók valamelyikének kell állania.

Aggasztóan romlik a magyar stílus a *míg* kötőszó helytelen alkalmazása miatt is: ezt az időhatározó kötőszót ugyanis mind gyakrabban ellentétes kötőszóul használják. Még érthető, ha egyidejű ellentétes két cselekvést vagy tartalmat viszonyítanak vele: ilyenkor az egyidejűséget jelző *míg* mellett az ellentétet maga az egymás mellé állított két tartalom szemlélteti. Ily értelemben mondja pl. a Beöthy-féle irodalomtörténet: „*Míg* Zrínyi zordon fensége a maga korában igen csekély elismerésre talált, kortársa: Gyöngyösi István példátlan népszerűsége emelkedett.” Mondom: ez a szerkezet tűr-

hető, bár fölösleges is. Am ha nem egyidejűséget akarunk jelezni, ha csupán két ellentétes (vagy nem is ellentétes) tartalom viszonyításáról van szó, a *míg* kötőszó használata helytelen. Ez a mondat pl.: „A többi főszerepben Törzs Jenő, Beregi Oszkár, Vértés Lajos és Jávor Pál lépnek föl, *míg* az előadást Hegedüs Tibor rendezzi“, — teljesen rossz, mert megint csak nem azt mondja, amit mondani akar; egyszerűen kapcsolni akar két kijelentést, de ezt olyan értelemben teszi, mintha a nevezettek csak addig volnának hajlandók a főszerepeket játszani, míg Hegedüs Tibor rendezzi az előadást. Ha valaki kötekedésnek mondaná ez okoskodást, ezt felelném neki: Minden jó stíliszta mindig rosszhiszeműnek képzelje minden olvasóját s írjon úgy, hogy a legkötekedőbb olvasó se köthessen bele. Ez olyan hasznos tanítás, mint amily igaz az a tétel, hogy minden mellékmondatnak egy főmondatbeli rámutató szóra kell felelnie.

Az *óva* *intek* csoportjába sorolom — nem egészen helyesen, csupán a rövidség okából — azokat a megmevedett formájú összetett mondatokat is, amelyeknek tagadó formájú főmondatához tagadó formájú mellékmondat viszonyul, s ennek következtében az egész kifejezés éppen az ellenkezőjét mondja annak, amit mondani akar. A főmondat ismert alakjai: Nem mulaszthatom el, hogy... A nap nem múlhat el a nélkül, hogy... Nincs akadálya annak, hogy... stb.; a mellékmondatban mindig ott van a *ne* tiltó szó. Pl. Nincs akadálya annak, hogy a pörben a felek békésen meg *ne* egyezhessenek. (Helyesen: megegyezzenek.) — Barátait alig tudja lebeszélni róla, hogy lakására *ne* jöjjenek. (Le akarja beszélni a jövetelről, a nem-jövésre *rá* akarja beszélni). — Németország a hadisarcsterhet nem róhatja le a nélkül, hogy újabb külföldi hiteleket *ne* vegyen igénybe. (Nem róhatja le kölcsön-nem-vevés nélkül, vagyis csak kölcsön-nem-vevéssel róhatja le.) — Nem

mellőzhetem, hogy nevét hálával meg *ne* említsem. (Pedig azt akarja mondani, hogy lehetetlen a nevet meg nem említenie, tehát: nem mellőzheti a megemlítést.)

Az *óva* *intek* néhány példája: Óva intek mindenkit attól, hogy manapság nagyobb méretű földmozgósításra gondoljon. — A kancellár óva intette a német népet attól, hogy a gazdasági válság azonnali elmúlását várja. — Sőt áll ez a kifejezés, személyre vonatkozás nélkül, csupaszon is, így: Óva intek attól, hogy kisebb gyermekek hallgassák felolvasásomat. — E szerkezetben, mint a fentebbi csoport egy részében is, a főmondat van teljesen eltorzulva: az *óva* határozó proletárdiktatúrás módon elesapja urát, a meggyávult igeállítmányt, s maga igéskedik; márpedig: óvok valakit *valamitől* és intek (figyelmeztetek) valakit *valamire*; tehát vagy intve óvok mindenkit attól, hogy földmozgósításra gondoljon, vagy óva arra intek mindenkit, hogy ne gondoljon földmozgósításra. — A szerkezet még így is meglehetősen esetlen.

Ez utolsó csoportbeli szerkezeteknek, ha jól emlékszem, voltak már — a szokásjog alapján — védelmezői is; jól tudom én is, hogy a nyelv, a beszéd nemcsak logika, hanem pszichológia is; a stílusnak hajlékonyságra, gazdagodásra, jóirányú fejlődésre van joga és szüksége; itt azonban éppen ezek ellenkezőjével: megmerevedéssel, szegényedéssel, romlással állunk szemben. Nekünk pedig éppen az a hivatásunk, hogy a romlásnak lehetőleg útját álljuk.

Dolgozatomban a magyar stílus romlásának szerintem legkirívóbb tüneteire mutattam rá; sok egyéb jelenségről szándékosan éppen azért nem emlékeztem meg, hogy ezekre annál jobban rátereljem a figyelmet. Az ügy érdekében készséggel vállalkozom a fősorolt tünetek további megvitatására is. Minden észrevételem nyelviünk szeretetéből fakadt; e szeretettel ajánlom őket, — legfőbbképpen a *jövők*, a *-nál,-nél* s az *amennyiben*

dolgát, — a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Szakosztálya s minden író ember figyelmébe.

Sajó Sándor.

Kisebb közlemények.

Csillaghullás. A Pesti Napló csillagos cikkírója megtisztelte folyóiratunkat azzal, hogy lapjának május 14-i számában megemlékezett róla. Abból indul ki, hogy Ennius óta „a grammatikusok mindig panaszkodnak, minden országban, hogy »romlik a nyelvünk«. Vajjon igazuk van-e?” Természetesen nem ad nekik igazat. „Nyelvünk romlása miatt tehát valami nagy sopánkodásra nincsen okunk. Ettől a tanár urak még nyugodtan alhatnak, ha egyéb bajuk nincs.” Szerencsére csakugyan nincs egyéb bajunk, azért már éppen fálnak akartunk fordulni, minekutána a cikkíró úr ennyire megnyugtatót bennünket, de véletlenül eszünkbe jutott, nézzük csak meg elalvás előtt, mit is mond Szabó László abban a kis könyvecskében, amelyik ezt a címet viseli: *Az írás mestersége*. Nem akartunk hinni a szemünknek, amikor szóról-szóra ezt olvastuk a 10. lapon: „Szomorú, hogy ennyire megrontották nyelvünket, — de minek tagadni a valót?” Egyszerre elszállt szemünkről a már-már rávarázsolt jótékony álom. Hát mégis csak »romlik a nyelvünk«? Úgy kell lennie, ha Szabó László mondja. Vagy talán az a Szabó László sem más, csak afféle sopánkodó grammatikus?

De ne sopánkodjunk annyit, haladjunk tovább! A csillagos cikkíró úr nem helyesli, „hogy az Akadémia ezt az új vállalkozását nyelvművelő folyóiratnak nevezi”. Kár pedig, hogy nem helyesli, mert így megint szembekerül Szabó Lászlóval. Az ugyanis valami ilyenfélét ír említett könyvecskéjében, a 19. lapon: „Bizonyos, hogy a közönség nem érdeklődik a nyelvtudomány, a nyelvművelés iránt”. No, ez sem egészen bizonyos ugyan, de most nem erről van szó, hanem arról, hogy Szabó László csodálatosképen nem tesz semmi kifogást a nyelvtudománnyal kapcsolatos nyelvművelés ellen. Tanult ember lévén, nagyon jól tudja, hogy a nyelvtudomány gyakorlati alkalmazásának, a nyelvhasználat és a nyelvszokás kérdéseivel való foglalkozásnak már régóta *nyelvművelés* az elfogadott neve. Nyilván jól tudja azt is, hogy Széchenyi István nyelvművelő társaságnak alapította hajdan az Akadémiát.

Persze hiába alapította, mert a csillagos cikkíró úr szerint „a nyelvet az írók és költők művelik... A tanárok és akadémikusok legfőljebb csak őrzik és védik a nyelvet, de nem művelik“. Szóval a cikkíró úr a nyelvművelést csupán az írók és költők számára tartja fenn. Szegény írók és költők! — most már kénytelenek lesznek a vers- és regényírás mellett a különféle szaktudományok és mesterségek nyelvét is művelni. Ámbátor ilyen ellenvetés is eszébe juthat valakinek: Hát az akadémikusok nem írók, és költők nincsenek köztük? Vagy a tudományos író egyáltalában nem megy írószámba? De ne bolygassuk ezeket a kellemtelen kérdéseket, hiszen utóvégre az Akadémiának is jutott valami szerep, megengedte neki a cikkíró, hogy védheti és őrizheti a nyelvet, ha éppen kedve tartja. Nem kell azért búsulni, hiszen „a védelem is szép feladat, sőt szükséges és alkalmasint hasznos“. A védelem? Mintha itt egy kis ellenmondás csúszott volna bele az okoskodásba, mert ha nem »romlik a nyelvünk«, ugyan mit kell akkor védeni és őrizni rajta?

Azonban mindegy! Nyugodjunk bele, hogy az Akadémiának be kell érnie a védelemmel. A csillagos cikkíró úr bezzeg a támadást választotta magának osztályrészül. Meg is járta vele, mert a támadás nem szép feladat, nem is szükséges, nem is hasznos, kivált a támadónak nem; könnyen visszafelé talál elsülni. A cikkíró úr mindenáron hibát akart találni bennünk, és sikerült is találnia. Folyóiratunknak mindjárt a legelső lapján kipécézte ezt a szegény mondatot: „Csak legyen zászló, amelyet a jó magyarság hívei követhessenek.“ Szerinte „ez nem magyaros, hanem latinus mondat... Magyarosan így kellett volna írni: „Csak legyen zászló, melyet a jó magyarság hívei követhetnek.“ Kérdezhetnők ugyan ezzel az odavetett, de a latin conjunctivusra való hivatkozáson kívül semmivel sem bizonyított állítással szemben: Vajjon Arany János mondata is latinus: Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára? Vajjon a nóta is latinosan mondja: Kitették a holttestet az udvarra, Nincsen, aki végig-végig sirassa? De minek takarózzunk mi a nótaival és Arany Jánossal, mikor sokkal jobb védőügyvédünk van nekünk már megint Szabó László személyében. Ez a hű barátunk — talán csak azért, hogy kisegítsen és igazoljon bennünket, — véletlenül éppen a miénkhez egészen hasonló szabású mondatot kanyarított a Pesti Napló május 24-i számába, ő is, akárcsak mi, pontosan az első lapra: „Gondoskodni kell róla, hogy legyen orvos, aki bekötözzé, és ha lehet, az élet számára megmentse“.

Ilyen sorsuk van a csillagoknak! Ragyognak, ragyognak, aztán egyszerre csak leszaladnak az égről. A csillagos cikkíró úr, az egykori tanár, sőt magántanár, az akadémi-

kusoknak és a tanároknak akart nekirontani, de szerencsétlenségére — önmagával ütközött össze. Le is hullott a csilagos égről.

Nagy J. Béla.

Hozzászólás a szóajánlásokhoz. Az *autógarázs* jelölésére a *gépkocsiszin* kétségtől szabatossabb, mint a *gépszín*. de valószínűnek tartom, hogy az élő nyelv mégis a rövidebb *gépszín*-nek fog kedvezni.

A *kamaszfűrt*-öt a következő okoknál fogva kifogásolom: A *kamasz* szó ebben a kifejezésben bizony érdes. Egyébként is a *bubifrizura* előtagja csupán *fiú*-t jelent, mindennemű fogalmi korlátozás vagy színezés nélkül. A *bubifrizura* *bubi*-ja tehát nem rosszaló hangulati velejárójú szó, márpedig a mi *kamasz* szavunk önmagában is, még inkább itt eléggé nyerses kifejezés. Első kifogásom e szerint a *kamaszfűrt* hangulati minősége ellen van. A *fűrt* utótagot viszont jelentéstani szempontból tartom megtámadhatónak, mert *hajfűrt*-öt, *tincs*-et jelent, tehát az egész hajzatnak csak egy részét, aligha jelentheti azonban az egész hajzatot.

Legegyszerűbb, legkínálkozóbb magyar megfelelője a *bubifrizurá*-nak a *fiúshaj*. Lássuk, hogyan fest mondatban: Én már öt éve *fiúshaj*at hordok, te mért nem vágatod a hajad *fiúsra*? — Nemde egészen símán illeszkedik a szövegbe, sőt a második mondatból hajlékonysága is kiviláglik.

Még jobbnak érzem ezt a kifejezést: *csitrihaj*. Pl.: Illés menyasszonya *csitrihaj*at hord. Így is vág: Illés menyasszonya *csitrihaj*as v. *csitrihaj*ú. (V. ö. ezzel: Illés menyasszonya *kamaszfűrt*öt hord v. *kamaszfűrt*ös v. *kamaszfűrt*ű.) Próbáljuk tovább: Milyenre vágatod a hajad? — *Csitrisre* v. *csitrire*.

A *csitri* szó jelentése: kurta, kurtára nyírt; kurta hajú; kurta haj; rövid hajú leányka, süldő leányka. Lásd a Magyar Etymologiai Szótárban.

A *csitrihaj* kecses, gyengéd hangulatú, kedves képzeteket keltő kifejezés; ajánlom lelkes szépnemünk meleg pártfogásába.

A *kötött fizetés* teljesen kifejezi ugyan a *fix fizetés* fogalmát, minthogy azonban a *szabott ár* szókapcsolat már régi és főleg általánosan ismeretes része nyelvkincsünknek, a *fix fizetés* legyen ezentúl: *szabott fizetés*. A *szabott ár* talán útját egyengeti a *szabott fizetés*-nek.

A *pesszimizmus* helyettesítésére ajánlott *balsejtés*-t eléggé sikerült leleménynek látom. (A Pesti Hírlap pályázati eredményének ismerete nélkül magam is erre a megoldásra jutottam.) Az ugyancsak a *pesszimizmus* pótlására javasolt *borúlátás*, továbbá az *optimizmus* megfelelőjéül ajánlott *derülátás és bizvasejtés* azonban a két idegen szó helyébe véleményem szerint csak igen kevés alkalommal tehető.

Az *optimizmus* fogalmának magyar kifejezésére ezt a természetes szót ajánlom: *bizakodás*. Mondatban is megállja a helyét: *Bizakodással várom Akadémiánk nyelvtisztító mozgalmának eredményét.* Frey Antal.

A *garázs*-ra, mint Sajó Sándor is megállapítja, határozottan jobb a *gépkocsiszín*. Jobban mondva: a kettő közül csakis ez jó. Mert a *gépszín* régóta használt kifejezés, különösen a mezőgazdaságban, olyan építmény megnevezésére, amelyben nem közlekedési eszközül szolgáló gépet tartanak.

A *kamaszfűrt* a *bubifrizurá*-ra egészen rossz, mert sem a *bubi* nem *kamasz*, sem a *frizura* nem *fűrt*; az összetett magyar szó tehát egyáltalában nem az, aminek kifejezésére hivatva lenne.

A *rangrejtve* és *rangrejtés* nagyon mesterkélt, nem is fedi az *inkognitó* fogalmát. Még inkább a *magarejtve* felelne meg neki, bár valami szokatlan különösségénél fogva ez is aligha terjedne el.

Még mesterkéltőbb és tisztára szükségtelen is a *ródl*-ra a *csiszonka*, mikor arra — Sajó Sándor szerint is — egészen jó szavunk a *szánkó*.

A *fantasztikus*-ra csak a *fellegjáró*-t tartom jónak, mert *elképesztő* lehet olyasmi is, ami nem fantasztikus, például a butaság. — A *reklámra* nem lenne éppen rossz a *kelletés*, csakhogy ezt emberre szokták mondani.

A *sejditő* és *sejtős* szerintem közel se jár a *laikus* fogalomhoz, mert a laikusnak fő jellemzője a hiányos hozzáértés, ezt pedig jobban kifejezi az *avatatlan* szó.

A *volán*-ra tulajdonképpen a *kormánykerék* a jó magyar szó, csakhogy ezen általában a hajónak egyik fontos alkotórészét értik. Az *iramkerék* vagy *iramító* azonban nem jó kifejezés, mert az iramhoz, a sebességhez a volánnak semmi köze; a volán csak a járómű irányítását végzi. Ha tehát kíváncsi a *volán* pótlásában a hajó kormánykerekeitől való megkülönböztetés, akkor megfelelőbb lenne az *irányító kerék*, vagy még inkább a rövidebb *iránykerék*. Mokry Imre.

Szóajánlások. Márton István a *preferenciális szerződés*, a *preferenciális vámok* s a *vámpreferencia* magyar nevéről ezeket az összetett szavakat ajánlja: *előnysszerződés*, *előnyvámok*, *vámcelőnyzés*, második helyen pedig ezeket a jelzős szerkezeteket: *előnyző* v. *előnyzési szerződés*, *szerződéscs előnyzés*.

Molnár János szerint a *preferenciális szerződés* magyarul: *kedvezményes* v. *kiváltságos szerződés*, a *transzfermatorium* pedig: *átutalási halasztás*.

Meg kell jegyeznünk, hogy azok az összetételek, amelyeket Márton István ajánl, éppen nem magyarosak. A *Vor-*

zugspreis-nek sem *előnyár* a magyaros neve, hanem: *kedvezményes* v. *kivételes ár*.

Dajkatű. Azt olvasom a Magyarosan 51. lapján, hogy Kelemen Béla szerint a *Sicherheitsnadel* magyar neve: *kapcsoló tű, kapcsolós tű, biztosító tű*. Legyen szabad megemlítenem, hogy én ezt a szerszámot szűkebb hazámban, Bihar megyében, *dajkatű* néven hallottam emlegetni. *Gyalóka* Jenő.

Terjedező nyelvhibák. Újabb írásműveinkben gyakran találkozunk olyan hibákkal, amelyek elszomorító jelei a nyelvtudás bizonytalanságának.

Fáradtság helyett sokan állandóan *fáradtság*-ot írnak, pedig ez a két szó nem egyet jelent. A *fáradtság*: fáradozás, fáradással járó munka, de a *fáradtság*, vagyis a fáradt állapot csak a munka után következhet be. Egyik folyamat, a másik eredmény. Nagy kára a nyelvnek, ha a meg nem értés következtében az egyik szó elnyeli a másikat, pusztán azért, mert hasonló a hangzásuk.

„Az összes holland telefonállomásról fel lehet hívni Budapestet“, így jelentették 1928. jan. 24-én egyes magyar hírlapok. *Minden* állomásról... — jelenthették volna. Régi jó *minden* szavunk mit vétett?

Csolnak-ot ír *csónak* helyett és *cikkázás*-t *cikázás* helyett egy útirajzíró középiskolai tanár. Ez a *cikkázás* igen is divatos kezd már lenni.

„Vallásos ember *létére* kápolnát építtetett“, írja egy előkelő szerző délamerikai útja leírásában (Magyarság 1931. I. 4.). Mi inkább csak azt írtuk volna meg, ha valaki nem vallásos ember *létére* is, mégis építtetett volna kápolnát. A *létére* helyes értelme ugyanis tudtommal annyi, mint: *léte ellenére*.

A természetrajzi és anatómiai irodalom legáltalánosabb hibája a mikroszkópos nagyításra vonatkozó kifejezés: *nagy nagyítás* vagy *kis nagyítás*. Ha valamely tárgy képét jobban, vagyis fokozottabban nagyítjuk, akkor *erősen* megnagyítottuk. A nagyítás lehet *gyöngye* vagy *erős*, de sohasem *nagy*. *Nagyon nagy* helyett is *erősen nagy*-ot mond az erdélyi nyelvjárás, kétségtelenül helyesen; hogy miért, annak megmagyarázását a szakértő nyelvészekről várjuk.

Szilády Zoltán.

A *csolnak* régiebb formája a *csónak*-nak. Kölesey még így írta: Ültem csónakomban, Habzó vízen (Csolnakon). A *cikázik* igének is van *cikkázik* alakváltozata, de abban igaz van t. dolgozótársunknak, hogy hivatalos helyesírásunk szerint a mai köznyelvi kiejtésnek megfelelően *csónak*-ot és *cikázás*-t kell írni. A *cikázó* villámnak természetesen semmi köze sincs a *csírá*t jelentő *cika* tájshozhoz. (L. Gombocz—Melich: Magyar Etymologiai Szótár.)

A *nagy nagyítás, kis nagyítás, nagyon nagy* ellen sem lehet kifogást tenni. Eppen olyanok ezek a kifejezések, mint: *nagy túlzás, nagy tévedés, kis túlzás, kis tévedés, nagyon erős, nagyon gyöngé.* Az nem baj, hogy szóismétlés van bennük (*nagy nagyítás, nagyon nagy*) vagy ellentét (*kis nagyítás*). Az efféle nem hallatlan a nyelvben. Például: *jól javít, egy kissé kicsiny; rosszul javít, egy kis nagyítással* azt mondhatnám... stb.

N. J. B.

Idegen szók hanglejtése magyar beszédben. Mint folyóiratunkból látom, valaki az Akadémiához írt panaszban már szóvátette a rádió idegenszerű rövid á ejtését az ilyenféle jövevényszavakban: *akadémia, passió, kilogramm* (Magyarosan, 52). Magam is tapasztaltam már, hogy az egyik női bemondó még a *Berzeviczy Albert* nevét is *Albert*-nek szokta ejteni.

A rádióban hallottam az idegen tulajdonneveknek a magyar beszédben idegen hanglejtés szerint való ejtését is. Mondhatom, rendkívül furesa hatást tesz a magyar fülre az ilyen hanglejtés: E kérdést a lausanne-i konferencia elé utalják (így: lausanne-i, vagyis a szó közepén fölrántva a hangot). A német kiküldöttek **nem** akarták megnehezíteni Tardieu helyzetét. Tegnap Laval nyilatkozott az újságírók előtt. Az olasz király Mussolini előterjesztésére stb. Így! *Tardieu, Laval* nevét franciásan: a végén, *Mussolini* nevét olaszosan: az utolsó előtti szótagon hangsúlyozva! A mi nap még ilyet is hallottam: A professzor előadását **nagy** érdeklődéssel **hallgatták**.

Az ilyen hanglejtés ahhoz hasonló, mintha valaki egyszerre két nyeret akarna megülni és két lovon lovagolni. Olyan hatással van a hallgatóra, mintha hirtelen jól mellbe löknék. De a mellett nem is következtetések, mert azt már nem mondják: Berlinbe, Párizsba, hanem magyaros hanglejtéssel: **Berlinbe, Párizsba.** A fenti természetellenes hanglejtésnek Nagy J. Bélával együtt abban keresem az okát, hogy az illető bizonyítékát akarja adni az idegen nyelvben való jártasságának. Csakhogy tegye ám ezt más módon, ne úgy, hogy annak is a magyar nyelv adja meg az árát. A magyar beszédben hangsúlyozzuk az idegen tulajdonneveket is a magyar mondathanglejtésnek megfelelő módon, tehát az első szótagjukon. Kivételt csak az idegen nyelvű idézettel tehetünk, azt természetesen az illető nyelv természetének megfelelő hanglejtéssel ejtjük. *Csúry Bálint.*

A Csillaghegy. Sűrűn hallani Budapesten ilyenforma mondatokat: *A Csillaghegyen nyaral v. lakik. A Csillaghegyre jár fürdeni* stb. Ha Csillaghegy valóban hegy és csak hegy volna, semmi kifogást sem lehetne tenni a névelő használatá ellen, hiszen hegynevek előtt szokásos a határozott

névelő: *A Tátrában nyaral. Fölment a Badacsonyra. A Szentgyörgy-hegyen van a szőleje.* Csillaghegyen azonban hasonló-névű talajdomborulatot egyáltalában nem is ismernek; ez a név emberi letelepülés, házcsoport neve. Aki Csillaghegyre megy, nem hegyre, hanem faluba, fürdő- vagy üdülőttelepre, villanegyedbe megy. A *hegy* vagy a *halom* szóval alkotott helységnevek előtt a magyaros nyelvhasználatban éppúgy nincs névelő, mint egyéb helységnév előtt; mutatják ezek a példák: *Feketehegyen lakik, Erdőhegyen nyaral, Százhalomba utazik* stb. A névelő elmaradása éppen azt jelzi, hogy nem hegyről, hanem községről van szó. Bárczi Géza.

Magyarosan. Mit jelent valójában ez a szó? Azért kell föltennünk ezt a kérdést, mert némelyek szinte már megbélyegző értelmet tulajdonítanak neki, mintha az írásmód magyarossága effélékkel volna azonos: „keresettség, affektáció, póz, magyarkodás“, mintha a kifejezésbeli magyarosság annyi volna, mint „sallang, cafrang, népieskedés, magyaroskodás“.

Ez azonban nagy tévedés, mert írhat ugyan valaki „*keresett vagy erőltetett magyarossággal*“, s ilyenkor mondhatjuk is, hogy *magyarkodik* vagy *magyaroskodik*, csak hogy ilyenkor a *magyarosság* elé odatett jelző ad az egész kifejezésnek rosszaló árnyalatot. Magábanvéve a *magyarosan* csupán azt jelenti, hogy: „magyar módra, magyar szokás szerint“. Pl.: A meghonosult idegen szavakat *magyarosan* írjuk és *magyarosan* ejtjük ki, nem latinosan, franciásan stb.

Bár a nyelvi kifejezés magyarossága a tősgyökeres magyar szólások használatát is magábanfoglalja, mégis főként az idegenszerűséggel, a magyartalansággal áll szemben. „*Azon vitatkoznak*“: magyaros szerkezet, „*a fölött vitatkoznak*“: magyartalan, németes („*sie streiten darüber*“). Petőfi tréfás-gúnyosan mondja magyarosnak a szószerint lefordított németes kifejezést: „Rimaszombat csinos kis város; de az a két roppant nagy fogadó benne *úgy veszi ki magát* (hogy *magyarosan* szóljak), mint mikor a kis unoka fölteszi nagyfejű öregapja pápaszemét.“ (Úti jegyzetek. Havas-féle kiadás V, 345.) Gyulai Pál ilyeneket ír bírálataiban és emlékbeszédeiben: „Előadása bágyadt, magyar íz nélküli, sem elég naiv, sem elég *magyaros*“. (Bírálatok 1861—1903. Bp. 1912. 17. l.) „Erdélyi gyűjteményében már jobb az elbeszélés, élénkebb, folyékonyabb, *magyarosb*, de mégsem eléggé egyszerű.“ (Uo. 18.) „... sőt itt-ott megakad oly mondat is, melyet a Nyelvőr uralkodása előtt sem igen tartottak *magyarosnak*, például: *mindezek fölött lehetne megdöbbsenni*, e helyett: *mindezen meg lehetne döbbsenni*, vagy: *mindez megdöbbsentő volna*.“ (Uo. 315.) „Jól tudjuk, hogy Kazinczy a *magyarost* és művészt nem tudta kibékíttetni, s ez utóbbit,

kivált fordításaiában, az idegenszerűben kereste...” (Uo. 318.) „Van olyan mű is, melyben különös vegyületben találjuk az idegenszerűséget a *magyarossal*.” (Emlékbeszédek. Bp. 1902. II. 346.) Arany János nyelvhasználatában is hasonló értelme van a *magyaros* szónak: „...sajnálattal vesszük észre, hogy... a szavakkal élés, az igaz *magyarosság* a kifejezésekben, a helyes, az ékes syntaxis aránylag mellőzöttnek, művelés nélkül hagyottnak mondható.” (Visszatekintés II.) „A. »A lovamat *csak* ötven forintot adtam el.« B. »Nem *is* ér az többet, *csak* ötven forintot«, vagy »*Csakis* ötven forintot ér az«. De az én fülemnek amaz *magyarosabb*.” (Tücsök és bogár a magyar nyelv köréből. 12.)

Azonban nemcsak egy-egy szerkezet vagy szólás lehet magyaros, hanem maga a stílus is, ha van benne magyar íz és szín. Nem érthetünk tehát egyet azzal a felfogással, hogy „valóban felettebb gyenge bizonyítvány, ha egy író stílusát *magyaros*-nak mondjuk”. Hiszen ilyen gyenge bizonyítványt adott magának Arany is; igaz, hogy szerény ember volt. *Kozmopolita költészet* című verse így kezdődik: „Nem szégyellem, nem is bánom, Hogy, ha írnom kelle már, *Magyaros* lett irományom S hazám földén túl se jár.”

Ha pedig olyan íróművész és tudós költő, mint Arany János, nem szégyellte, hogy amit írt, az mindenestül, vagyis tartalma, szelleme és stílusa szerint is magyaros, akkor a magyarosságot ne szégyellje közülünk senki, vagy legalább ne gáncsolja!

Siel vagy síz? Ez a kérdés most, nyár elején, egy csöppet sem időszerű ugyan, de ha már szóba került, beszéljünk róla.

A norvég nyelvből való alapszónak eredeti kiejtése köztudomás szerint: *sí*. Bély Mihály szerint pedig (egy norvég kiejtésének megfigyelése alapján): *shíj* (Turistaság és Alpinizmus XXI. 316). A testedzés szakemberei hangutánzó szónak vallják, mert az eszköz siklás közben *síj* hangot ad. Azonban nem minden nemzet ejti a szót hangutánzó módon, pl. francia kiejtése: *szki*, német és angol kiejtése *sí* v. *szki* (l. Sauvageot, Siebs, Jones szótárát). A dán kiejtés Révai Nagy Lexikona szerint: *szki*. Nálunk a *sí* ejtésmód honosodott meg.

Ami a képzőt illeti, elvben hozzájárulhat az alapszóhoz akár az *-l*, akár a *-z*, mert e két képzőnek hasonló a szerepe; mondhatjuk pl.: *vacsorál* v. *vacsorázik*, *ebédel* v. *dunántúliasan: ebédez*, *orgonál* v. *orgonáz*. De a vitás szónak legközelebbi rokonai mind *-z* képzővel vannak ellátva: *korcsolyázik*, *ródlízik*, *szánkázik*, *fakuttyázik*, *kerékpározik*, *biciklizik*, *csónakázik*, *ladikázik*, *gondolázik*, *hajózik*, *hajókázik*, *kocsizik*, *kocsikázik*, *vitorlázik*, s ezek a *sízik* forma javára billentik

a mérleget. A *síel* igében az is bántathat bennünket, hogy az alapszó magánhangzóval végződik, mégis *-el* alakban kapcsolódik hozzá a képző, holott a *szó-l* mintájára inkább *sí-l* alakot várnánk. Igaz, hogy Dunántúl mondanak effélet: *ki-en? mi-en?* („*Kien, mien* nevetnek?“), azonban a köznyelvi és irodalmi forma itt is: *ki-n? mi-n?* Elfogadhatóbbá válnék az *-l* képzős származék akkor, ha *síj* lenne az eszköznek a neve, mint Bély Mihály és Demény Károly ajánlja (Turistaság és Alpinizmus XXI, 316). Ebben az esetben a *síj-el* ugyanolyan képzés lenne, mint: *fej-el, tej-el*.

Ingadozást tapasztalunk az alapul szolgáló idegen szónak ragozásában is. Többesszáma Déván István könyvében: *sí-k*, rövid *i*-vel (Si-ugrás, -futás, -tréning és -versenyzés, 1919), Holfeld Henrik cikkében: *sí-ek*, tárgyragos alakja ugyanebben a cikkben: *sí-t*, birtokos személyraggal ellátott formája pedig: *sí-je* és *sí-ei* (Turistaság és Alpinizmus XXI, 313–16).

Ez a bizonytalanság mind megszűnnék, ha magyar szó foglalná el az idegen helyét. A sok javasolt magyar szó közül legalkalmasabb volna az a csallóközi tájszó, amelyet már régen ajánlottak: a *síkolya* (I. Vasárnapi Újság 1893, márc., Magyar Nyelvőr XXXVII, 143, XI, 179. XLVIII, 151, Tolnai Vilmos: Magyarító Szótár). Bély Mihály azt írja az idézett helyen, hogy a *sí* „símán siklik“, márpedig akkor keresve sem lehetne rá megfelelőbb magyar szót találni, mint a *síkolya*. Ez első szótagjával kielégítheti azokat, akik ragaszkodnak a hangutánzáshoz, hasonlít az idegen szóhoz is, hasonlít a *korcsolyá*-hoz is, ennél fogva továbbképzése és ragozása nem adna okot semmi vitára, használata pedig egyúttal végét vetné annak a magyartalanságnak is, hogy ma egy pár síról is többesszámban beszélnek: *síek, síjeim*, noha a magyaros nyelvszokás szerint egy pár korcsolya csak: *korcsolya*, nem: *korcsolyák*, s a magyar korcsolyázó nem a *korcsolyát* csatolja fel, hanem a *korcsolyáját*. (L. még Magyar Nyelv XXII. 76. 156. XXIV. 224).

Ráadásul idejegyzem, hogy a Magyarorságnak 1931. január 11-i számában *Hóember* tollából egy elmés kis versike jelent meg a *síel*—*síz* kérdéséről ezzel a címmel: *Ha nem sóélsz, miért síélsz?* Nyelvészeti szempontból van ugyan egy nagy hibéje. Tudniillik a *só* és a *ródl*i továbbképzésének fonáktségével teszi nevetségessé a *síel* igét. csakhogy a *só* és a *ródl*i mélyhangú szó, tehát a *síel*-hez hasonló alakjuk ilyenféleképp hangzanék: *sóol, ródl*iol. Egyébként azonban pompás a vers. Így szól:

Majd a hideg tud kilelni. Ha hallom e szót: síelni. Jaj, de botfüllű lehetett. Kinek nyelvén megszületett!

*Mégis, mint a ragály, terjed. Óriád tőle füled, nyelvéd! Mert monddjad csak: volt olyan tél. Amikor te ródl*ietél?

Kinek ténfereg a nyelve, Maszlaggal van megsóelve. Maradj hát a magyar íznél, Sóval sózzál, — sível sizzél!

Hol esik a dunántúli eső? Többféleképp felelhetünk erre a furcsa kérdésre. Mondhatjuk így: *a Dunán túl*, vagy akár előrevetve a névutót: *túl a Dunán*. Egybeírva is előfordul a helyhatározó: Hol? *A Dunántúl* (Kogutowicz Károly: Dunántúl és Kisalföld írásban és képen 50, 81). A név-elő el is maradhat: Hol? *Dunántúl* (uo. 29, 39, 46, 72 stb.). Végül van a felelésnek egy újabban fejlődött módja: *a Dunántúlon* (uo. 74; Cholnoky Jenő: Magyarország földrajza 49, 71, 72).

Az utóbbi szerkezetről sokat vitatkoznak, mert védeni is lehet, támadni is. Kétségtelen, hogy a *Dunántúl* ma már egységes földrajzi fogalmat jelöl, hazánknak egyik részét jelenti, tehát egészen olyan, mint ezek a szavak: *az Alföld*, *az Érmellék*, *a Tiszahát*. A névutós határozó — *a Dunán túl* — főnévvé vált, ennél fogva ragok és névutók járulhatnak hozzá: „Szeretem a Dunántúl-t. A Dunántúl-nak is van egyeteme. Szébb a Dunántúl-nál. Nem versenyezhet a Dunántúl-lal. A Dunántúl-hoz hasonlít. Gépünk a Dunántúl fölött repült. Eltörpül a Dunántúl mellett. Érdeklődött a Dunántúl iránt.” Ahogyan mondjuk: *az Alföld-ön*, *az Érmellék-en*, valahol *a Tiszahát-on*, ugyanúgy mondják: *a Dunántúl-on*.

Azonban a *Dunántúl-on* szóalak mégis idegenkedést kelt sok emberben, mert érzik az illetők, hogy a kifejezés éppen olyan, mintha ezt mondaná valaki: *a folyón túl-on*, *ezen túl-on*. Főlöszleges a végén a rag, hiszen e nélkül is érezzük a kifejezésben a *hol?* kérdésre felelő határozót.

Érdekes egybevetésre ad alkalmat két hasonló kifejezés: a *délelőtt* és a *délután*. Ezek is határozóból lett főnevek, ezek is egységes fogalmat jelölnek: egy-egy időfogalmat. Ezeket is éppúgy ragozzuk, mint a *Dunántúl-t*, de sajtáságos, hogy az *-n* határozóragot ezekhez sem igen szoktuk hozzáfűzni. „Délelőtt-ről maradt kenyér. Délután-ra híttak bennünket. Csak egy délelőtt-öt töltött itthon. Unalmas délután-ok.” Ez mind járatos kifejezés, az *-n* ragot azonban elkerüljük: „Éppen azon a *délelőtt-ön* indult útnak”. — inkább: két *délután*. Ugyanígy vannak sokan a *Dunántúl-on* szerkezettel is. Aki tehát azt akarja, hogy senki se ütközzék meg kifejezésmódján, az ne mondja vagy írja: *a Dunántúlon*. Akkor nem esik meg vele, hogy bosszantó szándékkal így éneklék el neki a nótát: *Dunántúlon* Baranyában van egy kislány.

Az irodalmi nyelvre nézve az egység kedvéért meg lehetne állapodni abban, hogy a főnevet névelővel használjuk.

a *hol?* kérdésre pedig névelő nélkül felelünk, így: „*A Dunántúl* hazánknek egyik része. *Dunántúl* szentet is bányásznak.“ Azt a nyelvszokást követnők ezzel, amely a *délelőtt* és a *délután* szóval kapcsolatban uralkodik: „*A délelőtt* (v. a *délután*) esemény nélkül telt el. *Délelőtt* (v. *délután*) nem történt semmi.“

Ikes ige, iktelen ige. „Ha minden *elveszik*“, — ezt olvasuk egyik írónk művében. Helyes-e a *vesz, elvesz, megvesz, vész, elvész, megvész* igének ikes alakja: *veszik, elveszik, megveszik?* — így szól a kérdés.

A feleletnek egy kis feneket kell keríteni. Vannak ikes igék, vannak iktelen igék, azonban nem lehet közöttük éles határvonalat húzni. Ugyanis nem minden ige marad vesztig a maga csoportjában, hanem némelyik átvándorol a szomszéd táborba. Ikes ige iktelenné válhat a fejlődés rendjén, iktelen pedig ikessé. Az előbbi jelenség aránylag ritka, az utóbbi azonban elég gyakori. Hogy egy-két példát említsünk, ikések voltak a régi nyelvben ezek: *lépik, rogyik, küzdik, térdeplik, szökellik*; ma iktelenek: *lép, rogy, küzd, térdepel, szökell*. Ellenben régen iktelen volt, ma pedig ikes pl. az *omol, romol, fesel, foly, megjelen, hazud* stb. ige. Petőfi még így kérdezi: Vagy álmunk is *hazud?* (Jövedőlés.) Arany szintén így: A támadó nap burka nem *hazud?* (Vojtina Ars poeticája.) Régi újságok, folyóiratok homlokán ezt olvassuk: *Megjelen* ekkor meg ekkor, a mai újság és folyóirat ellenben *megjelenik*. Magyar esontón *foly* a vize, — éneklí Kisfaludy Károly a Rákos folyóról. Maros vize *folyik* esendesen, — mondja a nóta. Kazinczy és Révai még hibáztatta a *folyik* alakot. Kétkulacosos igéink is vannak; olyanok, amelyek ikések is, iktelenek is egyszerre. Mind a két formájuk járatos, tehát egyik sem szúr szemet. Ilyen pl. a *hajol—hajlik, a tündököl—tündöklík, az enyész—enyészik, a tenyész—tenyészik*.

A *vesz* v. *vész* (*elvesz, megvesz, odavesz, belevesz* v. *-vész*) a régiségben iktelen, de már a XVIII. században írja a dunántúli Faludi, hogy: *veszik*. Ma pedig a dunántúli nyelvjáráásokban már általában ikes ez az ige, sőt a Dunán innen is így mondják némely helyen. Az a mai író, aki *el-veszik*-et írt, bizonyosan olyan vidékről való, ahol a pénz nem *elvesz*, hanem *elveszik*. Arany ugyan így beszélteti a legnagyobb magyart: *Elvész* az én népem, *elvész* — kiálta — Mivelhogy tudomány nélkül való (Széchenyi emlékezete), de azért az *elveszik* sem „helytelen“ vagy „romlott“ forma, hanem csupán nyelvjárási, nem általánosan elterjedt szóalak, ennél fogva sok embernek szokatlan. Azonban ne feledjük, hogy a *folyik* is szokatlan volt valamikor. (L. Simonyi Zsigmond: Az ikes ragozás története.)

Tizenöt napon belül fellebbezhet. Magyaros-e ez a kifejezés? — Bizony nem magyaros. A *belül* névutó régi nyelviünkben és a nép nyelvében csupán helyre vonatkozik, Czuczor—Fogarasi szótára is csak helyhatározó jelentését említi. Így mondjuk: *a kerítésen belül, az ország határain belül*. Időhatározóul való használata csak újabban terjedt el a hivatalos nyelvben, kétségtelenül a német *binnen, innerhalb* hatása alatt, mivel ezek helyet is, időt is jelölnek. Petőfi még ezt írta A király esküjében: „Szabad vagyok tehát? Szabad léssz, oly szabad. Hogy egy óra *alatt* Ott vagy, ahol apád.“ A mai hivatalos nyelv már így mondaná: egy órában *belül*. A vitás kifejezés magyaros formája ez: *Tizenöt nap alatt* (v. *tizenöt nap leforgása alatt*) fellebbezhet. (Magyar Nyelv XI, 89, XII, 346—7.)

Nincs alapja a nyelvszokásban annak az okoskodásnak, hogy „a *15 nap alatt* folyamatos ténykedést jelent, vagyis azt, hogy 15 napig állandóan fellebbezni kell, ellenben a *15 napon belül* azt jelenti, hogy akármelyik napon lehet fellebbezni“. Hogy a cselekvés a megjelölt időnek elejétől végéig tart, azt az *át, keresztül* névutó fejezi ki, nem az *alatt*. Pl.: *egy emberöltőn át* fáradt.

Különböző, különféle. Azt tudakolja valaki, mi különbség van e két szó között. — Szily Kálmán írt erről (Magyar Nyelv IV, 136—7). Azt állapította meg, hogy a német mind a kettőt így fejezi ki: *verschieden*, és sokan nálunk is mindig csak *különbözőt* mondanak, írnak, mellőzik a *különfélé-t*, pedig a kettő nem egészen ugyanazt jelenti. A *különböző* annyi, mint: *egymástól különböző, elütő, a különféle* meg: *sokféle*. A jelentésbeli különbséget ilyen példák szemléltetik: *Különböző* két dolog: valamit olvasni és megérteni. *Különböző* véleményen vagyunk. *Különböző* szokású, nevelésű emberek. Ellenben: *Különféle* tudományok, hatóságok, betegségek. *Különféle* dolgokról beszélgettünk. — A *különféle* volna tehát helyén az ilyenekben: *Különböző* időszerű kérdések. *Különböző* okoknál fogva. *Különböző* szélhámosságokat követett el.

„*Különböző* híreket hallottam.“ Ez azt jelenti, hogy: *egymástól eltérő* híreket. „*Különféle* híreket hallottam.“ Ez pedig annyi, mint: *sokféle* hírt.

Finom különbségtevés ez, nem csoda, ha legtöbbször nem veszik észre a kétféle árnyalatot.

Felhoz. Sajó Sándor a 46. lapon megrója ezt a kifejezést: *példát felhoz*. Azt kérdezi egyik olvasónk, hogyan kell helyesen mondani.

Pótolni lehet ezzel: *példát mond* v. *említ*, azonban a *felhoz* igének ezt a használatát általában nem szokták hibáztatni, mert bár a német is mondja ebben az értelemben: *vor-*

bringen, de a szóba hoz. *előhoz*, *előhozakodik vele* a magyarban is egészen közkeletű a *megemlít* helyett, s az *előhoz* igének a Nyelvtörténeti Szótár tanúsága szerint már a régi nyelvben is megvolt ez a jelentése.

A nép fia természetesen nem ismeri a *felhoz* igének ilyen átvitt értelemben való használatát. Egy régi adomá szerint az egyszeri parasztot felszólította a bíró a tárgyaláson, hogy védekezzék a panaszossal szemben, s azt kérdezte tőle, mit tud felhozni védelmére. A vádlott így felelt a kérdésre: „Hát tekintetes járásbíró úr, felhozhatom a löcsőt.”

Bennünket, minket. Mi a különbség köztük? — kérdezi egy olvasónk. — A *bennünket* hangsúlytalan, a *minket* hangsúlyos. Pl.: „Nem várnak *bennünket*. *Minket* bizony nem vársenki.” Hasonló különbség van a *benneteket* és a *titeket* között: „Várlak *benneteket*. Éppen *titeket* várlak.”

Gyászkisér. „Hogy onnan *gyászkisérjék* a két magyar hős földi maradványait.” Egy olvasónk azt kérdezi tőlünk, mit szólunk ehhez a mondathoz. — Csak ennyit: A halottat gyász kíséri, de ki maga *gyászkiséri*, az — aligha jászkiséri.

Idegen szók, új magyar szók. Ezzel a címmel egy kis füzetke jelent meg Tatán. *Konkoly Thege Miklós Andor* írta a Nyelvművelő Szakosztály megalakulása alkalmából, hogy részt vegyen vele nyelvünk védelmének munkájában. Rámutat arra, hogy a hivatalos nyelvhasználat olykor más szavakkal él, mint a közbeszéd. Az *ágyú*-nak szakszerű neve: *löveg*, a *golyó*-é pedig: *lövedék*. Ezek azonban csak a katonai műnyelv szavai, az életben nem használja őket senki. A *csősz* is megmaradhatott volna *csősznek*, de hivatalosan *mezőőr*-t csináltak belőle. A *puská*-ból *fegyver* lett a hivatalos nyelvben, s a fegyverviselési engedélynek egyik rovata azt kérdezi, hogy „Fegyver vagy pisztoly?” — mintha a pisztoly nem volna fegyver!

Csakugyan van ilyen ellentétesség a kétféle nyelvhasználat között. Ami hivatalosan *m. kir. dohány- és szivaráruda* v. *dohánytőzsde*, az a mindennapi beszédben csak *trafik*, a *szivarka* pedig *cigaretta*. Az egyes szakok műnyelve rendszerint a pontosságra való törekvés kedvéért használ más szavakat, mint a köznyelv, pl. a *löveg* összefoglaló elnevezése ezeknek: *ágyú*, *tarack*, *mozsár*, a *lövedék* pedig a *puskagolyó*-n kívül a *gránát*-ot és a *srapnel*-t is jelenti.

Az idegen szavakról helyesen jegyzi meg az író, hogy az átvevő nyelv lassanként egészen átfőmálja, a maga hangidomához alakítja őket, valósággal beolvasztja meglévő szókincsébe, úgyhogy a rég meghonosult szavaknak idegen eredetét csak a nyelvész tudja felismerni. Az idegen

szavaknak ez az átgyúrása az átvevő nyelvnek életerejét mutatja. Ma is így kell bánnunk az idegen szóval, ezt kívánja a nyelv természete. Ha magát az idegen szót átveszünk is, nem vesszük át vele az idegen kiejtést: az idegenszerű hangokat és a sajátos hangsúlyozást. Ezért furcsálljuk, ha valaki magyar beszéd közben pontosan úgy akarja kimondani az idegen szót, ahogy az idegenek ejtik.

Lapszemle. *Hegedüs Loránt* a Pesti Hírlap április 10-i számában a meggyőződés hangján és meggyőzően fejtegeti a nyelvművelés szükségességét (*Nyelvújítás 1932-ben*). Kazinczy és Széchenyi példájára hivatkozik, arra a korra, amikor „a politikus kötelességének tartotta, hogy segítsen a nemzet nyelvének kiművelésében, mert az az ő feladata is”. Cikkét így fejezi be:

„És mert ma még sokkal, de sokkal árvábbak vagyunk, mint voltunk Kazinczy és Széchenyi nagyszerű korában, ha másért nem, elszakított véreink lelkének tisztán való megtartása miatt nyelvünk tisztasága ma oly politikai cél, amelyért minden politikusnak kötelessége megmozdulni, és legyen büszke az, aki egyetlenegy szóval gazdagítja a nemzetet, mert egy homokszálot dobott oda az elé az idegen ár elé, amely folyton láthatatlanul fenyeget, és ha egyszer elsöpörte nyelvünket, elsöpörte a nemzet lelkét is.”

Kosztolányi Dezső ugyancsak a Pesti Hírlap április 10-i számában *Pár szó a nyelvújításhoz* címmel a többi közt ezt írja az idegen szavakról:

„Nincs igaza a túlbuzgónak, aki irtó hadjáratot hirdet minden idegen szó ellen, de nincs igaza a közönyösnek sem, aki az idegen szók türelmi bárcáját mindjárt törvénybe iktatná, mert ő nem veszi számba, hogy ezáltal sok-sok eredeti szavunkat téltlenségre és feledésre kárkoztatja, s így cifra, toldott-foldott nyelvünk előbb-utóbb elszorvad. Csak annak van igaza, aki a belső nyelvújítást óhajtja. Lelkünkben kell megfogannia a vágynak, hogy a magunk nyelvén gondolkozzunk. Mihelyt eljutottunk idáig, máris magyarul beszélünk és írunk, s a mozgalom teljes diadalt aratott.”

„Valaki azt tudakolja tőlem, van-e erre jó szavunk: *konzervatív*. Bevallom, nincsen. Egy szavunk nincsen, de van legalább tizenöt szavunk... a konzervatív képviselőt *kormánypártinak* vagy *jobboldalinak* nevezem, a konzervatív kegyeletet *hagyományörzőnek* (dícsérőleg), a konzervatív mozgalmat a haladóval szemben *maradónak* (tárgyilagosan), esetleg *maradónak* vagy *ósdinak* (megbélyegzőleg). Amint látjuk, állítólagos szegénységünk mögött gazdagság lappang, s ezt bárki meglesi, mihelyt anyanyelve kincsesládájában turkál, és nem kapkod idegen pénznemek után.”

„...miért ne nevezhetnők (vagy nevezhettük volna ré-

gebben) a *statisztikát számhasznításnak* s a *statisztikust számhasznítóknak*, hiszen a statisztikai tudomány számokat vet össze, számoszlopokat hasonlítgat, s ebből vonja le következtetését? Ma már nyilván elkéstem ezzel. Ezt a két szót sok nyomtatvány, könyv tartja fönn, azonkívül egy hivatal, egy tér meg egy villamosmegálló neve is. Másik olvasóm a *dumping* esetleges magyar nevére kíváncsi. Én eddig mindig csak orosz *árutámadásról* írtam, s itt eldicsékszem, hogy mindig megértettek, sőt azt sem vették észre, hogy közben nyelvet újíttam. A *viadukt*... nem alagút, hanem olyan híd, mely két töltést vagy hegyet köt össze." Helyes elnevezése tehát: *völgyhíd*.

„Tudom, hogy az új szavakat derűre-borúra bírálgatják. Az emberek nézegetik, mint a frissen vert pénzt, melynek még nem ismerik kibocsátóját, szavatolóját, árfolyamát. Rendszerint azzal vetik vissza, hogy »nem földi a fogalmat«. Ez igaz is. A fogalmat csak olyan szó földheti, melyet már sokszor, hosszú idő óta takargattak a fogalomra... Minden a megszokáson múlik. A szó egy fogalom jegye, semmi több. Ami ezen túl van, azt beleképzeljük. Ennélfogva azt tanácsolom valamennyiünknek, hogy legyünk elnézőek és szerények. A nyelvújításhoz nemcsak lelkesség és tudás kell, hanem kölesönös jóindulat és türelem is.“

A Postaközlöny április 20-i számában *Szalay Gábor* báró, a m. kir. posta vezérigazgatója, a Budapesti Orvosi Újság április 28-i számában pedig *Torday Ferenc* egyetemi tanár, felelős szerkesztő csatlakozik Akadémiánk új nyelv-művelő munkájához. Mind a ketten bizonyosságot tesznek arról, hogy a maguk hatáskörében lelkesen gondját óhajtják viselni nyelvünk ügyének. A Néptanítók Lapjában *D. Sz.* szakszerűen ismerteti a Magyarosan eddigi füzetek tartalmát, és felhívja közleményeinkre a tanítótság figyelmét (65. évf., 319–20. és 406–7. l.). A magyar mérnökök *Technika* című folyóiratában —y—s közli műszaki nyelvünk fejlesztésének módjáról szóló tervezetét. (*Küzdelem a magyar műszaki nyelv épségéért*). A Királyhágón túl lakó testvéreinknek az Erdélyi Lapok után hírt ad folyóiratunk megjelenéséről a Kolozsvárott megjelenő Pásztortűz is abban a megemlékezésben, amelyben *Csúry Bálint* méltatja Szarvas Gábort, „nyelvünk őrállóját“ (XVIII, 82–83).

Nyelvművelés az iskolákban. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium nagy megértéssel karolta fel a nyelv-művelés ügyét, mint nemzeti szempontból fontos feladatot, s rendeletet adott ki a magyar beszéd és fogalmazás behatóbb tanításának előmozdítására. Hangsúlyozza, hogy minden magyar iskolának elsőrendű kötelessége a helyes magyarság ápolása, terjesztése, a magyaros fogalmazásra és

beszédre szoktatás, az idegenszerűségek elleni küzdelem. Felhívja az iskolák figyelmét Akadémiánk új mozgalmára és folyóiratára, s ajánlja, hogy a tanári vagy tanítói testületek, valamint az önképzőkörök időnként foglalkozzanak a nyelvhasználatnak egyes fontosabb kérdéseivel. Megfelelő kézikönyvek és tájékoztatók, továbbá a különféle iskolafajok szükségleteit szem előtt tartó részletes utasítások kiadását is tervezi a minisztérium, hogy mentül hathatóssabban támogassa a nyelvművelés munkáját az iskolákban. (Hivatalos Közlöny XL, 92—94.)

A Nyelvművelő Szakosztály április 27-én Négyesy László elnöklésével ülést tartott és elhatározta, hogy felkéri a különféle tudományos társaságokat, tegyenek javaslatot a szakmájuk körében nagy számmal használatos idegen szavak megmagyarosítására, továbbá ugyanilyen kéréssel fordul majd az ipartestületekhez is, hogy működjenek közre a különféle mesterségek és iparágak szókészletének magyarbá tételében.

Kosztolányi Dezső bejelentette, hogy Légrády Ottó, a Pesti Hírlap főszerkesztője, hajlandó viselni egy oly mű kiadásának költségeit, amely népszerű modorban ismertetné a magyar nyelv mai állapotát és történetét, szólna nyelvünk szépségéről és gazdagságáról, a nyelvhelyesség kérdéseiről, felsorolná a leggyakoribb idegenszerűségeket és nyelvi hibákat, általában fokozná a nagyközönségben nyelvünk szeretetét és megbecsülését. E sokezer példányban megjelenő népszerű munka hatalmas eszköze lenne a nyelvművelő mozgalomnak. A szakosztály nagy örömmel és köszönettel fogadta a nagylelkű ajánlat bejelentését. *N. J. B.*

Üzenetek

Dr. N. E.-nek. Milyen a közös ló háta? Nem kell az embernek évekig külföldön tartózkodnia, az itthoniakat is zavarba szokta hozni ez a kérdés. Azaz a legtöbb embert még zavarba sem hozza, mert szemrebbenés nélkül rá szokták vágni: „Hát turos!” A magyar pásztorok nyelvkincsének kitűnő ismerője, Herman Ottó is lépre ment: „Túróshátú a ló, ha a hátán a nyeregtől sebhegedéssé; itt a szőr fehér, ezért olyan, mint ha túróval volna hintve”. Pedig Hermant gondolkodóba ejthették volna a könyvében idézett efféle adatok: *túrhelyes* „sebhelyes”, *turosodik*, *turzik* „kisebesedik a ló háta vagy marja a nyeregtöréstől, illetve hámtól”. Már az ilyen adatokból is ki lehetne következtetni egy „seb, var” jelentésű *túr* alapszót, amely a magyar régi-ségben és a nép nyelvében meg is található. Íme nyelvem-

lékeinkből néhány példa: „Az momortika olaj ló túrját meggyógyítja“, „Végy gálitz követ, forrald fel tiszta vízben, kivel mossad a ló túrját“, „az uton menvén találta egy lóra, annak túros vala a háta“, „megtúrosodott az katona lova“; a Magyar Tájszótár főleg a székely vidékről ismer *túr, tur* adatokat „genyedő seb, var, koszmó“ jelentésben.

Mindezek láttára nem kételkedhetünk abban, hogy a *közös lónak túros a háta*. *Túros*-nak csak ott és azóta mondják, ahol és mióta a *túr* alapszó kikopott a használatból, s a nyelvérzék Hermanhoz hasonlóan a *túró*-val kapcsolta össze.

P. L.-nak. A Székesfővárosi Népművelési Bizottságnak bűnjelként hozzánk juttatott körlevélben csakugyan olyan szarvas helyesírási hibák éktelenkednek, aminők az elemi-iskola II. osztályában is ritkaságszámba mennek. Mivel azonban merőben hihetetlen, hogy a körlevelet aláíró h. népművelési felügyelő volna a ludas, ne kívánja tőlünk, hogy a botrányos hibákat a mai papír- és betűdrágaság idején rendre kipécézzessük és belőlük „következtetéseket vonjunk le“.

K. G.-nek. Az egyszerű szavakat — a ragozottakat és a kőpzetteket is — a szótagolás, nempedig a szóelemzés szerint kell elválasztanunk: *há-zig, pén-zün-kért, al-kal-ma-sint* stb. Nem áll helyt az az ellenvetésük, hogy „az -ért külön mehet, mert fontosabb, mint más rag, jobban érzik rajta a határozói eredet“. Az -ért semmivel sem „fontosabb“, mint akármelyik másik rag, s „határozói eredetét“ is legfeljebb ha illeszkedésnélkülisége sejteti. Különleges elbánásra semmivel sincs több joga, mint -int vagy -ig társának.

K. Gy.-nek. Érthető, hogy furcsállja a nemesi előnevek kis betűvel írását. Mi is furcsálljuk, sőt hibáztatjuk. — Megállapítani bizony bajos volna, különben sem érdemes firtatni, ki és mikor hozta divatba ezt a különösséget, amely a névjegyek, eljegyzési kártyák és gyászjelentések tanúsága szerint ugyancsak elharapódzott. — Világos a teendő: amíg a család- és a keresztnévet nagy betűvel írjuk, nagy betűvel kell írunk a nemesi előnevet is, hisz az nem alkalmi jelző, hanem a személyi tulajdonnév szerves alkotórésze. — Helyesen így írjuk: *Csokonai Vitéz Mihály, Dukai Takács Judit, Felsőbüki Nagy Pál*; helytelenül így írják: *sárvári Kiss Péter, alsó- és felsőkubini Gách Ladomér*.

Zs. M.

Kérdéseket beküldő olvasóinkat arra kérjük, szíveskedjenek türelmesen várni, míg felelhetünk nekik. Nagyon sok kérdés torlódott össze, s a beérkezés sorrendjében felelünk rájuk.

A szerkesztőség.

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelvművelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként $1\frac{1}{2}$ —2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

1

I. ÉVF. 1932. SZEPTEMBER—OKTÓBER 7—8. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

NÉGYESY LÁSZLÓ

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

TARTALOM.

	Láp
<i>Nemes Zoltán:</i> Idegen szók a szónoki nyelvben — —	81
Kisebb közlemények.	
<i>Hegedüs István és Zolnai Gyula:</i> Telefonoz és telefonál — — — — —	84
<i>Nagy J. Béla:</i> Hol van Mucsá? — — — — —	91
<i>Schöpflin Aladár:</i> Nyelvtisztogatás — — — — —	96
<i>B. G.:</i> Nyelvújítás a sportban — — — — —	97
<i>V. B.:</i> Ott tartunk — — — — —	98
<i>V. B. és N. J. B.:</i> Ugyancsak — — — — —	98
<i>V. B. és N. J. B.:</i> Füttyöl — füttyül — — — — —	99
<i>Sz. F.:</i> Elkéztük a dolgot — — — — —	99
<i>Z. Gy.:</i> Újságíróbetegségek — — — — —	99
<i>A. Farkas Géza, Mokry Imre, N. J. B., Hegedüs Loránt:</i> Szóajánlások — — — — —	100
<i>Zolnai Gyula:</i> Sicherheitsnadel — — — — —	100
<i>N. J. B.:</i> Abban, benne; azon, rajta — — — — —	101
Azok az idegen szavak! — — — — —	101
Lapszemle — — — — —	101
A Nyelvművelő Szakosztály ülése — — — — —	101
Üzenetek — — — — —	102

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Idegen szók a szónoki nyelvben.

A Magyar Gyorsírók Országos Szövetsége felkérésére 100.000 szótagnyi szöveg alapulvételével gyorsírási célokra elkészítettem a magyar nyelv képző-, jel- és ragstatisztikáját. Ezzel kapcsolatban szóstatisztikát is készítettem; ennek az idegen szókra vonatkozó részét adom itt most közre, annak bizonyítékául, hogy egyes vonatkozásokban mennyire keveredett már a magyar élő nyelv idegen szókkal.

A statisztika alapja — mint említettem — pontosan 100.000 szótag, azaz 40.977 szó. 200 darab, egyenkint átlag 500 szótagnyi képviselőházi beszédrészletet dolgoztam fel 67 szónoktól; képviselve volt köztük mindenféle párt a jobboldaltól a szélső baloldalig, mindenféle foglalkozási ág és társadalmi osztály: miniszter, állami tisztviselő, volt katonatiszt, tanár, tanító, ügyvéd, bíró, nagybirtokos, kiskazda, gyári munkás, mérnök, író, pap, a statisztika tehát eléggé hű képét adja a képviselőházi nyelvhasználatnak.

A feldolgozott szövegekben összesen 1386 idegen szó fordult elő. A szóknak tehát csak 3.4%-a nem magyar. Erősen emelkedik azonban e százalékszám, ha kikapcsoljuk az összehasonlításból a beszéd egyes elemeit (névelőket, kötőszókat stb., amelyeket még a legvegyesebben beszélő sem helyettesíthet idegenekkel). Ezeknek száma

11.885,* s így marad az összehasonlítás céljára 29.122 szó. Ebben az esetben az 1386 idegen szó a használt szóknak már 4.76%-át teszi, vagyis kerekén minden 21. szó idegen. Néha azonban feltűnően halmozódnak a nem magyar szók; nemrégiben egy 88 szóból álló beszédrészletben összesen 17 idegen szót találtam, a legkülönbélebb terekről: *was man in den Kauf nehmen muß, est modus in rebus, vis inertiae, via facti, szankció, Stillhalte*.

Nézzük most, melyek azok az idegen szók, amelyeket a feldolgozott szövegekben leggyakrabban használtak. A sorrend a következő: *miniszter* (és továbbképzései) 253, *politika* (*politikai, politikus*) 103, *szociál-* (*szociális, szocialista*) 43, *programm* 29, *valorizál* (*valorizáció*) 23, *szanál* 22, *demokrácia* (*demokrata, demokratikus*) 21, *minimum* (*minimális*) 21, *probléma* 19, *kultúr-* (*kultúra, kulturális*) 17, *kultusz* 16, *reform* 14, *akció* 13, *parlament* 13, *statisztika* 12, *autonóm* (*autonómia*) 11, *adminisztrál* (*adminisztráció*) 10, *kritika* (*kritikus*) 10.

Az idegen szóknak javarésze természetesen csak egyszer-kétszer fordul elő; a fentemlített 1386 előfordulás összesen 466 különféle szóra oszlik el. Szerepel közöttük az *abnormális*-tól (helyesen *abnormis*) egészen a *zsiráns*-ig mindenféle szó: oly nemzetközileg használatos szakkifejezések, amelyekre megfelelő magyar szót gyakran nem is lehet találni; olyan, sűrűn előforduló idegen szók, amelyekre jó magyar szavunk is van; teljesen idegen, csak erőszakoltan használt szók és végül idegen kifejezések.

Az első csoportba, vagyis azok közé az idegen szók közé, amelyeket csak nehezen vagy talán egyáltalában nem is lehetne jó magyar szóval pótolni, nemzetközileg el-

* Itt csak azokat vettem számításba, amelyek legalább százszor fordultak elő: *a* 3698, *az* 1458, *hogy* 1238, *és* 905, *nem* 776, *is* 554, *egy* 376, *ez* 321, *ha* 268, *mert* 245, *csak* 200, *akkor* 176, *mint* 176, *de* 169, *még* 156, *sem* 152, *itt* 147, *már* 142, *úgy* 139, *én* 137, *amikor* 126, *vagy* 118, *igen* 104, *s* 104.

fogadott fogalomjelzők tartoznak (*miniszter, politika, statisztika, demokrácia, irredenta, militarizmus, technika, reform, diplomácia, infláció, valorizáció, fasizmus, bolsevizmus, szociális*), vagy tudományos szakkifejezések (*ornitológia, energia, hydroelektromos*), nem egyszer pedig fogalomszűkítéssel találkozunk, amikor egy általánosabb jelentésű szót a nyelv csak egy bizonyos értelemben kezd használni, úgyhogy ez az idegen szó csak hosszabb magyar körülírással volna pótolható. (*Kurzus* = a bolsevizmus utáni időknek keresztény jelszavakat hangoztató kormányzata; *entente* = a világháborúban velünk szemben állott hatalmi csoportosulás; *interpelláció* = a Ház ülésén miniszterhez intézett kérdés stb.)

Gyakori az is, hogy az idegen szót könnyen lehet helyettesíteni jó magyar szóval, s az az idegen szó mégis eléggé használatos. Ilyenek például: *pláne, praxis, kritika, paragrafus, parlament, percent, liberális, konstatál, ankét, bázis, büdzsé, deputáció, krízis, idea, deficit, kategória, agrár, alludál, adminisztrál, export*.

Nem egyszer olyan idegen szót hallunk, amelynek magyar megfelelőjét szokták általában használni, s igazán a szónok nemtörődömiségére mutat, hogy még ilyenkor sem igyekszik kerülni az idegen szót. *Akceptábilis, abúzus, brans, cirka, imminens, kolónia, kvázi, kvitt, kópia, konkludens, ornamens, palliatív, rapport* stb. sorozható ide. Talán legmúltóbban fejezi be ezt a sort a *besmugliz* szó, amelyet *becsempész* helyett használt egyik szónok.

Természetesen több szóból álló idegen kifejezések is előfordulnak, bár nem gyakran; ezek között is vannak nemzetközileg elfogadott és használt kifejezések (*ius placeti, res iudicata*), de van olyan is, amelyet teljesen jó magyar kifejezéssel lehetne pótolni: *par exemple, pro futuro, de facto, en bloc* stb.

Mielőtt befejezem ezt a rövid ismertetést, néhány megfigyelést szeretnék megemlíteni. Időnkint divatba

jön egy-egy idegen szó, s ilyenkor a megfelelő magyar szó egy időre szinte egészen eltűnik a használatból. A képviselőházban egy időben a *globális* szót használta mindenki, s ebben az időben nem volt *kerek összeg*, csak *globális összeg*; mostanában pedig mindenki csak *gesztio*-ról tud.

Itt említtem meg, hogy van két olyan idegen szó, amelyet különösen szeretnek helytelenül írni és ejteni. Azt hiszem, a nyelvészeket nem számítva, nagyon kevés ember tudja, hogy a *complexum* szót voltaképpen *complexus*-nak kellene mondani, mivel a 4. deklinációhoz tartozó főnév. A *complexum* alak annyira átment már a közhasználatba, hogy mint gyorsíró nem merem a helyes *complexus*-ra kijavítani, ha valakinek beszédében ez a szó előfordul; nem merem, mert aki azután ezt az alakot látja, szentül meg van győződve róla, hogy én nem tudom a helyes alakot. A másik, legtöbbször helytelen alakban használt szó a *resensus*. Többsnyire *recenzus*-nak írják és mondják.

Nemes Zoltán.

Kisebb közlemények.

Telefonoz és telefonál. A Magyarosan 3—4. számában a *telefonál* szó ellen tett megjegyzésekkel kapcsolatban legyen szabad előadnom a következőket.

Én a *telefonál* szót nyelvtanilag tökéletesen egyenlőnek tartom a *telefonoz* alakkal, a jóhangzás szempontjából pedig jobbnak.

A *telefon* oly eszköz, mellyel valami műveletet hajtunk végre. Akáresak a *kapa*, *kasza*, mellyel a magyar ember *kapál* és *kaszál*, de nem *kapáz* vagy *kaszáz*. Igaz, hogy valamely eszközzel való cselekvést kifejező képző más esetekben nem *-l*, hanem *-z*, pl. *botoz*, *gomboz*; sőt van átmeneti eset is, olyan, amikor ugyanazzal a szóval mind a két képző egyformán használatos, pl. *pípáz* vagy *pípál* (*pípázó* készlet, *pípázó* helyiség, „Te csak *pípálj*, Ladányi“).

Hogy miért kell egyszer *-l*, másszor *-z* képzőt használni,

ennek okát hivatott nyelvészek kikutathatnák, de a felhozott példák alapján kétségtelennek tartom, hogy a *telefon* esetében az *-l* képzőt helyesen használjuk.

Igyekeztem a kérdést úgy is magyarázni, hogy az *-l* képző talán nem járulhat hozzá az idegen eredetű szavakhoz, de ez a magyarázat nem helytálló, mert például a *borotva* éppen úgy idegen eredetű, mint a *telefon*, azonban még senki sem ajánlotta a *borotvál* helyett a *borotváz* alakot.

Hogy dunántúli nyelvérzésem a *telefonálok* alakot diktálja, ennek némi magyarázatát abban találok, hogy a *telefonozok* szóban az *o* kötőhang nem kellemes hangzású. A *telefonozok* mintha ahhoz hasonlítana, mikor az oláh ezt mondja: *poșterul, telefonerul, telegraferul*.¹

A *telefonál* kérdésében személyes esetem volt egyszer néhai jó Rákosi Jenővel, aki egy alkalommal észrevette, hogy a Budapesti Hirlap szerkesztőségéből *telefonálok*, nem pedig *telefonozok*. Az öregúr *telefonoz*-párti volt, s amikor felhoztam neki a fenti példákat, így intézte el a dolgot: „Az ebadta! Lehet, hogy igaza van, de azért a Budapesti Hirlapnál csak *telefonozunk*.” — Ő lévén a főszerkesztő, ezen a jogon a *telefonoz* győzött (a hagyomány alapján talán ma is így van B. H.-éknál), de meggyőződésem és nyelvérzésem szerint nem jogosan.

Hegedűs István.

E két egymással küzdő szónak magyarossága fokáról írt multkori cikkemhez három hozzászólás történt: két nyilvános és egy levélbeli. Szükségesnek tartom, hogy válaszoljak rájuk, fölvilágosítással szolgáljak íróiknak. Kezdem azzal a nyilvános hozzászólással, amely a kevés jóakaratot és még kevesebb megértést és hozzáértést a névtelenség zárt sisakjával kívánja fődözni, és a Pesti Napló május 14-i számának *Magyarosan* című cikkében olvasható. Ez a cikk mindenekelőtt azt mondja: „A tanár urak »törvényei« nem törvények, hanem néha olyan furcsaságok, hogy az ember csodálkozik rajtuk. Például azt az intelmet (vagy parancsot?) olvasom az Akadémia *magyaros* folyóiratában, hogy »*ne telefonáljunk annyit, hanem telefonozunk*«. Miért? Mert, azt mondja, »főnévből *-z* igeképzővel alkot a természetes magyar nyelvérzék alkalmas és forgatható igét“. Nos, itt mindjárt egy kis baj van, azaz egy kis — valótlanság. Kemény Zsigmond Pesti Naplójában nem tudják-e már, hogy az újságírás első törvénye az igazmondás? Olyan *furcsaság*, aminőt a vitéz Névtelen az Akadémia folyóiratá-

¹ Hogy ez a két szóvég: *-ozok* és *-erul* miért hasonlítana egymáshoz, mikor még csak egyetlenegy hangjuk sem egyező, az igazán megfoghatatlan rejtély előttünk.

A szerkesztőség.

nak, azazhogy a »tanár uraknak« szemükre vet, az a furcsa nyelvtörvény, hogy „főnévből -z igeképzővel aikt a természetes magyar nyelvérzék alkalmas és forgatható igét“, tehát hogy más képzővel főnévből igét ne is alkothattunk (mert az idézet beállításából ez következne), ilyen furcsaság, ilyen furcsa nyelvtörvény a folyóiratban sehol sem olvasható. A névtelen úr itten klasszikus műveltségénél fogva (amellyel Naevius sírversének szavait Ennius epigrammíró panaszként említi) Phaedrus farkasának a példáját követte. Ez tudvalevőleg azzal a váddal támadt a patakvizet tőle jóval lejjebb szüresölgető báránnyra, hogy fölzavarta az ő vizét, holott a zavaros víz éppen a farkastól folyt a prédájához. A főntebbi fölzavart állítás is csak a cikkíró képzeletében van meg, de nem az Akadémia folyóiratában, ahol az illető helyen betű szerint ezt olvashatni: „Régebben bizony mindnyáján csak *telefonoztunk*, és helyesen is tettük, mert ha már egészen magyar szóval *távbeszélünk* furcsa lett volna, a jobb eredeti szó híján meghonosodott *telefon* főnévből ilyen módon [értsd: *telefonoz* alakkal], -z igeképzővel alkotott a természetes magyar nyelvérzék alkalmas és forgatható igét“ (tehát *alkotott*, vagyis ebben az esetben így járt el, 49. l.). Itt tehát szó sincsen olyan *furcsa* nyelvtörvényről, hogy főnévből csupán -z képzővel lehetne igét alkotni. A Névtelen azonban ezt a kifogást, amint a következőkből kiderül, nyilván azért eszelte ki, hogy a *telefonál* szónak magyarosságát támogathassa vele. Elmeséli ugyanis alább egy Rákosi Jenővel lefolyt beszédváltását, amikor ez így fordult hozzá:

— Ugyan minek írja maga, hogy *telefonál*? Hát Szege-den még nem tudják, hogy főnévből -z képzővel csinálunk igét?

E szerint Rákosi Jenő állapította meg így a szóban forgó nyelvtörvényt! Ez zavarta föl tehát a vizet, akarom mondani: a cikkíró gondolkodását.

Rákosinak szavaira a Névtelen tréfával felelt: nagyobb baj ennél, hogy nincs pénze, és nem tudja *megtalpaztatni* a kisia cipőjét.

„Rákosi Jenő — folytatja a cikk — ezt [t. i. ezt a szellemes nyelvészeti bizonyítást] megértette és nem ragaszkodott tovább a -z képzőhöz. A mai akadémikus urak azonban nem értik meg“.

Hát bizony csakugyan nem értjük meg, de mindjárt meg fogjuk érteni — egymást.

Előbb azonban megtoldom a főntebbi *talpazó* ellenvetést egy hasonló szellemességű és alapoosságú újabbal, amely szintén íróembertől származik, egy szenvedélyesen *telefonálgatótól*. Ez ugyanis ilyenformán akarta fejtegetésünket meg-

dönteni: Ha *telefonálás* helyett *telefonoznunk* kell, hát akkor a *kapálás* helyett is *kapozzunk-e*!?

A másik nyilvános hozzászólással, a Hegedüs Istvánéval kapcsolatban már itt kénytelen vagyok előzetesen is megjegyezni, hogy a *telefon* szó mellett divatba jött *telefon-ál* igében nem egyszerű *-l* a képző, mint a *pípá-l* vagy a *kaszá-l* igékben, hanem egy egész hangpár, az *-ál* végződés. Ez igen fontos dolog, amit természetesen csak a nyelvész tud, s aminek figyelembe nem vétele idézi elő avatatlanok részéről a félreértést, a helytelen fölfogást, az elfogadhatatlan okoskodást és ellenvetést.

A *borotvál* igeire hivatkozó okoskodás helyes, csak ne felejtjük, hogy a *borotvál* igében ismét csupán *-l* a képző, a *telefon-ál*-ban pedig, amint már az imént hangsúlyoztam, az egész *-ál* végződés. A két *-ál* végű igenek hasonló hangzása tehát *-ál*-okoskodásra vezeti a nyelvtörténet nem ismerőit.

Levéliírónk ezt mondja: „Hiszen igaz, mind a *-z*, mind az *-l* egyformán igeképzők, de mégis idegenből vett szavaknál a *-z* képző a szokásos; én legalább sohasem hallottam, hogy *billiárdol* vagy *kuglil* valaki“. (Ehhez képest ő a *sícl* helyett is a *síz* alakot ajánlotta.) Ámde idézett megállapítására valaki azt vetette ellen:

— Hát *telegrafál*, *telefonál*?

„Erre, mi tagadás — folytatja a levéliíró —, egy kicsit mellbe lökődtem, mert az én nyelvérzékemnek a *telefonálás* legalább is annyira jól van magyarul, mint a *telefonozás*, és még most, a Zolnai magyarázata után sem tudom tökéletesen megérteni, miért németes az első s magyaros a második alak“.

Hát én bizony a *telegrafál* — *telefonál* ellenvetéstől egy csöppet sem lökődtem volna mellbe, ellenben mellbe lökődtem egy kicsit azon, hogy a hozzászóló hirtelenjében, sőt levélírás közben sem vette észre azt az alaktani különbséget, amely a valójában lehetetlen *billiárd-ol* és a németesen lehetségessé vált *telefon-ál* között fönnáll.

Oszlassuk el tehát az elmék ködét ebben a kissé fölzavart és bonyolult kérdésben (bocsánat: *komplikált problémában*, ma már u. i. minden kérdés *problémává* avanzsált).

János evangélistával szólván: kezdetben vala a *telefonoz* ige, és ez ige magyaros nyervérzéknél vala, és magyaros nyelvérzék vala ez ige. Mert ha megvizsgáljuk a kérdéses igepár történetét, megállapíthatjuk hitelesen is, amit a multkor is mondtam, hogy „régebben bizony mindnyájan csak *telefonoztunk*“. Ezt a Pesti Napló cikke is bizonyítja, amelynek főttebb idézett adatából megtudhattuk, hogy kezdetben Rákosi Jenő nyelvérzéke is megütközött a *telefonál*áson.

Megerősíti ezt az adatot Hegedüs Istvánnak ebben a kérdésben Rákosi Jenővel történt „személyes esete” is.

A *telefonoz* elsőszülöttségét, ennél a két bizonyító adattal és a magam megfigyelésénél is hitelesebben, igazolják a magyar szókincs hivatalos lajstromozói, a szótárak is. Először 1890-ben, Ballagi Uj Teljes Magyar és Német Szótárában (6. kiad.) jelentkezik a fogalomnak magyar neve, még pedig csupán *telefonozni* alakban, természetesen *telephonieren* fordítással. Alig egy évtized múlva, 1899-ben Simonyi-Balassa Német és Magyar Szótárának I. részében már ezt találjuk: „*telephonieren: telefonoz, telefonál*”; a II., magyar-német rész azonban, amely pedig 3 évvel később, 1902-ben jelent meg, csak a *telefonoz* igét veszi föl mégis, *telefonál*-ról egyáltalán nem tud. Megismétlődik ez az érdekes, de egyúttal jellemző eset Kelemen Béla Magyar és Német Kézi Szótárában, amelynek 1901-i I. része azt mondja: „*telephonieren: telefonozni, telefonálni*”; 1904-i II., magyar-német része pedig, mint a Simonyiéké, mégis szintén csak *telefonoz* igét ismer. A jellemző és a magyarosság szempontjából fontos mozzanat (bocsánat: *momentum*) ebben az, hogy a *telefonál* ige mind a két szótár szerkesztőinek csak akkor jut eszébe, mikor a német igét fordítják. Ez lélektanilag (új magyar szóval: *pszichológiailag*) összefügg azzal, hogy *momentum*-ot is főképp azért írunk ma derűre-borúra, a *mozzanat*-ról ide-stova teljesen (új magyarsággal: *abszolúte*) megfeledkezve, mert a német ezt másképpen, mint *Moment*, nem bírja kifejezni. Figyelemre méltó még az is, hogy mind Simonyiéék, mind Kelemen a *telefonoz* igét állítják első helyre a németből való fordításban, nyilván vagy azért, mert ezt ismerik szokottabbnak, vagy mert magyarosabbnak találják. Kelemen szótárának II. kiadásában is ugyanez a tünet: a magyar-német rész (1912.) csak *telefonoz*, a német-magyar (1914.) ismét *telefonoz* is, *telefonál* is, megint ugyanebben a sorrendben. A fejlődés azonban tovább halad a Pesti Napló és a németesség irányában. Balassának Langenscheidt-kiadású Taschenwörterbuchja a magyar-német részben (Berlin. 1915.) még *telefonál* is, *telefonoz* is, német-magyar része (uo., 1916.) azonban már csak *telefonál*! Nyilván olyan környezet (új magyarsággal: *miliő*) hatása alatt, amely egyenesen (pesti nyelven: *direkt*) elfeledte már a *telefonozást*. Csak félig megnyugtató ez utóbbi mozzanattal szemben az, hogy Kelemennek legújabb, III. kiadása (1929.) tovább is följegyzí a német-magyar részben a Balassától mellőzött *telefonoz* igét, mert itt viszont a magyar-német részben e mellett a *telefonál* is egyenlőjogú szótársként szerepel már.

Vizsgáljuk meg mármost a két szó *magyarosságának* kérdését, jobban megvilágítva a dolgot, és a hozzászólások ellenvetéseit is latba vetve.

Hegedüs István azt mondja: „Én a *telefonál* szót nyelvtanilag tökéletesen egyenlőnek tartom a *telefonoz* alakkal”; levélírónk meg azt vallja: „Az én nyelvérzékemnek a *telefonálás* legalább is annyira jól van magyarul, mint a *telefonozás*“. Ez utóbbi megjegyzés hallgatólag azt a véleményt is elárulja, hogy a hozzászóló a *telefonálást* szinte magyarosabbnak érzi a másik kifejezésnél; és még hozzáfűzi: nem tudja megérteni, miért „németes az első s magyaros a második alak“.

E megjegyzésekre azt kell válaszolnunk, hogy a *telefonálás*-nak nyelvtani helyességét senki sem vonta kétségbe. Nyelvtanilag époly szabályos és ennél fogva époly helyes szóalakulás a *telefonál* ige is, mint egy sereg — kimutathatólag idegen eredetű — igének *-ál* végződésével való átmagyarosítása. Azok közé az átmagyarosított igék közé tartozik ugyanis a *telefonál*, mint aminők a *blamál*, *angazsál*, *konfrontál*, *prédikál*, *protegál* (újabban franciáskodva: *protezsál*), *szabotál* stb. stb. Ezek tudniillik egytől-egyig mind idegen nyelvi igéknek átmagyarosításai: a francia *blâmer*, illetőleg német *blamieren*-ből, fr. *engager*, ill. ném. *engagieren*-ből; fr. *confronter*, ill. ném. *konfrontieren*-ből; latin *praedico*-ból stb. Valamint ezek és, sajnos, száz meg száz hasonló, de legtöbbszörre nélkülözhető más ilyen *-ál* végű szavunk nem *főnévi* alapból lett a magyarban, hanem az idegen igének *egészben* való átmagyarosítása útján: úgy a *telefonál* ige sem a *telefon* főnévből származott, hanem közvetlenül a német *telephonieren* igéből, úgyhogy ennek az *-ál* végződéssel, mint már a multkor is mondtam, olyan-amilyen magyar alakot adtunk. Ha a németnek *telephonieren* igéje nem volna, mi továbbra is, mint kezdetben, magyarosan *telefonozgatnánk*. Ezért mondtuk és valljuk ma is németesnek a *telefonálást*. A magyar nyelv tudniillik csupán igékből alkot *-ál* végződéssel új igét, mégpedig eredeti és élő magyar igéből igen-igen keveset, jóformán csak kettőt, mert a képzőnek ez a szerepe teljesen elavult már. A köznyelv ugyanis tudtommal csak ezt a két ilyen igét ismeri: *dob-ál* és *ugr-ál*, a *dob* és *ugr-ik* igékből; megfelelő magashangú *-él* képzős igéknél pedig élő alapszóból csak egyetlenegy van: a *vet*-ből való *vet-él*. Annál nagyobb szerephez jutott azonban ez az *-ál* igei szóvég az idegen eredetű igéknek átmagyarosításában. Már a szláv-ságból való igéket is így alakítottuk át, mint pl. a *csinál* és *bérmál* szavakat, amelyeket egy-egy föltehető szláv *činja*-ra, illetve *běrmati*-ra vezethetni vissza. Hogy a *telefonál* igének ma már sokaktól nem érzett, de kezdetben, egybehangzó adatok tanúsága szerint, határozottan fölsímt idegenszerűségét még jobban megvilágosítsam, olyan eset ez, mintha ma vagy holnap valamely budapesti embernek az *asphaltieren* és *betonieren* német szók nyugtázó hatása alatt

eszébe jutna így beszélni: Nézd, *aszfaltálják* az utcát! Milyen gyorsan megy ottan a falak *betonálása*! (Kitelik a pestiektől.) S ha ezt másnap a Pesti Napló Névtelenje már tollára is venné, bekövetkezhetnék, hogy tíz esztendő múlva nem *aszfaltoznák* többé az utcákat és nem *betonoztatnók* többé falainkat, amint ma tesszük még, mikor a jövevény *aszfalt* és *beton* szóból magyarosan alkotjuk az igéinket.

Megjegyezhetem azt is, hogy a *telefonálás* elterjedéséhez a vele egy fogalomkörbeli *telegrafál* ige is hozzájárulhatott, amely szintén eredeti magyar szók (*sürgönyöz* és *távíratoz*) jogait bitorolja, és szintén német igének utánzata (*telegraphieren*), amint már előbbi cikkemben is mondtam.

Még csak két megjegyzésre kell felelnem Hegedüs Istvan hozzászólásából. Egyik, hogy ő a *telefonál* „igét jóhangzás szempontjából” jobbnak tartja. A jóhangzás kérdése többé-kevésbé egyéni dolog, azért erről hasztalanság volna vitatkozni. Valaki megfordítva is mondhatná, hogy az ő fülét a *telefonál* bántja, mert a *tele* és *fonál* szokat érzi kicsendülni belőlük. A másik, hogy Hegedüs Istvánnak az ő dunántúli nyelvérzéke „a *telefonálok* alakot diktálja”. Nyelvészként nem tudnám megmondani, miért. Rákosi Jenő is *Dunántúli* volt (írt is sokat ezen a néven), és mégis küzdött az eredetibb *telefonozás* helyébe tolakodó *telefonálás* ellen.

Ilyen kétségkívül budapesti eredetű szónak kérdésében ma már az sem számítana sokat, ha meg lehetne állapítani, hogy a Dunántúl művelt magyarjai (mai, félig német szóval: *kultúrmagyarjai*) mindenfelé csupán *telefonálni* szoktak. (A mi háztartási alkalmazottunk, aki tapolcai leány, bizony csak *telefonozgat* még.) Azért nem számítana a megállapításnak ilyen eredménye, mert csak azt bizonyítaná, hogy a dunántúli terület igen sűrű érintkezésben van a fővárossal, amelynek beszédje magyarosság szempontjából éppen nem mondható mintaszerűnek.

Mindezekből, azt hiszem, a kételkedők előtt is világossá válhatik az, hogy a *telefonoz* ige, amelyet kezdetben, magyaros nyelvérzéktől vezetve, megalkottunk és egyideig használtunk is, közvetlen, tehát magyaros képzés; a *telefonál* ellenben nem közvetlenül a *telefon* főnévből lett, hanem a német *telephonieren*-nek az átalakítása, tehát semmiesetre sem olyan magyaros, mint maholnap mégis teljesen lemaradó versenytársa. Ez a lemaradás, ez az elavulás és pusztulás, sajnos, számtalan eredeti magyar szónak közös sorsa, amelyeket itt egy füst alatt föl nem sorolhatok. (Néhányra közbetűleg utaltam is.) Tőlünk, illetőleg a nemzeties szellemen nevelendő új nemzedéktől függ, hogy az eredeti szók e szomorú pusztulásának lehetőleg útját álljuk.

Az én multkori fölszólalásom nem volt parancs, csupán jóakarató intelem és nemes szándékú tanács. Ugyanaz a

magyar szellem szólalt meg belőle, noha talán már későn, amely annak idején nagy emlékezetű Rákosi Jenőnket is nem egyszer kifakadásra készítette. Csak sajnálnunk lehet, hogy a Pesti Napló Névtelenje, a főntebb szellőztetett gáncs-
vető cikknek nyíltan szemünkbe nézni átható írója, hozzáér-
tés nélküli, alaptalan okoskodásával így félrevezethette a
jeles író. Folyóiratunk ilyen intelmeinek és tanácsainak
pedig bizonyára csak úgy lesz fogamatjuk, ha mentől széle-
sebb körre kihatva, kontár gáncsolódás helyett jóakaró
megértéssel találkozunk.*
Zolnai Gyula.

Hol van Mucsá? Ne törd a fejedet e kérdés megfejtésén,
nyájas olvasó! Hiába keresnéd Mucsát a Helységnévtár ha-
sábjaiban, mert Mucsá a földrajzi világban nincs sehol. De
Mucsá mégis van: a szellemi világban. Mucsá a világtól
való elmaradottság, a teljes tájékozatlanság jelképe, tehát
Mucsá lehet mindenütt, ahol emberek vannak. Lehetséges
például, hogy valaki Budapesten született, itt is lakik, de
egyik-másik dologban annyira tájékozatlan, hogy bizony
nem budapesti ő, hanem mucsái.

Azért kellett ezt elmondani, mert a *Literatura c. folyó-
irat*¹ júliusi számában s. g. (született Budapesten) egy mér-
ges kis cikket eresztett meg ellenünk, és mucsaisággal vá-
dolt bennünket (*Magyarosan, rangosan... Amikor a Magyar
Tudományos Akadémia magyarít.* 582—4. l.). s. g. támad, s.
g. bánja; mindjárt meglátjuk, ki a mucsái.

Támadónk haragját voltaképpen azzal idéztük fel árva
fejünkre, hogy első füzetünkben némi célzást merészked-
tünk tenni annak a bizonyos budapesti nyelvnek nem éppen
mintaszerű magyarosságára. Erre „föl“ s. g. (született Buda-
pesten) minket, vidéken születetteket, méltó felháborodásá-
ban annak rendje-módja szerint kiutasít a főváros területé-
ről, mint afféle „befogadott vendégeket“. Tudvalevő ugyanis,
hogy akik abban a szerencsében részesültek, hogy a sors kü-
lönös kegyelméből Budapesten pillantották meg a napvilá-

* Ehhez a korábban megírt cikkhez pótlólag két adatot csatolok
még; mind a kettő a Budapesti Hírlappal van vonatkozásban.

Egyik, hogy a nyarat a lap főszerkesztőjével, Csajthay Ferenczel
együtt töltve, tőle is ezt az alakot hallottam: *telefonoztak*, noha cik-
ketről és a kérdés vitájáról nem volt tudomása.

Másik, hogy a lapnak egyik állandó munkatársa, Csathó Kálmán
is így írt nem rég: „Miért részesül a *telefonozó* előnyben a valósággal
jelenlevővel szemben“. És: „A *telefonozás* illemszabályai még nincsenek
feltalálva“. (B. H. 1932 aug. 14, 9. l.)
Z. Gy.

¹ A Magyar Irodalmi és Művészeti Szövetség, az Ige, a Lafontaine-
Társaság, a Vajda János-Társaság és az UMBE irodalmi közlönye („ezer
fontot annak, aki ezt a szép és közérthető címet első olvasásra hibátla-
nul elismétli!“).

got, azok nem holmi befogadott vendégek ebben a városban, hanem egytől-egyig őslakók, mert tiszteletreméltó apáik még Buda és Etele idejéből maradtak itt a Duna két partján. Szól pedig a nekünk címzett kiutasító parancs ilyenképpen: „Menjenek vissza oda, ahonnan jöttek; igen fontos és jelentős nemzeti hivatás vár rájuk ott is”.

Rövid a szó, hetykén hangzó, csak hogy mi szegény jöttment vidékiek *s. g.* szíves hozzájárulásával ezután is itt óhajtunk maradni ebben a „főfészkes” fővárosban. Mi t. i. úgy látjuk, hogy itt még sokkal fontosabb és jelentősebb nemzeti hivatás vár ránk; nevezetesen tisztáznunk kell azokat a szörnyű zavaros fogalmakat, amelyek némely pesti szerkesztőségben a magyar nyelvvel kapcsolatosan uralkodnak.

Előbb azonban sietünk megnyugtadni a félénkebb szívűeket. Ne tessék megijedni, hogy *s. g.* (született Budapesten) most már minden vidéki befogadott vendéget ki akar toloncoltatni e ragyogó paloták közül. Dehogy akar! Nem olyan kegyetlen ember ő kegyelme! „Szívesen látja a vidék értékes tehetségeit” szülővárosának falai között, de azt persze senki se várja tőle, hogy szó nélkül tűrje, ha a befogadott vendégek kiverik innen (értsd: bírálni merik!) a bennszülött őslakókat. Szívesen látja például — legalább is feltesszük róla, hogy szívesen látja — Arany Jánost (született Nagyszalontán). Igaz, hogy ez a békés természetűnek látszó befogadott vendég is azzal hálálta meg nemes vendéglátóinak nagylelkűségét, hogy nem átallotta kiszervezni a „budapesti nyelvjárást” idegenszerűségeit: „Csak hallgatni kell a *pesti* beszédet: utcán, »zöldben«, társaskörben, akadémia gyűlésen, szóval mindenütt, hol a német szó *magyar fordításban* zeng: legottan szembe — azaz fülbe ötlík, mennyire hátra vannak még Vámspéresen.” (Divattudósítás. II.) Hát ezt már igazán nem lehet szó nélkül túrni! Ha Arany János is hódol annak „az oktalan, ízléstelen, mucsaias divatnak”, hogy „a főváros ellen izgat”, akkor őneki sincs kegyelem. Vétke nagysága szerint méltó rá, hogy a Nemzeti Múzeum kertjében csendesen üldögélő szobra ledöntessék, a kerepesi-úti temetőben lévő sírja feldúlassék, hamvai pedig kiszórassanak, hadd menjen vissza legalább haló porában oda, ahonnan jött: Mucsára, azaz hogy Nagyszalontára!

De hagyjuk abba a tréfát, lássunk inkább hozzá a ránk váró fontos és jelentős nemzeti hivatás teljesítéséhez: a zavaros fogalmak tisztázásához.

s. g. (született Budapesten) mucsai módra — „Vagyok olyan legény, mint te!” — nagyot üt a mellére, s büszkén kijelenti: „nyelvjárásilag is vagyunk annyian, mint az ország bármely másik nyelvjárása”, hogy mer tehát valaki „a főváros (az ország minden nyolcadik emberének) nyelv-

járása ellen berzenkedni“? Támadónk nem veszi észre, hogy egy kis hiba van a számológép körül, mert a vak is látja, hogy Budapest lakossága és Budapest nyelve éppenséggel nem egységes. Sajnos, de való, kelleténél többen vagyunk itt Budapesten országunknak különféle vidékeiről befogadott vendégek, és mi élénken tiltakozunk az ellen, hogy valamennyiünket egy kalap alá fogjanak nyelv dolgában: egyszerűen bekebelezzenek a jóhírű budapesti nyelvjárásba. Budapest nyelvéről, a főváros nyelvjárásáról nem lehet olyan értelemben beszélni, amilyenben *s. g.* használja e szavakat. Mindenki tudja, hogy mikor a pesti nyelvet korholva emlegetjük, akkor azoknak a többé-kevésbbé megmagyarosodott budapestieknek beszédét értjük, akik még most is idegenszerűen, főként németességekkel tarkázva beszélnek nyelvünket. *s. g.* maga is eldicsekszik vele, milyen nagy munkát végzett Budapest a „magyarosodás terén“. Igen, Budapest német városból lett magyarrá, mégpedig hogyan? Úgy, hogy a befogadott vendégek, a különféle magyar vidékekről idekerült írók, színészek a sok száz más névtelen-nel együtt magukkal hozták ide a magyar nyelvet, az itteni nem magyar anyanyelvű lakosság pedig eltanulta tőlük. Nem gondolja *s. g.*, hogy a magyarosodással óhatatlanul velejáró idegenszerűségek megállapítása ellen senkinek sem illik berzenkedni, hanem inkább minden erőnkel azon kell lennünk, hogy a magyarosodás folyamata tökéletessé váljék, s a magyarosodó elemek leszokjanak a nyelvünket elcsúfító idegenszerűségekről?

Persze, *s. g.* nem ezt gondolja, sőt ellenkezőleg, nagyfennem odaveti, hogy „Budapest nyelvenélkül még valahol a *laofeőjű*-nél tartanánk“. No, ebben a *laofeőjű*-ben tökéletesen — pestiesen szólva: *maradéktalanul*, azaz: *restlos* — benne tükröződik *s. g.*-nek korunk színvonalán álló egész magyar nyelvtudománya. Ilyen képtelen szóalak ugyanis, amilyen ez a *laofeőjű*, semmiféle mucsai magyar nyelvjárásban „nem létez“, és csak annak a fejéből pattanhatott ki, aki a magyar nyelvből csupán a „budapesti nyelvjárást“ ismeri, a többi iránt pedig vak gyűlöletet érez.

Azonban *s. g.* nem éri be azzal, hogy általánosságban csillogtatja a magyar nyelvészetben való tájékozatlanságát. hanem a részletekbe is belemélyed, hogy tévedéseinek számát ezen a téren is gyarapítsa. „Hibákat“ böngész ki folyóiratunkból, továbbá mint szerkesztő külön is közöl saját cikkírói számára katonásan megfogalmazott nyelvhelyességi parancsokat, de legtöbbször elfelejti megmondani, mi miért „hiba“, noha már rég elmúlt az az idő, amikor az emberek megokolás nélkül is elhittek mindenféle állításokat. Hibajegyzéke valóságos kincsesbányája a hibás hibáztatásoknak, a teljesen önkényes szabályoknak, a számtalanszor megcá-

felt nyelvhelyességi babonáknak. Amint terünk lesz rá, külön cikkekben fogjuk helyreigazítani vaskos tévedéseit, néhány fejtörő kérdést azonban már most felteszünk neki.

Ha megrója a *szerinti*-t, az *íránti*-t, akkor ő vajjon miért írja mégis: *szerinti* (III. l.), *előtti*, *utáni* (II. l.)?

Ha hibás neki ez a mondat: „az egész irodalomra *nézve* nincs egységes irányítás“, akkor ő miért írja: „hogy a nemzetre *nézve* vitális tanulságokat lehessen belőle levonni“ (501)?

Ha rossz neki „a nyelv tisztaságára *való* gond“ („*íránuló* helyett“), akkor ő miért írja: „Adyról *való* képünk“ (500) „Adyról *alkotott* képünk“ helyett?

Ha nem tetszik neki ez: „többször jelentek meg a szerkesztőség *részéről* válaszok“, akkor ő miért írja: olvasóink *részéről* több ízben szóbakerült“ (II. l.), „az üzlet *részéről* olyan túlkapás ez“ (501)?

Ha kifogásolja a birtokos személyrag elmaradását ezekben a főnévi igenevekben: „nyugodtan kell *venni* a felmerülő idegen szókat“, „azt a kérdést azért szükséges *felvetni*“, akkor ő miért írja hasonlóképp személyrag nélkül: „mert a pesti aszfalton legfeljebb kalandra vagy idegen szavakra lehet *vadászni*“ (582), „nem lehet Magyarországon mindazt nyomda alá *adni*“ (500), „de ezt nyíltan be kellett *vallani*, hogy a nemzetre *nézve* vitális tanulságokat lehessen belőle *levonni*“ (501)?

Ha nem jó neki a *ki van téve, igazolva van, teljesítve van*, akkor ő miért írja: *meg vagyunk elégedve* (584)?

Ha úgy gondolja, hogy a „még kínosabb latinizmusok“ közé tartozik a *feladata lesz* és a *célszerűbb lesz* után a főnévi igeneves szerkezet használata, akkor ő miért írja ezt a nem is csak kínos, hanem már valósággal világfájdalmas latinosságot: „a méltányosság *parancsolja megmondanunk*“ (584), mintha a magyar nyelv nem ismerné a *parancsolja, hogy megmondjuk* szerkezetet?

Hogy mennyire ért s. g. a nyelvi kérdésekhez, annak szemléltetésére ideiktatom még ízelítőül egy szakszerű fejtegetését: „... az ige tárgyának elhelyezését (az igeszerkezet végén) minduntalan elvéti a folyóirat (pl. »Azonban tudóst és író-t nem szükséges mereven elválasztani egymástól«, ehelyett »egymástól mereven elválasztanunk«)“ (583). Ebből a megrovási kalandból az derül ki, hogy a *Literatura* nyelv-helyességi szakértője nem ismeri a legegyszerűbb nyelvtani műszavak jelentését, hiszen az iskolás gyermekek is tudják, hogy a felpanaszolt mondatban az *igének* nem az *egymástól* a tárgya, hanem a *tudóst és író-t*, az *egymástól* pedig határozója az *igének*! A mondaton végzett „javítás“ persze semmi egyéb, csak avatatlanságról tanúskodó okvetetlenkedés, erről azonban most nem szólok bővebben, mert támadónk szó-

rendi tanulmányait érdemük szerint külön szándékozom méltatni.

Ellenben felvonultatom itt *s. g.* nyelvhelyességi fegyvertárának öregágyúját, hadd gyönyörködjünk hatalmas pukkanásában. „Minden idők botránykövéül rakja le“ *s. g.* folyóiratunk „első számából ezt a szórend-szerkezetet: »Egy kissé mintha *biztosabbnak* láttuk volna az elért eredmények alapján *a kelleténél*« (583.). Nem mondja ugyan, de nyilván azon botránkozik meg ilyen szörnyen, hogy a két összetartozó szó — *biztosabbnak a kelleténél* — nagyon messzire került egymástól (ő szerinte persze: egymástól nagyon messzire került). Hát ha olyan nagy kedve telik a botránkozásban, hengerítsünk a lába elé még egy botránykövet, hadd botolják meg ebben is: „Hogy tipra *keresztül* egy boldogtalan év S közel a másiknak fele is már *rajtam*“. Ezt a mondatot pedig nem holmi „kezdő riporter szörnyítette papírra“, mint *s. g.* gondolja, hanem Arany János, *s. g.* nagy szomorúságára nyelvművész és akadémikus egy személyben, tehát — megint csak *s. g.* elmés hasonlata szerint: „vadászból lett hóentráger“. Nem tudom ugyan megérteni, hogy egy ki-művelt „pesti szerkesztő“ hogyan hivatkozhatik valami duhaj mucsai nótára, de ha már hivatkozik rá, legalább nézett volna utána Arany—Gyulai Magyar népköltési gyűjteményében (I, 312), akkor eggyel mindjárt kevesebb lett volna a „blama“. T. i. nem úgy szól az a nóta, ahogyan *s. g.* idézi, hanem így: „Míg a nyúlból nem lesz jáger, *Krinolinból* hóentráger“. Azonban most nem erről van szó, hanem arról, hogy Arany János hiába követte el azt a botrányos szórendű mondatot a Toldi Szerelmében (VI, 1), senki sem „penderítette ki érte az irodalom berkeiből“, ellenben *s. g.* e nagy szakértelemre valló megrovásaival önmagát penderítette ki azok sorából, akik némi illetékességgel szólhatnak hozzá a magyar nyelvhelyesség kérdéseihöz.

S ez a szakértő vádolja az Akadémiát azzal, hogy „latinizmusokkal, germanizmusokkal agyonnyúzott nyelven teszi tönkre a magyar nyelvérzékét“! Természetesen csak állítja a vádat, de a bizonyítással adós marad, mert az állításhoz csupán vakmerőség kell, a bizonyításhoz azonban némi hozzáértés is szükséges. Igazán nem lehet megállni nevetés nélkül, hogy idegenszerűségeket emleget az, aki ilyen törölmetszett németességekkel sallangozza fel cikkeit: „Meggzívlelésre méltó gondolatokat tereget az olvasó elé szórendünk romlásáról... és persze *újra egyszer* »a minden téren lapangó felforgató törekvésekről«. No persze: *wieder einmal!* „Adassék *minden tisztelet* Négyesy professzornak.“ Persze: *alle Achtung!* „Az előttiünk fekvő füzet 24 oldala.“ Persze: *vorliegend* és *Seite!* „Egyszerűen szörnyűséges“. Persze: *einfach!* „Az is csak *megmegy*, ha...“ Persze: *das geht auch!*

...folyóiratnál... kissé furcsán fest.“ Persze: *bei einer Zeitschrift!* Mindez a csekélység pedig az 582. lapon! „Hogy ez... *hová vezet*, azt fényesen igazolja...” Persze: *führt!* „...isten mentse *úgy* a bűnös fővárosi főfészket, *mint* a derék vidéket!” Persze: *sowohl — als auch!* „...nagy *súlyt helyezünk* erre...” Persze: *wir legen ein großes Gewicht* darauf! „...a világnak ... *legátutóbb*... nyelvei.” Persze: *durchschlagend!* (583. l.) — „...valahol a laofeőjűnél *tartanánk*.” Persze: *wir würden beim laofeőjű halten!* „...ha az idegen nyelveket csakugyan úgy ejtjük, ahogy *azokat* az illető idegen náció² kiejti.” Persze: *dieselben!* (584. l.) — „*Üsse fel* a Budapesti Naplót.” Persze: *aufschlagen!* „Nem azt vesszük rossz néven az Athenaeumnak...” Persze: *jemandem etwas übelnehmen!* „Adyt megcsónkíttatlanul³ hozza ki.” Persze: *herausbringen!* „Az üzlet részéről olyan *túlkapás* ez a szellemi értékek mesgyéire...” Persze: *Übergriff!* (501. l.)

Remélem, most már belátja s. g., hogy kár volt *túlkapnia* a magyar nyelvhelyesség mezsgyéire, mert ott nem terem neki babér. Te pedig, nyájas olvasó, remélem, most már tudod, hol van Muesa.

Nagy J. Béla.

Nyelvtisztogatás. Azt hiszem, hogy ha a teljes purizmust nem lehet is soha elérni, — egy sereg idegen szó már kiirthatatlanul belerögződött a nyelvbe, — de az idegenségek halmozása nemcsak a nyelv tisztaságának van ártalmára, hanem előmozdítója annak a gondolkozási hanyagságnak is, amire nálunk oly fájdalmasan nagy a hajlandóság. Az emberek ajkukra vesznek egy idegen szót, s ezzel felmentve érzik magukat a benne rejlő fogalom tiszta megértése alól. Akik tavaly olyan nagyon felkapták a *sztratoszféra* szót, tapasztalatom szerint az esetek túlnyomó részében legfeljebb egész homályosan sejtették, mi az a *sztratoszféra*. Az idegen szók mértéktelen használata rendszerint műveletlenséget palástol.

² Köszöni a megtisztelő elnevezést a német *náció*, a francia *náció*, az olasz *náció*, az angol *náció*, általában valamennyi „belsőleg kulturált” *náció*.

³ Ezzel kapcsolatban szíves figyelmébe ajánljuk s. g.-nek mint szerkesztőnek, hogy „A Literatura helyesírási és stíláriai sajátosságai” közé utólag még iktassa be a következőket:

Nem *megcsónkíttatlanul*, hanem *megcsónkíttatlanul*, mert nem a -tat műveltető képző rejlik benne, hanem az -atlan fosztóképző, mint pl. ebben is: *megnyírbál-atlanul*.

Nem *játszák* (558), hanem *játsszák*, miként már a gimnazisták is *dudorásszák*. — „Néha-néha jót tesz egy-egy ilyen kis nyelvészeti és — nyomdászati fürdő!”

Volna ebben az ügyben egy szerény indítványom egy részletkérdésben. Szokjuk meg, hogy az olyan idegen szokat, melyek még nem forrtak bele teljesen a nyelvünkbe, *dült betűkkel* nyomtatjuk. Ezzel jeleznők a szó idegen voltát, tehát azt, hogy csak ideiglenesen, mintegy próbaidőre foglal helyet a magyar beszédben. S az ilyen szót az eredeti helyesírással kellene írni, így: „Piccard tanár újabb *stratosphaera*-repülésre készülődik“. Így csinálják az angolok, franciák is, akik értenek nyelvük megóvásához. Ha aztán valamely idegen szó mellőzhetetlenül szükségesnek mutatkozik, — vagy mert nem lehet rá magyart találni, vagy mert olyan nemzetközi fogalmat fed, amely jobb, ha minden nyelvben ugyanegy nevet visel, — akkor meg lehetne indítani a honosítási eljárást. *Objektív, radikális, szocialista, himnus*: ilyen szavakat sohase fogunk a nyelvből kiirtani, nincs is rá szükség, de azzal igenis törődnünk kell, hogy a divat, a nyelvi felelősségérzet hiánya és a műveltnek látszani akaró műveletlenség légypiszkai be ne lepjék a nyelvünket. Az egész kérdés nézetem szerint nem is nyelvészeti, hanem stilisztikai kérdés, s ezért nem a tudósok illetékesége alá tartozik, hanem az íróké alá, ami természetesen nem zárja ki, hogy a tudósok jóindulatú közreműködését köszönettel fogadhassuk. De eredményt elérni csak az irodalom tud, mert az író érzi elsősorban a stílus kényszerét, és ő tud hatással lenni a többi emberekre, mert írása mindenkihez szól, aki olvasni tud. *Schöpflin Aladár.*

Nyelvújítás a sportban. A Nemzeti Sport c. lap néhány hónappal ezelőtt elhatározta, hogy a sportban divatozó tömérdek idegen eredetű kifejezés helyett jó magyar szavakat keres, ezeket állandóan használja, s így elterjeszti és népszerűsíti. Ez a helyes eszme meg is valósítható: sportsajtónk egy része már régibb idő óta tudatosan és következetesen alkalmaz idegen kifejezések helyett azelőtt is meglevő, de gyéren használt magyar sportműszavakat, s e törekvés eredményének lehet tekinteni, hogy némely, már-már meggyökeresedő idegen szó ismét ritkábban fordul elő. Így helyettesítette a *lesállás*, *lesben állás* az *off-side*-et, az *együttes* a *team*-et, a *cselezés*, *kicselezni* a *dribli*, *driblizni* műszavakat. A sportsajtónak tulajdonítható, hogy a *kerékpár* a köznyelvben is kezdi kiszorítani a *biciklit*. A legújabb nyelvújítás eddig csak a következő szavakat igyekszik, egyelőre több-kevesebb eredménnyel, népszerűsíteni: *edzés*: training; *edző*: trainer; *rajt*: start; *hajrá*: spurt, finish; *szögletűgás*: corner; *boly*: peloton. Ezek közül a *rajt* talán fölösleges; *indítás*, *indulás* épúgy megtenné. Az *edzés* nem egészen szerencsés szó, de ha végleg fölveszi ezt az új jelentésárnyalatot, jó lesz. A *hajrá* jó lenne; kár, hogy egyszerre

két, hasonló, de mégsem teljesen azonos fogalmat jelöl. A *szögletrúgás*, *sarokrúgás* mellől hiányzik a *cornert rúgni* kifejezés magyar megfelelője, s maga az összetétel sem valami magyaros. A *boly* (kerékpáros országúti versenyeken a versenyzők együtthaladó tömege) megfelelő, de a *gomo-lyag* szó természetesebb lenne. Egy egész sereg kifejezés (*faultolni*, *kondíció*, *taccs*, *fair* stb.) magyarítására még nem történt kísérlet, talán azért, mert nagyobb tömegű új szó használata az egész eredményt veszélyeztetné. Mindenesetre örömdetes, hogy a sportkörök is törekednek nyelvünk ép-ségben tartására.¹ B. G.

Ott tartunk. Ezt a szólást sűrűn megtaláljuk az újságokban, de még java íróinknál is. Én sült németnek érzem. A német azt mondja: *Haltestelle*; a magyar: *megállóhely*. Német katonai parancs: *Halt!* Magyarul: *Állj!* Német mondja: *Halt's Maul!* Magyar mondja: *Fogd be* a szádát! (Budapestben ugyan ide is benyomul a németes *tartsd*.) Helyesen többféle kifejezés kínálkozik a gondolat magyar köntöséül: *Ott állunk, ott vagyunk, odáig jutottunk, elértünk odáig* vagy *addig; annyira vagyunk, akkorát estünk* vagy *emelkedtünk*, a szerint, hogy jót vagy rosszat akarunk-e kifejezni, örömdetes vagy szomorú állapotot jelezni. De semmi esetre sem *tartunk ott*, hogy ezeket a magyaros szólásokat sutba kellene dobunk a német miatt. Kivált ma, amikor Istennek hála, már külön szervet *tartunk ott*, ahol a nyelvhelyesség ügyei szóba kerülnek, és a jelige: *Magyarosan*. V. B.

Ugyancsak. Nyelvünk szegényedésének útján az egyik tényező a régi jó és közérthető kifejezések fogyatkozása. Ez forog fenn az *ugyancsak* esetében. Ma lépten-nyomon olyan értelmet adnak neki, amilyent régebben a *szintén*, *szintűgy*, *azonképen*, *azon módon*, *hasonlókép* sat. szók fejeztek ki. Ezek elavulnak lassankint, és helyükbe az *ugyancsak* tolakodik be, ezzel pedig nyelvünk ugyancsak szegényedik. Oly baj ez, amely ellen csakugyan küzdeni kell. V. B.

Az *ugyancsak* szónak itt hibáztatott jelentése nem mai keletű. Czuczor—Fogarasi szótára már 1874-ben első helyen jegyzi fel e szónak *éppen úgy, ugyanazon módon* jelentését, második helyen pedig ezt: *erősen, derekasan*. A Nyelvtörténeti Szótár csak egyetlenegy idevágó adatot közöl Faludiból, s ebben az adatban *sane, valde, fürwahr, sehr* a szónak az értelme. Ez egy adat alapján azonban nem mondhatjuk ki, hogy az *ugyancsak* szónak régi nyelvünkben nem volt meg a kifogásolt jelentése. De tegyük fel, hogy ez a jelentés

¹ Mondatban így festenek az új szavak: „Néhány *edzés* után állt első *rajtjához*, s a *hajrában* könnyen elhagyta ellenfeleit. *Rajtkoz* felállani! — kiáltotta az *edző*“.

csakugyan újabb fejlemény, akkor sem lehet szegényedésről beszélni, mert az elavult *azonképen* kivételével a *szintén*, *szintűgy*, *azon mód(on)*, *hasonlóképen* még ma is él nyelvünkben. Inkább gazdagodásról beszélhetnénk, ha valóban úgy volna a dolog, hogy az *ugyancsak* szónak csupán újabban fejlődött ki a megrótt jelentése. Ez azonban éppen nem bizonyos, tehát ne hibáztassuk ezt a jelentést. *N. J. B.*

Fütyöl — fütyül. Az utóbbi feltétlenül helytelen, hamis analogián épült tájszólási alak. A hangutánzó *fütyöl*, *püföl*, *szűköl* (a kutya), *tüszköl*, *prüszköl* sat. az elsőnek kivételével mindig *-öl*, a mélyhangúaknál *-ol* képzővel jár. Még a névi alapszóból képzett *büvöl*, *füstöl*, *tülköl*, *kürtöl*, *küsöl*-félék is. Csak a *fütyül* rugaszkodik el a rendtől, nyilván a valamivé válást, valamihez hasonlóvá lételt kifejező *-ül* hatása alatt: *űrül*, *szűkül* sat. *V. B.*

Nem lehet azt állítani, hogy a *fütyül* alak helytelen. Először is pontosabban meg kellene vizsgálni a kétféle változatot szóképzés tekintetében. De akármilyen alaktani viszony van közöttük, kétségtelen, hogy a *fütyül* szóforma is nagyon régi (l. a Nyelvtörténeti Szótár adatait), és ma jobban el van terjedve, mint párja, a *fütyöl*. A *fütyöl* alakot, éppen úgy, mint a *töröl*-t is, legtöbbször olyan finomkodó szóformának érezzük a *fütyül* és a *törül* mellett, a *fütyülő*-t pedig nem tudom, mondják-e valahol *fütyülő*-nek. Ne bántuk hát a *fütyül* alakot, annál kevésbbé, mert úgys aligha lenne sikeres az ellene való hadakozás. Arany János a *fütyöl* szóalakkal él A fülemlében: Istenem uram, Beh szépen *Fütyöl* ez az én madaram!... Se ide nem, se oda nem *Fütyöl* a madárka, hanem (Jobb felől üt) nekem *fütyöl*, (Bal felől üt) s nekem *fütyöl*. — Tóth Kálmán pedig így énekel: *Fütyül* a szél, az idő már őszre jár. *N. J. B.*

Elkéstük a dolgot. A Rádióélet június 17-i számában (916. l.) bosszankodva olvasom, hogy P. B., „a magyar népművészet szerelmese” s a népköltészet rajongója, nem átalotta ezt a zamatos mondatot leírni: „Magyar népi élet: öntudatos védelmét szinte *elkéstük*.” — Te is, fiam, „Béla bácsi”? *Sz. F.*

Újságíróbetegségek. Ilyen cím alatt a következő hirt olvasom a B. H.-ban: „A budapesti rádió újságírósorozatában Káldor György tartott kedden délután előadást *Újságíróbetegségek* címmel. Az előadó sorra vette az újságíró-neurózisokat [értsd: újságírói idegbajokat] és a *zsrnalisztika* egyéb hivatási betegségeit” (1932 aug. 10, 7. l.). Szólt-e vajjon arról az idült, de talán mégsem gyógyíthatatlan magyar újságírói betegségről is, amely a *fölösleges* idegenszók szertelen használatában mutatkozik? *Z. Gy.*

Szóajánlások. *Alsóeöri Farkas Géza* a *fontaine lumineuse* magyar nevéül ezt ajánlja: *színes szökökút*,¹ a *week-end* helyett pedig ezeket: *gondúzás*, *gondúzó ház*, *gondúzó vonat* (Budapesti Hírlap 1932. aug. 4. és 10.).

Mokry Imre a *hétvég* szónak fogja pártját, mert a *gondúzás* nagyon tágkörű fogalom, másrészt a *weekend* nem a hétnek bármely napján való kirándulást jelent, hanem oly üdülést, amely határozottan a hét végéhez van kötve. Jelzőül így lenne: *hétvégi ház*, *hétvégi vonat*; emez az államasutak hivatalos nyelvében már több év óta rendszeren használt kifejezés. Magyarosság szempontjából a *hétvég* talán kifogásolható, a *hétvégi* azonban kétségtelenül magyaros.

*

Igaz, hogy így beszélünk: *év vége*, *falú vége*, s ezek min-tájára inkább azt kellene mondanunk, hogy *hét vége*, de a *hétvég* formát is igazolhatja a *szivarvég*. A *hétvégi* ellen pe-dig semmi kifogást sem lehet tenni, mert az *év vége*, *falú vége* mellékneve szintén: *évvégi*, *faluvégi*. A fogalom ma-gyar kifejezésének keresésében gondolni kell arra is, ho-gyan mondjuk a *weekend*z igét. N. J. B.

*

Hegedüs Loránt a közhasználatba már átment *hitelrög-zítés* (Stillhalte) után két újabb pénzügyi műszót ajánl: *kamatrés* (kamat-marge) és *tartálytársulat* (holding).

Sicherheitsnadel. A németektől így nevezett tűnek két-ségkívül igen találó magyar elnevezése a Bihar megyében használatos *dajkatű* (l. Magyarosan 68. l.). Erre nézve meg-jegyezhetem, hogy már Berczik Árpád is hallotta egy inas-tól, mégpedig kerek 30 évvel ezelőtt (l. Nyelvőr XXXI. 399); Kelemen B. szótárába azonban nem került bele. Megemlí-tek egy másik és igen szemléletes nevet is, amelyet annak idején, mikor a Nyelvőr a magyarítását fölvetette, valakitől ajánlani hallottam (a Nyelvőrben nem találok följegyezve), és amelyet azóta magam következetesen használok is, de nem akadt követőm, nevezetesen a *csukótű* szót, amely szemléletessége mellett egyúttal igen jellemző is, mert a tűnek éppen arra a külön tulajdonságára utal, hogy becsuk-ható. A Nyelvőr tudtommal csak az ugyanezen szemléleten alapuló *csukott tű* kifejezést jegyezte volt föl egy cseléd-leánytól (XXVIII. 510), és talán ezzel kapcsolatban vethette föl akkoriban közlünk valaki a jelentéstanilag kétségkívül megfelelőbb *csukótű* alakot, amely amannál azért szabato-sabb, mert azt teszi: becsukható tű, vagyis hogy nincs ép-pen mindig *csukott* állapotban.

Zolnai Gyula.

¹ *Sauvageot* szótára szerint: *világító szökökút*.

A szerk.

Abban, benne; azon, rajta. Már Arany János fejtegette, milyen finom különbséget tesz a nyelvhasználat az efféle szópárok között (Visszatekintés V.). Íme egy-két idevágó példa:

Köszöni a gazda: „Része legyen *benne*.” (Családi kör.) *Abban* ugyan nem lesz része! — Mit töröd *rajta* a fejed? *Azon* már hiába töröd a fejed! — Bízik *benne*, hogy majd csak nyer valamit. *Abban* bízik, hogy majd csak nyer valamit. — Tűnődtem *rajta*, mi lehet az oka. *Azon* tűnődtem, mi lehet az oka. — Szeretném megvenni, de még gondolkozom *rajta*. *Azon* gondolkozom, megvegyem-e. — Ha nem értesz *hozzá*, hallgass! Értesz is te *ahhoz*! — Nem eszel *belőle*. *Abból* bizony nem eszel! — Tartok *tőle*, hogy későn érünk oda. *Attól* tartok, hogy későn érünk oda. — Gondolkodik *felőle*, hová lett a százas bankó belőle. *A felől* gondolkodik, mitévő legyen.

E néhány példa is mutatja, hogy a mutató névmásnak akkor van helye, ha nyomatékosabb rámutatást akarunk vele kifejezni.

Azok az idegen szavak! Egyik olvasónk figyelmeztetett bennünket a szegedi kegyesrendi gimnázium legutóbbi Értesítőjének erre a mondatára: „...a *mythos*... a maga isteneivel [...] ezekkel a túlságosan *anthropomorph individ[u]m*okká *hypostazált principium*okkal annyira kihangsúlyozza a történések *irracionális* mozzanatait [talán inkább *momentumait*], hogy jogosan hívja ki a *racionális* gondolkodás *kritikáját*.” (6. l.) — Hát így írnak magyarul a „legmagyarabb folyó” partján?

Lapszemle. A Literatura támadó cikkének képtelen alításait behatóan és talpraesetten cáfolja *Kosztolányi Dezső* a Pesti Hírlapban (*Nyelvtisztítók és nyelvpiszkitók*. 1932. aug. 20. és 28., szept. 4. és 11.). Az elmés cikksorozatból helyszűke miatt csupán ennyit idézünk: „Sikerünk nem volna teljes, ha csak híveink volnának. Már vannak ellenfeleink is. Közben kialakult ellenfeleink arcvonala. *A nyelvtisztítókkal szemben állnak a nyelvpiszkitók.*”

A Királyi Tanfelügyelők Országos Egyesületének kiadványaként megjelenő Népoktatási Szemle I. évfolyamának 1. füzetében *Dénes Szilárd* ismerteti Akadémiánk nyelvművelő mozgalmát, s azt fejtegeti, mit tehet a *népiskola a nyelv-helyesség szolgáltatában* (32—35. l.).

A Nyelvművelő Szakosztály június 8-i ülésén a távollévő *Négyesy László* elnököt *Kencdy Géza* helyettesítette. Nagy örömmel látja a szakosztály, hogy a napisajtó, a szépirodalmi s a tudományos folyóiratok, a vallás- és közoktatásiügyi minisztérium s az iskolák lelkes készséggel támo-

gatják a nyelvünk épségéért megindított mozgalmat. *Hegedűs Loránt* indítványára a szakosztály arra kéri a lapokat, hogy az újonnan beszivárgó idegen szavakat dült betűvel és eredeti helyesírással nyomassák annak feltüntetésére, hogy ezek a szavak még nem tartoznak bele nyelvünk szókinésébe, tehát azon kell lennünk, hogy lehetőleg magyar szavakkal pótoljuk őket. Lapjaink és folyóirataink címében is kívánatos volna az idegen szavak mellőzése. *Kenedy Géza* összefoglalta azokat az alapelveket, amelyek irányadók lehetnek a nyelvművelés munkájában. *Zolnai Gyula* egyes nyelvveltségi kérdéseket tárgyalt, s a többi közt rámutatott arra, mennyi fölösleges idegen szót használunk. *Kosztolányi Dezső* annak a népszerű könyvnek tervrajzát és szempontjait fejtegette, amelyet *Légrády Ottó*, a Pesti Hírlap főszerkesztője szándékozik kiadni a magyar nyelvről. Végül *Zsirái Miklós* beszámolt folyóiratunk örvendetes terjedéséről. A művelt közönségnek minden rétegeből, főképp a postai alkalmazottak és az iskolák köréből oly sokan jelentkeznek az előfizetők, hogy a Magyarosan máris hétezer példányszám-ban jelenik meg.

N. J. B.

Üzenetek.

B. I-nak. A magyar helyesírás szabályainak 70. pontja szerint a *fest* ige műveltető alakját így kell írni: *festet*, nem pedig: *festtet*. Igen ám, de akkor hogyan különböztessük meg egymástól a cselekvő és a műveltető formát az effélékben: a képet nem magam *festettem*, hanem mással *festettem*? — Bizony ezeket mostani helyesírásunk szerint nem lehet megkülönböztetni egymástól, sőt a kiejtésben is csupán azok tudják megkülönböztetni, akiknek a beszédéből nem hiányzik a zártabb ajakkal ejtett *ē* hang. Az ilyenek ugyanis az említett cselekvő alakban zárt *ē*-t ejtenek a *t* és a *tt* között, a műveltető alakban pedig nyílt *e*-t. Aki azonban minden *e*-t egyféleképpen ejt, t. i. nyíltan, annak a kiejtésében a szóbanforgó két igealak teljesen egyforma. Mássalhangzó után nem lehet egy másik mássalhangzót hosszan ejteni, tehát a *festtet* írásmód ellenkezik a kiejtéssel; de ellenkezik a szóelemzéssel is, mert a két mássalhangzóval végződő igéknek műveltető képzője általában nem *-tat*, *-tet*, hanem *-at*, *-et*, pl.: *forg-at*, *mozg-at*, *kong-at*, *bolyg-at*, *ing-at*, *zörg-et*, *pör-get*, *cseng-et*, *leng-et*, *peng-et*.

Nem is olyan nagy baj, hogy írásban nem tudjuk megkülönböztetni a kérdéses két igealakot, hiszen helyesírásunk

sok mást sem különböztet meg egymától, mégsem származik félreértés belőle. Pl.: *Megvesz a kutya. Megvesz egy kutyát (megvásárol).* — *Elég baj, ha a pénz meggyullad és elég.* — *Nem értem, miért aggódol annyira értem.* — *Mindennek te vagy az oka (mind-ennek vagy minden-nek).*

K. K. S-nak. Nem győzünk csodálkozni azon a téves hiedelmén, hogy a birtokviszonynak csak ilyen formája szabatos: *N. N. vigjátéka* vagy *N. N-nek a vigjátéka*, ellenben hibás ez: *N. N-nek vigjátéka*; hogy „beszédünk magyaroosságának ügye“, „a szép magyar szó tiszteletének terjesztése“ szabatosan így hangzik: beszédünk magyaroosságának az ügye, a szép magyar szó tiszteletének a terjesztése. — Miért volna hibás a *-nek* ragos és névelőtlen szerkezet? Hiszen már a Halotti Beszédben is olvassuk: levn halalnec és puculnec feze, azaz mai nyelven: lőn *halálnak és pokolnak fészke*. Dugonics ilyen közmondást jegyzett fel: *Nehéz a némának szaván* eljárni, Csokonai így ír: *Ropog a pásztornak kunyhója fedele* (Dorottya II.). Arany János szintén: *A nyelvnek is törvényeit Széppé, jóvá mi teszi...* (Aisthesis. Megérzés.). Némely kifejezésben pedig egészen megállapodott a *-nek* ragos és névelőtlen szerkezet: *erőnek erejével, éjnek évadján, halálnak halálával*. Ezeket nem is szoktuk másképpen mondani.

M. L-nak. 1. A magashangú szótaggal végződő vegyeshangú szavak ragozásában és továbbképzésében nem egységes a nyelvszokás. *Marseille-be* és *Marseille-ba*, *kartell-ek* és *kartell-ok*, *stájer-ek* és *stájer-ok*, *Fiumé-be* és *Fiumé-ba*, *Mussolini-nek* és *Mussolini-nak* egyaránt előfordul. A nyílt *e*-vel beszélők inkább magashangú ragokat és képzőket függesztenek hozzá ilyen szavakhoz, ha a végszótagnak *e* a magánhangzója. A debreceni születésű Csokonai pl. így ír: *Végezén a lengyelt, stájerén forognak... Jártak.. valcerest...* (Dorottya II.). Általában véve az irodalmi nyelvben gyakoribb az efféle szavaknak magashangú továbbképzése és ragozása: *kartell-ek, stájer-ek, kódex-ek*.

2. *Elüljáró* helyesebb, mint *előljáró*. A mai irodalmi nyelvszokás szerint u. i. a *hol?* kérdésre így felelünk: *elül, alul, a honnan?* kérdésre pedig így: *elől, alól*. Az *elől* forma csupán némelyek kiejtésében divatozó rövidítés, olyan, mint ezek: *előtt, előbb, később*. N. J. B.

3. *Cselakovsky* vagy *Cselakovszky*? E két írásmód közül az első a helyes, mert a latinbetűs szláv nyelvek tulajdonneveinek átírásában csak azokat a betűket kell másokkal helyettesítenünk, amelyek a mi ábécénkbelől hiányoznak. A magyar betűkkel azonos szláv betűket még akkor sem írjuk át, ha más hangokat jelölnek, mint a magyar helyesírásban. E szerint így kell írunk: *Kosciusko*, pedig a len-

gyel s betű sz, a cz pedig cs hangértékű. A *Čelakovsky* név első betűje nincs meg a magyar ábécében, tehát a hozzá legközelebb álló cs-vel pótoljuk, azonban a többi betű — köztük az s is — változatlanul marad, akármilyen nálunk a hangértéke. Igaz, hogy *A magyar helyesírás szabályai*-nak szótári részében (4. kiad.) a név így is előfordul: *Cselakovszky*, de ez sajtóhiba. L. helyesen u. o. a 114. pontban. L. Gy.

Sz. I.-nak. Köszönjük a szíves biztatást és a jó tanácsokat; iparkodunk nekik eleget tenni, amennyire lehet.

Szorgalmas olvasónknak. „Kérjük az előfizetési díjat póstautalványon az alanti címre beküldeni.” Ez bizony nagyon közönséges, már százszor megrótt németesség; szerkesztőségünk nem is vállal vele semmiféle közösséget. — A *-nként* mai nyelvérzékünknek egységes rag, tehát a *délutánonként* szóalakot nem így kell elemezni: *délutánon* meg *-ként*, hanem így: *délután* meg *-nként*. — A *-lag, -leg* ragról majd külön írunk, mert sokan nem tudják, hogyan vélekedjenek róla.

V. D.-nek. Akik kigúnyolják, hogy a *Melich* és a *Minich* nevet *k*-val ejti, azoktól tessék megkérdezni, hogy ők hogyan ejtik magyarul ezeket a szavakat: *Heinrich, Ulrich, Schach, Schächter, Wächter, archangelus, patriarcha (Henrik, Ulrik, sakk, sakter, bakter, arkangyal, pátriárka)*. Hivatkozhatik arra is, hogy *München* neve franciául: *münik* (írva így van: *Munich*), olaszul pedig: *mónako (Monaco)*.

V. E.-nek. A *geil* étel Tolnai Vilmos Magyarító Szótára szerint: *émelyítő, émelyes, csömörletes; kövér, zsíros. (Laktató és tömő lehet olyan étel is, amely nem geil.)* — A *hercig* Tolnai szerint: *helyes, helyre, kedves, ügyes, csinos, cukros, ennivaló, aranyos*. Hogy „egyik sem az igazi” és „egyik sem fedi az eredeti értelmét teljesen”, erre nézve szíves figyelmébe ajánljuk azt, amit Kosztolányi Dezsőnek egyik cikkéből idéztünk a 77–78. lapon. — *Végét vetik a zenének* (Petőfi) és *véget vetnek a zenének*: mind a két szerkezet egyaránt helyes és jogosult. Ez a szólás a Nyelvtörténeti Szótár tanúsága szerint régi nyelvünkben is mind a két alakban divatozott: *végét veti valaminek* és *végct vet valaminek* (III. 1135). N. J. B.

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelvművelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként $1\frac{1}{2}$ —2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER MYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

1

I. ÉVF. 1932. NOVEMBER—DECEMBER 9—10. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

NÉGYESY LÁSZLÓ

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

TARTALOM.

	lap
<i>Zolnai Gyula:</i> Vermut-féle nyelvfejlődés — — — —	105
 Kisebb közlemények.	
<i>Arany János:</i> Jön-megy — — — — —	113
<i>Zolnai Gyula:</i> Suta idegen szavak — — — —	114
Háztartásbeli — — — — —	116
<i>Trencsény Károly:</i> Papirosnyelv — — — —	117
<i>Zolnai Gyula:</i> A könyomatosok magyarsága —	118
<i>Z. Gy.:</i> Iz(z)lap — — — — —	119
<i>Frey Antal:</i> Szóajánlások — — — — —	119
<i>Zolnai Gyula:</i> Transzfermoratórium — — — —	120
Az udvariassági kifejezések — — — —	121
<i>Szilády Zoltán és N. J. B.:</i> Kis nagyítás, nagy nagyítás — — — — —	122
<i>Vadász Endre és N. J. B.:</i> Lelőtte vagy nem lötte le? — — — — —	123
<i>N. J. B.:</i> -andó, -endő kerülendő — — — — —	123
Ezt készülöm alkalmazni — — — — —	124
Villamoson — — — — —	125
Egy rettenetes helytelen nyelvhelyességi szabály — — — — —	125
Gyanánt — — — — —	125
A Nyelv művelő Szakosztály ülése — — — —	126
 Üzenetek — — — — —	 126

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Vermut-féle nyelvfejlődés.

Folyóiratunk szerkesztője elpanaszolta az esetet, hogy egy budapesti vendéglőben az *ürmös* szót nem értették már meg, a falán pedig ez a fölírás pompázott: *Vermut* (51. l.).

A legtöbb olvasó talán csak elmosolyodott ezen, pedig az eset nyelvünk fejlődése szempontjából szomorú tanulsággal szolgál. Azért azt hiszem, nem lesz érdektelen és haszon nélkül való, ha elmondom egy-két gondolatomat, amelyet a vendéglői példa bennem keltett.

Szerkesztőnk azzal kezdi: „Sajnos, máshol is meg-
esik ilyesmi“. Nos, igen. A *vermutot* máshol is mérik
vagy árulják már Budapesten. Először egy V. kerületi
csemegeüzlet kirakatában láttam kiírva, nem sokkal
utána ugyane kerületben egy vendéglőnek a borjegyzé-
kén, amely — villamos-megálló mellett lévén — az ut-
cáról is olvasható volt, s meg nem állhattam, hogy egyik
várakozásom alkalmával be ne szóljak, és ne figyelmez-
tessem a vendéglőst a szükségtelen és bántó német föl-
írásra. Meg is lett nyomban a fogamatja. Ez a kakukfi
vermut azonban ezúttal — a szerkesztő úr esetével
együtt — immár ötödször kukkant eléem. Elsőízben nem
láttam voltaképpen, de a hangját lehetett hallanom. Ez
is az V. kerületben történt: a Vigszínházban. Molnár
Ferencnek nem minden ízléstelen-ég nélkül való darab-

jában, *A jó tündér*-ben ütötték meg fülemet ezek a mondasok: „Igyál egy kis *vermutot*“. „Adj neki egy kis *vermutot*“. (Az utójátékban fordulnak elő.) Mind a kétszer a hösnő, Lu, a „jó tündér“ mondja, olyan magyarán, mint amilyen „jó tündér“ erkölcsileg ő nagysága. Megvallom, lehangolt engem ez a meglepetésszerű kakukszó, mint minden olyan hangzat, amely az édes magyar szó zenéjét készül kiszorítani. A nyelvnek ezek a kakukfiai mód fölött búsítóan hatnak reám, mert nemcsak hogy betolakodnak az ősi fészekbe, hanem ki is túrják onnan az eredeti ivadékokat. Elgondoltam: íme ismét feledésbe jut egy régi magyar szó, tisztán a fővárosi lakosság olyan rétegei miatt, amelyek jobban ismerik a német szókineset, mint a magyart. Sejtettem, hogy a „jó tündér“ köreiből fölhangzott szólás csak kezdet, és féltem, hogy egyre sűrűbben lesz folytatása. Úgy is volt. Nem sokkal később a Nemzeti Színházban kínáltak *vermutot* Lengyel Menyhértnek *A kínai leány* című darabjában, amelyről a Vojnits-jutalomról szóló jelentés egyebek közt ezt mondja: „Ezzel a darabbal nyelvünknek nem is csak szellemét, hanem még szabályait is bántóan megtapodja a szerző“ (Bpesti Szemle 1932 ápr.-i sz., 138. l.); pedig magától a műintézettől is joggal kívánja Voinovich Géza, hogy „a nyelv gyakorlati akadémiaja legyen, menedéke a nyelv *épségének*“ (Bp. Hirl. 1932 máj. 26, 7. l.). Molnár darabja már nyomtatásban is terjeszti a *vermutot*, s így nem csoda, hogy a Budapesti Hirlap is „1—1 üveg *vermouth*“-tal [így, angolosan, illetőleg franciásan] jutalmazgatja villámrejtvényeinek (maholnap talán blitrébuszainak?) szerencsés megfejtőit (l. 1932 júl. 6-i sz., 7. l.).

Íme így űti föl a fejét világ szép fővárosunkban — nyilván az idegenforgalom megkönnyítésére — egy-egy *fölösleges* német szó, s így terjed vendéglökből a Víg-színházba, Víg-színházból a Nemzetibe s aztán a Nemzetiből előkelőbb lapjainkba is. (Attól tartok, hogy eb-

ből a *Nemzetiből* is ma holnap *Nacionál* lesz, ahogy fiatal íróink és tudósaink ajkán *Centrá* lett a Központi Kávéházból, mintha bizony Bécsben, akarom mondani: Wienben volna, s nem az Egyetemi Könyvtárral rézsút szemben, budapestiesen *srégvizavi*.)*

Direkt így képzelem én a ma már országszerte hallható németes *direkt* szónak az *egyenest*, *egyenesen* (pl. „*direkt* övele beszéltem“), *valósággal* (pl. „*direkt* hideg van“), *külön* (pl. „*direkt* megmondtam neki“), illetőleg *közvetlen* (pl. „*direkt* összeköttetés“ stb.) magyar szók helyébe tolakodását, amit csak az tekinthet nyelvbeli gazdagodásnak, aki nem látja, hogy e miatt az egyetlen német szó miatt öt magyar szó jut fokozatosan (akarom mondani: *progresszíve*) nagyobb és nagyobb mellőzés (azazhogy *negligálás*) sorsára. Ez a németes *direkt* is betolakodik már az irodalomba is. Legrégibb keltű írott adatom a szóra Kner Izidor nyomdászunknak következő hirdetése: „Kérje könyvkereskedőjétől, vagy levelező-lapon *direkt* cégemtől... új árjegyzékemet“. (Mazepa. Irta: Byron. Kosztolányi Dezső fordítása. Gyoma. 1917. A hirdető lapon.) Kolozsvárt akkoriban emlékezetem szerint egyáltalán (akarom mondani: *abszolúte*) nem volt hallható, és tősgyökeres magyar emberben elő sem állhatott az a szükség, hogy egyszer is az ajkára vegye.

Ez a nyelvi jelenség, hogy a német származásúak vagy németül szívesebben beszélők száján föl-fölhangzó idegen kifejezés átragad a tősgyökeres magyarság ajkára, s aztán rohamosan terjed ezek körében is, ez a jelenség egy sereg szép magyar szónak, őseredetieknek

* A német *Centrá* név már az irodalomban is föl-fölüti a fejét szintén: „Ott a *Centrá*[így!]-kávéház környékén, mintha tűnő, különös alakja [Zubolynak, azaz Bányaí Emélnék] ott suhanna“ (Bp. Hírl. 1929 dec. 11. tc.). „Kedvenc tanyáján, a *Centrá* kávéházban felkeressük“ (u. o. 1930 ápr. 20, 9. l.). Szabó Dezső 1921-ben még így írta volt: „a *központi kávéházban*“ (A Nép jún. 10. tc.). Magán a kávéházon *Központi Kávéház* fölirat van ugyan, íróink és tudósaink azonban ezt németre fordították. Mit szólnánk akkor, ha erre a hazafiátlan kezdeményre a *magyar látogatók* helyett maga a tulajdonos merészkedett volna?!

vagy már régen magyaros alakot öltötteknek, peccételi meg a sorsát. Az eredeti vagy már magyarossá vált szók ugyanis engedékenyen, udvariasan háttérbe szorulnak, és, ha a jövevényeknek útjukat nem álljuk, sőt ezt közömbösségünkben egyengetjük is, eredeti szavaink csakhamar a teljes elavulás sorsára juthatnak.

Íme néhány példa a számtalanok közül erre a veszni térésre, pusztulásra és teljes elavulásra, amelyet a nagyfokú német hatás idéz elő szókincsünkben. A hétköznapi nyelvben a *kamrát* vagy *éléskamrát* a *spájz* csaknem teljesen kiszorította; a *világítóudvarból* *lichthóf*, az *előcsarnokból*, még pedig a *szállodákéból*, azazhogy *hotelekéből* is *hall* lesz; a *ruhafogast* sok helyütt a *klájdlerstokk* cseréli föl; a már magyaros hangzású *zsámoly* helyett *sámlira* és *sámedlire* vagy *sámerlire* ülünk; a *kefeseprű* ismeretlenül hangzik a *partvist* használók előtt; *ébresztőóra* helyett *vekkerrel* költetjük föl magunkat, s ezt nem az *éjjeli szekrényen*, hanem a *nachkasztlin* tartjuk; *papírzacskó* helyett *staniclíba* tesszük a cukrot, gyümölcsöt; *evőeszköz* helyett *eszéjgót* rakunk asztalainkra; gyermekeink nyakába *állkendő* helyett *pártellit* kötünk; a csecsemőknek szájába *szopóka* helyett *cucit* nyomunk; *fűző* helyett *mídert*, *gallér* helyett *kráglit*, *nyakkendő* helyett *kravátlit*, *nadrágtartó* helyett Csathó Kálmánnal *hózentrágert* viselünk; *harisnya* helyett újabban *zokni* kell nekünk, s némelyek ezt *harisnyakötő* helyett *strumpándlival* erősítik a lábukra; a gyerekeknek *karácsonyfia* helyett *kriszkindlit* adunk, és *léggömb* helyett *játékul* *luftballont* veszünk; a *társzekeret* *stráf*-kocsira kereszteltük; az *uszályhajót*, sőt magát a ruha *uszályát* is *sleppnek* nevezzük; *csavargózós* helyett *propellereken* járunk, ami nem gátol abban, hogy a repülőgépek *légcsavarját* is így ne nevezzük (a magyaros B. H.-ban olvastam nem egyszer, pl. az aug. 11-i sz. 2. lapján stb.); a vendéglőkben *szelet* helyett *sniclit* rendelünk és *fröccs* helyett *spriccert* iszunk rá; vala-

hol *parajt* említettem egyszer (ös ugorkori szóörökségünk!), és — mint az *ürmöst* kérő vendéget — nem értettek meg, kénytelen voltam *spenótra* fordítani; hasonlóképpen jártam a *kelvirággal* is, *kárfiollal* kellett megelégednem, stb. stb.

Ezt a *nemzetiesség, magyarosság* szempontjából szomorú megfigyelést nem én panaszlom először nyilvánosan. Halász Gyula egy, két évvel ezelőtti, rádió-főolvasásában hasonlóképpen zúgolódott. Azt mondta többek közt: „Csodálatos, hogy úgynevezett művelt emberek nyelvére is mennyi izléstelenség tapad, iskolázott emberek mily „slendriánul“ beszélnek. Ez a *slendrián* is beletartozik a szókincsünkbe. Ha felületesen figyelünk beszédjükre, szinte azt hinnők, *németül beszélnek*: A *pechje* van, *privát pech*, *mitmahhol*, *koszt vasz koszt*, *stimmel*, *stimt*, *zihher iszt zihher*, *svarc am vejsz*, *smákkol*, *snejdig*, *stramm*, *snejdje* van rá, *molett*, *slágfertig* stb. csak úgy röpköd a magyar ajkáról az úgynevezett legjobb körökben is. *Kisztihanddal* köszönetnek. *Randevura* járnak. *Nett* és *hercig* baronesszekkel *diskurálnak*, *konverzálnak*, *disputálnak* és *aufsnejdolnak* a korzón. Olykor még a *nahhtmuzik* is fel-felesendül színmagyar városokban, megfelelő *fenszterpromenádek* után. Reggelre aztán kész a *kaccenjammer*“. Stb. (L. Budapesti Hirlap 1930 jan. 26, 10. l.)

Mint nyelvész, azt mondhatnám: az ilyesmi megszokott, közismert, rendes jelenség a nyelvek fejlődésében. Úgy van. A szók elavulása, kicserélődése természetes nyelvi folyamat (mai nyelven: *processzus*). Csak-hogy ez a fejlődési folyamat (új magyarsággal: *evolucionális processzus*), ez a kicserélődés nálunk, sajnos, az eredeti szóknak nem új eredeti (azazhogy: *originális*) szókkal, hanem *sükségtelen idegenekkel* való fölváltásában áll, és nem szorítkozik a hétköznapi élőnyelvre, hanem egyre nagyobb arányokban átesap irodalmi nyelvünkbe is, amelyben már sajnálatos iránynak (mai ma-

gyarsággal: *tendenciának*) mondható, mert annak nemzeties jellegére (értsd: *nacionális karakterére*) hivatavább sötétbűlő árnyat vet. Csak rajtunk, írókon és művelt körökön múlik ennek a veszedelemnek erélyes (magyarul: *energikus*) elhárítása. Azonban mind íróinknak, mind művelt köreinknek legnagyobb részéből hiányzik az az erős *nyelvi öntudat*, amely irígyelhető módon megvan a finn írókban és társadalomban, s amely meggátolhatná nálunk is a *szükségtelen idegen szavaknak* rohamos elszaporodását.

Éppen azt akarom ezúttal a száz meg száz hasonló eset közül néhány újabban élembe került példával bizonyítani: mennyire nincs meg mai hírlapjainkban és íróinkban a *fölösleges* idegenszókkal szemben a szükséges nemzeti ellenálló erő, s hogy milyen könnyen engedik meg sokan a hétköznapi *német szóknak* az irodalom berkeibe való tömeges betolakodását. (Egyéb fajta *szükségtelen idegenszók* hadáról talán más alkalommal írok majd seregszámlát.)

Egyik előkelő lapunk például — hogy csak egy-két ilyen helyét idézzem — azt írja: *anzixkártya* (1932 júl. 7, 6. l.; írásmódja se nem német, se nem magyar, hiszen a magyarban *x* betű nincs; aztán szükségünk van-e nekünk ilyen kártyára a *képes levelezőlap* vagy rövidében *képeslap* mellett?); „a *hotel halljában*“ (1932 febr. 11, 5. l., e h.: a *szálló v. szálloda előcsarnokában*); „nem bírja magát többé... azzal a *svunggal* belevetni a tempóba“ (1931 dec. 6, tc.; hát már a *lendület* se tetszik nekünk?); „*megspórolt* pénzéből megveszi a folyóiratot“ (1932 júl. 12, tc.; hát egy fillér *megtakarított* pénzünk sincs már?); „a *pénztársámedlin* horgoló púposlány“ (1932 máj. 14., 12. l.; mért nem ül *zsámolyn* az istenadta?); „Mátyáskirály egy véka borsóval jutalmazta a *svarckünstlert*“ (1932 ápr. 22., vezércikk; így, félig magyar, félig német írásmóddal; Mátyás korában legfőlebb *nigromantákról* tudott a magyar, ma pedig min-

den kis német szótárból megtudhatnók, hogy nekiünk *bűvészeink*, *szemfényvesztőink* vannak); „az eltűnt hatvankilenc tiszt és *kadett* közül egy sem került elő“ (1932 júl. 28., 4. l.; ha legalább egyetlen *hadapród* előkerült volna!; a másnapi számban is csak *kadét* van, 6. l.; nem fognak-e előbb-utóbb *tisztjeink* is *officérek*ké lenni, mivelhogy *futárainkból* *kurírok*, *utászainkból* *pionírok*, *tisztiszolgáinkból* *privátdinerek* lettek, stb. stb...?). Legérdekesebb az, hogy Al Capone bandakirály ugyane lapnak közleménye szerint „a börtönben a *cipésmester*-séget választotta, melyet a legnagyobb buzgalommal igyekezett elsajátítani“, s a közlés címe szerint mégis csak „*suszter* lett“! (1932 júl. 24., 6. l.) Ám egy csöppet sem csudálkozom ezen, hiszen a néhány éven át működött budapesti *újságíró*-főiskolából is — nyelvükből ítélve — csupa *zszurnaliszták* kerültek ki. Egy másik újságunk 1932 jan. 15-i számának rádiómellékletén pedig egy találmányról azt olvassuk: *rádióvekker* (8. l.; hát nem lehetne *ébredtórádió*nak vagy *rádios ébredtő*nek nevezni?). Stb.

Ám ha sebtében dolgozó és magyarán gondolkozni rá nem érő újságíróinknak az ilyen magyartalanságokat megbocsáthatnók is, súlyosabb pongyolaságnak és nem-törődömségnek kell betudnunk, ha effélékkel szépíróinknál vagy műfordítóinknál találkozunk. Egy igen kedvelt írónknak egyik regényében ugyanis ilyeneket olvasunk például: „a német szerkesztő *cvikkeres* ... ábrázata“ (9. kiad., I. 31.); „megigazította a *cvikkerjét*“ (II. 55.); „hol a *cvikkerjéhez*, hol a nadrágjához kapkodott“ (II. 177; hát a *csiptető* szót nem is ismerjük már?); „esontot, *hózentrágert*, gyufaskatulyát“ (II. 140., magyar katonatisztek beszédmódját követi itt az író, de hadd tanulnák meg ők is a könyvből, hogy a magyar ember *nadrágtartót* visel, meg hogy *hadapród*jaink vannak, nem *kadettjeink*, mint ahogy pl. a II. 140. stb. lapokon olvashatni); „régí bécsi [szerencse, hogy nem *wieni*]

*valcerek*et játszottak“ (II. 246; *keringő*ket már nem is játszhatnának?); *sneff*-tol[1] (II. 150.; hát *szalonkára* tisztelt írónk már nem szeret vadászni?); „tégla-és *malter*halmaz lett belülről a gyógytár“ (II. 356; *vakolat* nem maradt közte?). Benedek Marcellnek egyik műfordításában is (Axel Munthe: San Michele regénye II. 7., 8. stb. ll.) mindig csak *suszterek*ről olvasunk. A *cipész* szót nem ismeri már a fordító? Sajátságos, hogy egy társadalmi életünket kedvesen rajzoló és irodalmi hagyományainkat is ápoló, magyar lelkű jeles írónk, Csathó Kálmán, mily föltűnően kedveli ezeket a hétköznapi német szókat. Írásaiban sűrűn találkozhatunk velük, pedig meg nem érthetem: miért ne lehetne helyettük a mellőzött jó magyar kifejezéseket alkalmazni. Az ő elbeszéléseiben az emberek már nem tudnak *takarékoskodni*, hanem csak *spórolni* (pl. az Uj Idők 1932 júl. 10-i sz.-ában); nem ismerik az *ébresztőórát*, csak a *vekhert* (pl. B. H. 1932 máj. 22., 4. l.); nem viselnek *nadrágtartót*, hanem csak *hózentrágert* (pl. uo. 1932 márc. 13., tárcá; én ezt a szót irodalmi előadásban egyenesen ízléstelennek, budapesti nyelven: *direkt unqusztióz*nek érzem, írónk pedig annyira kedveli, hogy az aug. 28-i számban a „félígöltözöttségről“ egy hosszú cikket „*Hozentráger és vidéke*“ cím alatt írt meg, s benne, az első mondatot kivéve, *nadrágtartó* helyett véges-végig, nem kevesebb mint 14-szer, *hozentráger*-t emlegetve, maga is az irodalmi félígöltözöttség benyomását teszi; ehhez képest magyar *nemzedéket* sem ismer már, csupán *generációt*). Ilyen hétköznapias német szavak vannak a következő helyein is: „Ragyogott rajta minden: az aranycsillag a *paróliján*, ... a *portepéje*“ (uo. 1932 febr. 7., tárcá, *hajtóka*, illetőleg *kardbojt* helyett); „Gyuri, a *privátdíner*“ (e h.: *tisztiszolga*, uo.). Megjegyzem, hogy nem is közhadseregbeli tisztről van a tárcában szó, és csudálatos: évtizedeken át küzdöttünk az önálló hadseregért, meg a magyar vezénnyelvért, s mikor ezt a végzetes

világháború egyik kedvező következményekép elértük már, szépírónk ma is a letűnt kornak osztrákos katonai szavait dédelgeti még. Sőt tovább is megy. Egyik legutóbbi tárcaelbeszélésében (B. H. 1932 aug. 7.) a *Ferencvárost Franzstadtnak* nevezi. Hát én a *Leopoldstadtnak* lakom-e? Mit nyer ezzel a nyelvvvel a magyar elbeszélő irodalom? Jellemzetesség kíván-e lenni? Én azt mondom: ne áruljuk el, hogy ma is így beszélnek még Budapesten. Vagy ha már a jellemzetesség szép-tani céljából ennyire hívek akarunk a mindennapi élet-hez lenni, éreztessük valamiképpen, hogy ez a beszéd-mód nincs többé ingyünkre.

Az eredeti magyar szókat lassanként kiszorító efféle német szavak mind úgy ütik föl egymás után a fejüket, mint a címbeli *vermut*, amelynek térfoglalása úgyszólván szemünk láttára megy végbe, s amelynek esete e sorok írására készített. Ha magyaros nyelvérzékünk erőlyesen (mondtam már: energikusan) talpra nem áll, lassanként minden szép ősi szavunknak megáshatjuk így a sírját. Isa es num igg mulchotia ez — *vermut*.

Zolnai Gyula.

Kisebb közlemények.

Jön—megy. A pesti divat... nem tudja: mikor *jő*, mikor *megy*. Pedig annyi *jövés-menés* közt, amennyi itt történik, jó volna tudni tájékozni magunkat. A Géza találkozik az egyetem előtt B. Árpáddal. Mily hős magyar nevek! Géza lakik a Nagymező-utcán, 16. szám alatt. „Jöjj el hozzám dél-után 4-kor,” mond Árpádnak. „Eljövök,” felel az. A „nagy honalkotó” ezerévi unokája és *játja* (drusza) ime azt se tudja már, *jő-e* vagy *megy* ilyenkor a magyar!

„Megjött-e a szalag és csipke?” így divat kérdezni a divatlapokban is. A kérdező Pesten ül, a szalagnak Dicsőszentmártonba kellett volna *mennie* (vagy érkeznie). Mindegy! „Ist es angekommen?”

„Amint Gizella Nagyváradról Bécsbe *jött*” stb. Így írja

ezt Tollagi úr is *Pesten*. A divatos magyar többé nem *ér* (érkezik) sehova, csak *jő*. Idestova a *jöttment* értelme iránt sem leszünk tisztában. Aki Párizsba megy, az is *jő*, aki hazajön, az is. Az *ér* nem ér semmit.

Épen így kijutott a *jut* igének. Ez már némileg a mamutok sorsára jutott. Eszébe sem *jut* senkinek; legföllebb ha néha még eszébe *jő*. Minden *jő* a világon! A gondolat eszembe *jő*, a vér a fejembe *jő* (tolul), bátyám Hamburgba *jő* a kiállításra, a konferencia Varsóban *jő* össze (gyűl), ha ugyan Napóleon odajő (megy), s ott sok minden szőnyegre *jő* (kerül), így a lengyel úgy talán szerencsés megoldásra *jő* (jut). Már nem is mernék fohászkodni: „Tiszta magyarság, jöjjön el a te országod!” — mert nem vagyok benne bizonyos, *idejönne-e vagy* elmenne Patagóniába.

Pedig oly egyszerűen, oly logikusan meghatározza nyelvünk e két szó közötti különbséget. Ami az író vagy beszélő felé *közeledik*, az *jő*, ami *távozik* tőle, az *megy*. Úgy nem lehet összevéteni, mint az *itt* és *ott* helyjelentő szavakat. Ezenfelül a német *kommen* egy sereg kitételben használatos, hol a magyar nyelv más igét használ: *jut*, *ér*, *érkezik*, *kerül*, *gyűl* s több ilyeneket.

Jól mondom: „X. úr Bécsbe *ment* föl, onnan Pestre *jött* le,” ha t. i. azon helyhez közeledik, ahol *én* vagyok. Roszszul ejtem, ha így szólok: „Pestről indulva, másnap reggel Bécsbe *jött*,” mert távozik tőlem. De elég mára ennyi!

(Divattudósítás II. Megjelent a

Koszorú 1863. II. félévi 2. számában.) *Arany János.*

Suta idegen szavak. E cím alatt a Nyelvőrben (56—57. l.) Schack Béla a *drog*, *kartoték* és *szociálpolitika* idegenszónak alakjával foglalkozik, s úgy érzi, hogy nincs magyaros ritmusú hangzásuk. A *drog* alakot egyenesen idegenszerűnek mondja, és csodálkozik, hogy miért nem olasz *droga* változatát használjuk helyette, amely „a magyar nyelvnek sokkal megfelelőbb hangzású volna”. Igaza van: a *drog* sutább, mint amilyen a *droga* volna. De ki tehet arról, hogy éppen a franciás *drog* (írva: *drogue*) és nem az olasz alak került minálunk forgalomba. Azt is mondja, hogy valamilyik alakjában használnunk kell a szót, mert nincs olyan eredeti szavunk, amely pontosan fedné az értelmét. Megfelelkeznek már teljesen a magyarjáról, a *gyógyáru*-ról, amelyet itt-ott — igaz, hogy ritkán — olvashatni mégis. Nem csodálkozom ezen a feledésen, hiszen egy sereg szép magyar szót látok ilyen feledés útján a pusztulás felé haladni. A *fajkép*-et alig ismeri valaki (utóljára, hosszú-hosszú idő multán a Napkeletben olvastam Solymossy Sándor cikkében), kisorsítja a *típus*. Újságíróink nem tudják, hogy a katolikus magyarságnak *székesegyházai* vannak; állandóan *katedr*-

lis-t biggyesztenek külföldi lapokból átvett képeik alá,¹ mert a német képeken *Kathedrale*-t, a franciákon *cathédrale*-t, az angoloknál *cathedral*-t, az olasz rajzok alatt *cattedrale*-t látnak. Melyik hírlapíró ismeri a *hajóhad* vagy a *hadastyán*, illetőleg *aggharcos* szót, hiszen a nyugati nyelvek hatása alatt mindig csak *flottákról* és *veteránokról* írnak! Melyik természettudósunk tudja még, hogy Magyarországnak *ég-hajlata* van s a szemnek *recchártyája*? Derűre-borúra *klimát* és *retinát* olvasunk csak, épúgy, mint *spektrumot* látnunk mindenfelé *színkép* helyett, és németesen *spektrálanalizist* (= *Spektralanalyse*) végeztünk színképelemzés helyett, szolgailag. Ki tudja még, hogy a nyelvekben *nyelvjárások* vannak, hiszen mindenki csak *dialektusokról* beszél, még nemely nyelvészek is (=ném. *Dialekt*). De vége-hossza nem volna, ha minden ilyen szomorú megfigyelésemet föl lehetne itt most panaszolnom.

A *kartoték* helyett is kétségkívül jobban hangzanék a *kartotéka*, amint a cikkíró alább megállapítja. De nem lehetne-e magyar szót eszelni ki reá? A *szociálpolitika*-val sem tud megbarátkozni, és joggal. Olyan németes deák szó bizony ez is, mint a *kriminálstatisztika* (magyarul *bűnügyi st.*), az *individuálpсихológia* (magy. *egyénlélektan*), vagy amilyen a magyar alapszavú, de szintén németes előtagú *termálfürdő* (magy. *hévfürdő*, *hévízfürdő*), hogy csak néhányat említsek az egyre tömegesebben fölburjánzó ilyenfélék közül. Itt sem csodálom, hogy a „suta” *szociálpolitika* helyett „teljesebb, csengőbb formájában” *szociális politika*t ajánl a fölszólaló. Német esőbörbűl deák vödörbe! Eszébe sem jut, hogy ezt a fogalmat elfeledett magyarsággal *társadalompolitikának* nevezgettük. Ilyen sutba került magyarsággal lehetett csak 10–12 évvel ezelőtt is „*művelődéspolitiká*” fölírást látnunk még a közoktatási minisztériumnak egyik ügyosztálya (újabb 10–12 év múlva bizonyára: *szekciója*) ajtaján, míg ma ezt a fogalmat már boldog-boldogtalan csak *kultúrpolitikaként* (= *Kulturpolitik*) hirdeti. S ilyen gombamódon szaporodó *kultúrérték* (= *Kulturwert*), *kultúr*szó (= *Kulturwort*), *kultúrhistória* (= *Kulturhistorie*), *kultúr*világ (= *Kulturwelt*)-féle „suta” németes összetételekkel hasábokat lehetne megtöltenem (magyarosan: *művelődési érték*, *műveltségi* szó, *művelődéstörténet*, *művelt világ* stb., amint régebben mondtuk is). Így alakultak a régebbi *közművelődési* egyesületek helyébe is újabban *kultúregyletek* (= *Kulturverein*). Hiszen máskülönben, önálló szóként *kultúr*-t nem ismerünk; legfőljebb *kultúra*-t írunk, azaz írnak

¹ Pl. a Magyarság 1932 júl. 10-i számának mellékletén 5 (mond, azazhogy pestiesen: záge öt) külföldi *székesegyház* képe alatt, mindannyiszor.

azok, akik a magyar *műveltség, művelődés, közműveltség, közművelődés* szokat — nem tudom, miért — nem találják elég csengőnek és kifejezőnek.

Mikor fogunk ebből a német-utánzó, *nemzetietlen* (új magyarsággal, de egyúttal mondva csinált latinsággal is: *anacionális*) irodalmi divatból kigyógyulni? *Zolnai Gyula.*

Háztartásbeli. Új fogalomnak megfelelő, közérthető nevet adni nem könnyű dolog. Minthogy a szó a fogalmat csak valamelyik jegyről képes megnevezni, sokszor meg-
esik a legműveltebb emberrel is, hogy az újonnan fölbuk-
kanó eredeti kifejezésnek sem képes a pontos értelmét mind-
járt a legelső előfordulások szövegéből kiérezni. Így voltam
én, sőt vagyok ma is egyebek közt a címbeli magyar szóval.
Folyóiratunk Üzenetei közt (56. l.) olvasom, hogy a hivata-
los *háztartásbeli* kifejezés a *családban dolgozó nők*-et jelenti,
ú. m. az anyát, a feleséget, a háziasszonyt, a gazdasszonyt
stb. Benne van-e a *gazdasszony*-ból sejthetőleg ebben a
stb.-ben minden háztartási nőalkalmazott: a szakácsnő, min-
deneslány, szobalány, dajka *stb.* is?¹ Nem tudtam megállapí-
tani, és az üzenetből sem derül ki világosan, hiszen a *gazd-*
asszony az előkelőbbek háztartásában szintén *alkalmazott*.
Ilyen esetekben érzem én is egy magyar Larousse-nak vagy
Beaujean-nak a hiányát. Ha a *háztartásbeli* hivatalos szó a
családban dolgozó nőket az alkalmazottak kivételével akarja
kifejezni, akkor erre a célra éppenséggel nem alkalmas. Hi-
szén a *háztartás* alapszó, legalább az én gondolkodásomban,
de alighanem a másokéban is, első sorban a háztartás alkalm-
mazottjainak a képzetét kelti föl. Csak most tudtam meg,
az üzenetből, hogy az *anya*, a *feleség* is *háztartásbeli*, mintha
bizony csak járulékaik volnának a háztartásnak. Az *anya*,
a *feleség*, a *háziasszony* szerintem nem *háztartásbeliek*, ha-
nem *családbeliek*. És ha a családban dolgozó, de nem alkalm-
mazotti minőségben működő nőket kívánja a hivatalos *ház-*
tartásbeli szó kifejezni, akkor szerintem sokkal természetesebb
és világosabb volna helyette a *családbeli* elnevezés.
Igaz, hogy ebben viszont az nincs kifejezve, hogy az illető
dolgozó nő, de hiszen az elnevezésekben minden képzetet le-

¹ Nincsen benne. A *háztartásbeli* szó nem a háztartási nőalkalmazottakat jelenti, hanem azokat a női családtagokat, akik „legfőljebb csak” háztartási munkát végeznek, tehát K. D.-né kérdésének ezen a részén: „az anya, a feleség, a háziasszony, a gazdasszony *stb.*” (55. l.) a háziasszonykodó, gazdasszonykodó, a családbeli gyermekek nevelésével foglalkozó anyát, feleséget, leányt vagy más női családtagot kell érteni. Éppen azt tartja K. D.-né „igazságtalan és lealázó dolognak”, — méltán! — hogy az ilyen nőket, akik „csupán” a családi élettel kapcsolatos munkát végeznek saját családjuk körében, kirekesztik a *dolgozó nők* fogalmából.

A szerkesztőség.

hetetlen kifejezésre juttatni. Ha figyelembe vesszük, hogy a dolgozástól elvonatkoztatva minden nem alkalmazott nő egyszerűen *családtag*, azt hiszem, a külön *családbeli* szóra könnyű lesz ráérteni, hogy a családnak dolgozó nőtagjai, vagyis hogy a *családban dolgozó nőket* gondoljuk rajta.

Zolnai Gyula.

Papirosnyelv. Hogy milyen tompa fahangú írásunk és beszédünk, milyen „patren“-nal való egyszínű mázolás (tisztetlet a kivételeknek!), a többi közül ez a néhány példa is mutatja:

Jó idő óta mindennel és mindenkivel *szemben* állunk. Ez talán már föl se tűnik; másképp tiltakoznánk ellene — a nyelvhelyesség okából. Ilyesmiket olvasunk, hallunk széliten-hosszában: Franciaország érvényesíteni fogja barátságát velünk *szemben*. De vannak Magyarországgal *szemben* legkevésbé barátságosan érző francia lapok is. Az ellenzékekkel *szemben* eredményesebben *szemben* álló kormányzati vezetés. („Au jaj nyelvem!“ — kiálthatunk föl Arany Jánossal.) Egyik szépírónk mondatta valakivel: „Ez az úr velem *szemben* nem létezik!“ S ezt is: „Bánj emberségesen vele *szemben*!“ „Mért vagy velem *szemben* olyan idegen?“ (Petőfi persze helytelenül kérdezte Matildtől: „Mért vagy hozzám olyan idegen?“). Úgy látszik, manapság már nincs: *íránt, hozzá, neki, vele* stb., mindezekkel *szemben* mindig csak: *szemben*.

Rokona ennek az *ellenében*. A becsületes megtaláló az elveszett holmit jutalom *ellenében* adja *le* itt és itt. (Az nem elég, hogy jutalmat kap; *ellenszolgáltatás* kell.)

Okhatározónak *miután-t* mondunk *mert, mivel, minthogy* helyett. Példákat felhoznom fölösleges. Olvassuk csak napilapjainkat! (A *felhoz* kifejezést nem tartom helytelennek, bár Sajó Sándor megrója. Arany János de sokszor *hoz föl* példát értekezéseiben valaminek a bizonyítására, megvilágosítására!)¹

Korunk lázas gyorsaságát jellemzi, hogy minden és mindenki lótfut. Hagyján, hogy a gyorsvonal *befut* az állomásra (*be-* vagy *megérkezik* helyett). A versenypályákon is azok a győztesek, — lovak vagy olimpikonok, — akik legelőbb *befutnak*. Azt se bánom, hogy a lapokhoz *befutnak* a tudósítások. De azt már furcsának találom, hogy a kultuszminisztertől hirdetett pályázaton nyertes színművek (majd annak idején) három napig névtelenül *futnak* a Nemzeti Színházban (laptudósítás). Egyébként pedig: ez s ez a darab *megy* a színházban... (A sportverseny-láz annyira elhatárolódott már nyelvünkben, hogy ilyet is olvastam: „A Kis-

¹ Lásd folyóiratunknak 75—76. lapját. *A szerkesztőség*

faludy-Társaság pályázatán Arany János a Toldival *nevezett*)

Meglepett egy furesa *figura* fölbukkanása is. A bírálók újabban a színdarabok, regények *figuráiról* írnak, még akkor is, ha tragédiák *alakjairól* van szó. Tudnivaló, hogy a latin *figura* *alakot* jelent, de a magyar ember csak *alakoskodó, nevetséges figurát* ismer. A *figurás* ember: *tréfás, bohóckodó, bolondozó*. Ki szoktunk *figurázni* valakit vagy valamit. Egyik neves írónk mégis azt mondta ünnepi előadásában: A nemzet kegyelele a legendák csodálatos birodalmába emelte Mátyás király *figuráját*.

Ha valamit rendezünk (szoborleleplezést s egyebet), mindig ünnepélyes *keretek között* történik, vagy *impozáns keretek között bonyolítjuk le*. A versenyeken még a vándordíjat is — *lebonyolítják*.

Valamit a rádió nyelvéről is. Naponként ezersen meg ezersen halljuk „az idénypiac *nagybani* árait“, vegyesen a *nagykereskedelmi* árakkal. A névelő hiányát: „műsor első száma“. Máshol is hallunk s olvasunk efféle helytelen kiejtést, írást: árbóe, kőr. A rossz példa ragad.

Az ajánlott új szókhoz is volna hozzászólásom.

A *rangrejtve* már a költészetbe is belekerült. Babits Mihály *Tremolo* c. versében: „A köd is fehér, mert mögötte *rangrejtve* jár a nap“. Micsoda *rangját* rejtí a nap? A köd mögött inkább *magarejtve* jár. *Nem-rangos* valaki is szokott *magarejtve* járni. Úgy sejtem, hogy az *inkognitó* magyaros megjelenése még rejtőzik valahol. Az inkognitóban járónak igazándi *valóját, mivoltát* éppen úgy rejtí valami, mint más alakét az *álarc, álruha, álnév*.

A *fix-fizetéses* embert, népies észjárással, számoltpénzűnek mondta Tömörkény. *Trencsény Károly*.

A *könyvmatosok magyarsága*. Ilyen cím alatt figyelemre méltó nyilatkozást és egyúttal két megszívlelendő tanácsot olvasunk egy vérbeli újságírótól, Molnár Jenőtől a Magyar Nyelvőrben (57. l.). Több évtizedes újságírói gyakorlatra és tapasztalatokra hivatkozva meri állítani, mondja, hogy a napilapokban burjánzó magyartalan szó- és mondatfűzésnek, a nyelvi idegenszerűségeknek, a nyakatekert kifejezéseknek legalább nyolevan százaléka a könyvmatosok laptudósítók révén lopakodott be a napisajtó nyelvébe. A lapok belső munkájának rohanó iramában, különösen a lapzárást megelőző félórában, nincs idő a könyvmatosok *átírására*, megfésülésére; azon nyersen, fésületlenül osztják ki ezeknek közleményeit azonnali kiszedés végett. Ebből magyarázza a panasztévő a *stillhalte, transzfermoratórium*-féle idegenszóknak s a *lépítés* és *lenyomozás*-féle idegenszerű kifejezéseknek (ez utóbbit magam még nem is olvastam)

föl-fölbukkanását újságjainkban. Azt tanácsolja tehát, hogy a vezető könyvatosoknál is egy-két *lektort* kellene alkalmazni, mint a napilapoknál, ahol az így nevezett szerkesztőségi tagok átvágják magukat előbb a kéziratömegeken. (Nevezetes a mi gyöngé leleményünk, hogy erre a foglalkozásra is, mint számtalan másra, deák szót kaptunk föl, mégpedig ugyanazt, amely az egyetemi életben egy régebbi magyar állásnevet, a *magántanítót* már teljesen kiszorította.) A másik tanács az, hogy: „minden minisztériumba nevezzenek ki olyan író, aki a törvényjavaslatok, rendeletek, leiratok stb. szövegéből irgalmatlanul kipusztítja a magyartalanságok és értelmetlenségek sűrű tenyészetét“.

Mind a két tanácsot csak helyeselni tudom és a Nyelv-művelő Szakosztálynak is figyelmébe ajánlom. Ennek szorgalmazására talán meg is lehetne valósítani a hírlapi közlemények és a hivatalos iratok (törvények, rendeletek stb.) nyelvének előzetes átvizsgálását, s ezzel gátat vethetnénk a révükön rohamosan terjedő fölösleges idegenszóknak és egyéb magyartalanságoknak.

Zolnai Gyula.

Iz(z)lap. Szabók műszava. Csakhogy igen rövidre van szabva. Az első részéből akkora darab van lekanyarítva, hogy írott alakjában meg sem érthető. Eddig csak közvetlenül szabók szájából hallottam, s az élő beszédet, bármilyen érthetetlen szó forduljon is elő benne, érthetővé teszi maga a szemmel látható tárgy, amelyre vonatkoztatva halljuk. Am aki először nyomtatásban látja, és hozzá puszta, mondat nélkül, mint pl. a B. H.-nak egy áruházi hirdetésében (*izlapok*, 1932 júl. 10-i sz., 9.), aligha fogja sejteni: mit jelenthet. Mert sem a „geschmack“, sem a „glied“ értelmű szót nem akarja az előrész jelenteni (akkor nem is mondtuk volna megkurtításnak), hanem azt célozza, hogy „izzadtság ellen védő lap“. Ezt valamivel könnyebben kitalálhatnók tán, ha — amint kellene — kettős z-vel írnák: *izzlap*; ámbar akkor is nemcsak az *izzadás*, hanem az *izzás* képzetét is keltethné. Mindenesetre olyan szókurtítás, amely a nyelvújítás legmerészebb szómetészéseivel versenyez. Minthogy az ilyen *lapot* a ruhák, hónalj-részeiben alkalmazzák, egyszerűen és természetesen *hónalj-lap*-nak kellene nevezni. Én így hívom, és a szabóm is, legalább mikor — velem beszél. *Z. Gy.*

Szóajánlások. Szép szó, jó szó lehet a németeknek a *Strand*, de nekünk magyaroknak már aligha. A német különben szerencsés ezzel a szavával, mert a *Sand* — hasonló hangzása révén — a *homok* képzetéből valamit belesejtet a *Strand* eredeti jelentésébe. Így jelent aztán a *Strand* újabb jelentésmódosulatában *fővenyes, homokos vízpart*-ot.

A *strand* vagy *strandfürdő* helyett persze nehézkes lenne *homokos part*-ot vagy *homokos partfürdő*-t, esetleg *főveny-fürdő*-t mondani. Olyan szót kell keresnünk, amely erőszak nélkül felruházható a *strand* fogalmával, s e mellett a továbbképzésre is alkalmas.

Úgy vélem, meg is találtam ezt a szót egy sokszázéves, ma már köznyelvünkben teljesen kikopott szóban, a *mart*-ban. Ez a szó van benn a *Vörösmarty* névben is. A Zalán költőjéről tehát könnyen megjegyezhető, de eszünkbe juttathatja testvérszava, a *part* is.

A *mart* szót azért tartom alkalmasnak a *strand* pótlására, mert — mint a nagyközönség (mondhatnám éppen a strandoló közönség) előtt ismeretlen szó — úgy jelenik meg a közönség tudatában, mint valami idegen szó, amibe épp ezért tetszésszerinti fogalmi tartalom önthető. Nyelvtörténeti alapon is merem ajánlani új gyanánt ezt a régi szót, mert eredeti jelentése *vízpart*, ami egyszersmind a *strand*, illetőleg a *strandfürdő* fogalmának alapvető része. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy felújításával egyik ősi, jóhangzású szavunkat mentjük meg a teljes pusztulástól; hogy vele mai nyelvkincsünket egy könnyen továbbképezhető szóval gyarapíthatjuk: azt hiszem, eléggé megokoltuk ajánlásunkat.

Példák: *Palatinus-mart*, csillaghegyi *martfürdő*. Tegnap egész délután *martoltunk*. A Lágymányoson *martoltam*. Hol voltál tegnap? A dunai *marton*. A *martoló* közönség megéljezte az életmentőt.

A *szendvics* helyett pedig ezt a kifejezést ajánlom: *rakottkenyér*.¹

Ki volt az a bubifrizurás noé,² aki tegnap a Palatinus-strandon szendvicesel traktált? — Azaz hogy azt kérded: ki volt az a csitrihajjas hölgy, aki tegnap a Palatinus-marton rakottkenyérrel vendégelt? A feleségem volt. *Frey Antal*.

Transzfermoratórium. Hogy hogyan mondjuk magyarul? Hiszen mondtuk is már, mikor véletlenül — elszóltuk magunkat; mondtuk pedig a szónak éppen a nehezebbik, az első felét. Mert a másik felével, a *moratórium*-mal, könnyen elbánhatnánk, csak egy kis nemzeti önérzet és egy kis jóakarat kellene hozzá. Ez a *szanatórium*-ra és *krc-matórium*-ra emlékeztető komor latin szó, magunk között szólva, semmi egyéb, mint *haladék*. Olykor-olykor, bizalma-

¹ Tolnai Vilmos Magyarító Szótára szerint: *bélelt v. rakott zsemlye v. kenyér*. *A szerkesztőség*.

² A fővárosban elég gyakran hallható, de a vidéki városi „aranyifjúság” beszédében is elő-előforduló *noé* szó *könnyebb fajsúlyú nő*-t jelent. E szó eredete — úgy hiszem — az, hogy táviratokban a pósta az ő. ő hangot *oe* betűkapcsolattal je'zi, tehát *nő* helyett ezt írja: *noe*.

san, hivatalos nagyképűség nélkül mondjuk is így, mint ahogy valamikor, míg a német *Sanatorium*-ok le nem szoktattak róla, a *szanatórium*-ot is *gyógyintézet*-nek vagy *gyógyítóintézet*-nek hívogattuk (ebből a boldogabb korból, akármomondani: *érá*-ból menedékkül csupán a *vízgyógyintézet* maradt ránk, amely ma sem meri még *vízszanatórium*-nak nevezni magát), s mint ahogy a másik, még komorabb nálunk eddigelé nem is létesült intézményt kivételes magyarossággal *halotthamvasztó*-nak nevezgetjük. A szó könnyebbik fele, a *haladék* tehát meg is van, csak élnünk kell vele. De mi legyen a súlyosabbik, a rejtelmesebb felével? Egy vezércikk — innen tudom — ezt is elárulta. Egy ilyen cikkben ugyanis, amelynek egyenesen (direkt!) ez volt a címe: *A transzfer*, ezt olvastam: „Mindössze csak elmarad egyelőre az így törlesztésre, vagy kamatszolgáltatásra lefizetett pengőösszegeknek *átváltása* arra a külföldi valutára, vagy devizára, amelyben fizetnünk kellene. Ez az *átváltás*, — ami lényegében a *transzfer* — marad csak el“ (Budapesti Hírlap 1931 dec. 24). No lám, ha a *transzfer* lényegében *átváltás*, mért nem vonjuk le ennek a következményét (magyarul: *konzekvenciáját*)? Hiszen akkor kész a magyar kifejezés, és a *transzfermoratórium*-nak is megvan a magyar neve: *átváltási haladék*. A *transzferpénzekből* és *transzferösszegekből* is egyszerre *átváltási pénzek* és *átváltási összegek* lehetnek.

Természetesen ezzel az én avatatlan okoskodással (mert sem a közgazdaság, sem a pénzügy tudománya nem kényerem) siettem illetékes szakemberek elé járulni és mindenekelőtt megkérdezni: mi is az a rejtélyes *transzfermoratórium*? Ezt a fölvilágosítást (új magyarsággal: *információt*) kaptam tőlük: a *transzfermoratórium* abban áll, hogy a külföldi hitelezőnek külföldi pénznemben (boldog voltam, hogy az egyik így mondta, mert a másik *valutát* emlegetett) esedékes követelését a belföldi adós magyar pénzben köteles a Nemzeti Banknál befizetni; ezen pénzeknek a külföldön való kifizetésére azonban *haladék* rendeltetett el.

Ha ez így van, nem áll szerintem semmi az útjában annak, hogy a *transzfer*-es kifejezéseket a föntebbi módon magyarul *átváltási* pénzeknek, *átváltási* összegeknek, *átváltási haladéknak* ne nevezhessük.

Zolnai Gyula.

Az udvariassági kifejezések egy csoportját általános szokás minálunk névjegyeken francia szók kezdőbetűivel alkalmazni. Azt írjuk *p. c.* = pour condoléances; *p. f.* = pour félicité; *p. p. c.* = pour prendre congé; *p. r.* = pour remercier. Ez *nemzetközi* (azazhogy *internacionális*) szokás, és nemzetközi *viszonylatban* (azazhogy *relációban*) nem is lehet szót emelni ellene. Ha külföldieknek írunk ilyen névjegyet,

bátran kip.c-zhetjük őket felőlem is (nem tudom azonban, hogy a németek milyen szemmel néznék). Már ha magunk, magyarok között váltunk udvariassági üzeneteket, nem látom be: miért kelljen ezt francia nyelven tennünk, s miért ne lehetne erre a célra is a magyar szókat, illetőleg magyar szókknak könnyen kitalálható kezdőbetűit használnunk. Hiszen az újévi és a nagyünnepekre (húsvétra, karácsonyra) vonatkozó jókívánságokat is magyarul, magyar szók kezdőbetűivel fejezzük ki: *b. ú. é. k.* = boldog újévet kíván; *b. ü. k.* = boldog ünnepeket kíván stb. (Nem fordítjuk-e idővel ezeket is franciára?) Amíg tehát az ilyen magyar kívánságokat nem vetjük meg, kísértsük meg a mondott francia udvariassági kifejezéseket is magyarral váltani föl, ilyenformán:

b. v. j. = búcsúvételét jelenti v. búcsúvétele jeléül;

k. j. vagy *k. k.* = köszönetét jelenti (v. köszönete jeléül), illetőleg: köszönetét küldi;

r. j. = részvétét jelenti;

sz. k. j. vagy *sz. k. k.* = szerencsekívánatait jelenti v. küldi.

És megtoldhatom még kettővel:

sz. ü. j. vagy *sz. ü. k.* = szíves üdvözlését jelenti v. küldi;

ü. j. vagy *ü. k.* = üdvözlését jelenti, ill. küldi:

Zolnai Gyula.

Kis nagyítás, nagy nagyítás. *Terjedező nyelvhibák c.* közleményemmel kapcsolatban a szerkesztő úr egyik megjegyzését (69. l.) — sajnálatomra — hosszas megfontolás után sem tudom a magamévá tenni. A *nagyon nagy* és a többiek mind helyes kifejezések lehetnek, de azért a *kis* és *nagy nagyítás* mégsem az. Mert ha ezeket szentesítjük, akkor holnap már *kemény keményítés-ről* és akár *fekete fehérítés-ről*, *sötét világítás-ról* vagy *okos ostobaság-ról* is lehet szó. Értelmes értelmesség lesz-e az ilyen beszéd?

Szilády Zoltán.

Feleletképpen idejegyzek még egy csomó példát, hátha meggyőzik t. dolgozótársunkat, hogy nincs igaza a hibáztatásban, mert a *kis nagyítás* és a *nagy nagyítás* egészen „értelmes értelmesség“.

Jól elrontotta, erősen elgyengült, egy kicsit nagyzol, nagyon kicsi; erős szívgyöngeség, gyöngye szíverősítő, képtelen kép (Nyelvőr XXXVII, 317), *szarvatlan szarvas, úttalan utakon, egyetlenegy, unos-untalan, élőhalott, holteleven, okosbolond, fiatal öregek, öreg fiatalok, magyar angolkisasszonyok, hibás helyesírás, nemtelen nemesember, nagy kisasszony, lassú gyorsírás, csúnya széphistória, sárga zöldbab, földetlen földesúr, olcsó drágakő, egy egész félszázad; vége végig, telidesteli, újdonat-új, szépséges szép, főfőember, kis*

kisasszony, erőnek erejével. Gazdag szegények. Szegény gazdagok. (Jókai.) De mily szerencsés baleset! (Arany: A sárkány.) *Ügyes ügyetlenség* hadi mozdulatja. (Arany: Buda halála VIII.) *E hűtlen hírség...* (Arany: Vojtina Ars poetica.) *Kegyetlen kegyelem...* (Gyulai: Pókainé.) *Oh halhatatlan halott!* (Gyulai Pál beszéde Arany János ravatalánál.) *Az élő holttest.* (Tolsztoj drámája.)

Alkalomadtán a legképtelenebbnek látszó kifejezés is lehetségessé válhat. Például a mosónénak mondhatok effélet: „Nézze, kérem, ezek a gallérok nagyon *puhán* vannak *kikeményítve*. Én a *kemény keményítést* szeretem.” Ha valami bepiszkolódott a fehérítés után, felkiálthatok így is: „No, ez ugyan *feketére* van *fehérítve!*” *Sötét világítás* is lehet. De *homályosan világít* ez a lámpa! *Fényhomály* is van a világon. *Okos ostobaság* is, éppúgy, mint *ostoba okoskodás*. Szóval a nyelvben nem lehetetlen a *fából vaskarika!* Ezért a *kis nagyítás* is jelentheti ezt: *kisfokú nagyítás*, a *nagy nagyítás* pedig ezt: *nagyfokú nagyítás*. N. J. B.

Lelőtte vagy nem lőtte le? Valamelyik nap ezt olvastam valahol: „A portás nem vesztette el lélekjelenlétét, ráugrott a revolveres fiatalemberre, majd dulakodás közben *lelőtte*. A fiatalembert most a kórházban ápolják.” — Hát tisztelt szerkesztő úr, én is szoktam lövöldözni hébe-hóba, nem emberre ugyan, csak nyúlra mire, de ha én egyszer lelövöm a nyulat, azt bizony nem ápolják többet, mert végérvényesen agyon van lőve. Mármost tessék nekem megmondani, mi történt azzal a fiatalemberrel; lelőtte a portás vagy nem lőtte le? Vadász Endre.

Nem *lőtte le*, csak *rálőtt, belelőtt, meglőtte* vagy akár *keresztülőltte*. Tell Vilmos lelőtte az almát fia fejéről, a madarat is lelövik a fáról, a háztetőről vagy amikor repül, s a lelőtt tárgy vagy madár le is esik a földre. A meglőtt ember is eldőlhét, összerogyhat, de ha nem pusztul bele a lövésbe, nincs lelőve. Akit lelőnek, annak már vége. N. J. B.

-andó, -endő kerülendő. Ennek a tréfás szabálynak két bibéje van: egyik az, hogy agyonüti önmagát, de van másik is. Sokan azt következtetik belőle, hogy az *-andó, -endő* idegen elem nyelvünkben, mert véletlenül a latinban is van hasonló alakú és jelentésű végzet: az *-andum, -endum*, és pl. a *megjegyzendő* latinul így hangzik: *notandum est*.

Azonban az *-andó, -endő* nem idegenből került, hanem régi alkotórésze nyelvünknek, csak bizony már avult egy kicsit. Jelzőül az *-andó, -endő* képzős melléknévi igenév még ma is szokásos, és vagy jövő időt fejez ki: *jövendő* évek (azok, amelyek jönni fognak), *megválasztandó* elnök (az, akit majd megválasztanak), vagy azt jelenti, hogy a cselekvés tartós, *állandó: forgandó* szerencse (mivelhogy forogni,

azaz változni szokott), vagy szükségességet jelöl: *tisztelendő* úr (az, akit tisztelni kell). A címül írt szabály tehát nem annyit jelent, hogy az *-andó*, *-endő* mindig *kerülendő*, vagyis hogy pl. a *kifejtendő* munkásság és a *megindítandó* folyóirat hibás kifejezés. Szó sincs róla! A szabály csak két esetre vonatkozik. 1. A mai előbeszéd az *-andó*, *-endő* végű igenevet már nem használja szükségességet kifejező névszói állítmányul. „Az ügy sürgősen *elintézendő*. Az előfizetés ide *küldendő*.” Ez sem latinos, hanem csak régies kifejezés-mód. Ma így mondjuk: „Az ügyet sürgősen *el kell intézni*. Az előfizetést ide *kell külden*”. 2. A célhatározó jelentésű *-andó*, *-endő* latinos, de ennek a kerülésére nem igen kell buzdítani senkit, mert ez a latinosság már végleg kipusztult nyelvünkéből. „Az ügyet *elintézendő*, tanácskozást kell összehívni.” Magyarosan: „Az ügy *elintézésére* v. *elintézése végett* v. *hogy elintézzük* az ügyet.”

Természetesen nem rosszak ezek a főnevek sem: *teendő*, *mondandó*, *jövendő*. Ezek mind régies ízű, tehát ünnepélyesebb, inkább csak irodalmi, hivatalos nyelvi szavak, ritkábbak is, mint a mindennapi beszéd megfelelő szavai: *tennivaló*, *mondanivaló*, *jövő*. „Hivatalos *teendőim* gátoltak a tanácskozáson való megjelenésben.” Ellenben: „Sok a *tennivalóm*”. „Rég veri már a magyart a teremtmő, Azt sem tudja, milyen lesz a *jövendő*,” — énekli a költő. „Te vagy-e az *el-jövendő*?” — kérdezi a bibliás beszéd. A *jövendőmondó* nevében is megállapodott a régies alak. De ma így beszélünk: „Minden szülő biztosítani akarja gyermekeinek *jövőjét*.”

Nincs rá okunk, tehát ne sürgessük, hogy az *-andó*, *-endő* teljesen *veszendőbe* menjen.

Ezt készülöm alkalmazni. Folyóiratunk 44. lapján a nyelvi csúfságok közé van sorolva ez a mondat is: Én is ezt a módot *készülöm* alkalmazni. Egy olvasónk azt kérdezi, miért rossz ez, és hogy van jól.

A *készülöm* alakot azért róttá meg a cikkíró, mert a *készül* tárgyatlan ige. Nem azt mondjuk ugyanis, hogy *készül valami-t*, hanem: *készül valamire*, tehát szabályszerűen így kell szerkeszteni a mondatot: Én is arra *készülök*, hogy ezt a módot alkalmazzam. Ugyanígy főnévi igenévvel is: Én is ezt a módot *készülök* alkalmazni.

De aki így írta: *készülöm* alkalmazni, miért használta mégis a tárgyas ragozású *készülöm* igealakot? Azért, mert akaratlanul és öntudatlanul ilyen tárgyas igék jártak az eszében: *akar*, *kíván*, *óhajt*, *szeret valami-t*, s mivel ezeket így szerkesztjük: Én is ezt a módot *akarom*, *kívánom*, *óhajtom*, *szeretem* alkalmazni, — ezek mintájára fogalmazta a megrott mondatot is így: Én is ezt a módot *készülöm* alkalmazni.

Az efféle nagyon gyakori a nyelvben. Nyelvészek álta-

lában nem is hibáztatják ilyen esetekben a tárgyas ragozásnak a tárgyatlan igékre való kiterjesztését. (L. Klemm Antal: Magyar történeti mondattan 130—31.)

Villamoson. Ülök a villamoson, és hallgatom az utasokat, ahogy egymásután megváltják a jegyüket. „*Tettő* jedet télet“, — selypíti mosolygó anyja ölében egy eleven fiúcska. Milyen édes! *Két* jegyet akart mondani a szentem, de hát még nem tudja jól a nyelvet. Sebj! majd megtanulja, mire megnő. „*Kettő* szakasz“, — dörghi egy javakorbéli férfi. Nem *két* szakaszt mond, hanem *kettő* szakaszt, akár a gyermek. Úgy látszik, attól fél, hogy *hét* szakaszjegyet találtnak neki adni, s ezért tesz erőszakot a nyelven. „*Két* átszállót“, — mondja a harmadik. — No, ez nem fél, — gondolom magamban. Igaza is van; a kalauz csak két jegyet ad neki, eszébe sem jut, hogy hetet adjon. Miért is jutna eszébe, mikor a legöregebb kalauzok gyakorlatában is vajmi ritkán fordul elő, hogy valamelyik utas hét jegyet vált egyszerre. „*Retúr*“, — hallatszík most a hátam mögöl. A kalauz nem nyelvtisztogató, tehát megjegyzés nélkül kiszolgáltatta a kívánt jegyet. Ez van ugyan ráírva: *menettérti jegy*, azonban nem igen kéri így senki. Folyík tovább a jegyváltás: „Adjon egy *térti jegyet*!“ — Nini, ez megint magyarra fordította a szót, de gazdálkodik vele: megtakarította a felét. Azért megkapja ő is, ami jár neki. „*Oda-vissza*“, — kéri jegyét a következő jó magyarosan. Kíváncsian lesem, megérti-e a kalauz. Megértette; *visszatérő jegyet* adott neki.

Egy rettenetes helytelen nyelvhelyességi szabály. „A Literatura helyesírási és stíláriis sajátossáái“ közt ezt olvasuk: „Helytelen: *Rettenetes hamis hangon éneelt*; helyes: *Rettenetes, hamis hangon vagy rettenetesen hamis hangon*“. (Literatura, 1932. július, II. I.)

E „rettenetes hamis“ szabály kieszelője nem tudja, hogy a magyar nyelvben a melléknévnek is lehet rendszerint egy-egy fokozó határozóval egyértékű jelzője. Pl.: *jó erős, nagy beteg, ritka szép, szent igaz, istentelen nehéz, kegyetlen hideg, hihetetlen együgyű, rettentő gyáva, rémölő tudatlan, borzasztó szigorú, gyönyörű szép, szörnyű rút, iszonyú vastag, szakasztott olyan, áldott jó, édes kevés, bámulatos szép*. Idézzünk két mondatot is: „...*teljes lehetetlen* Célba venni fejét, mert rezeq szünetlen (Arany: A nagyidai cigányok, III, 103). *Halálos nehéz* köd Mindent búsan béföd (Kiállott Rákóczi...). (L. Simonyi: A jelzők mondattana 87—92.)

Csakugyan oly *rettenetes nagy* a köd, hogy a Literatura szerkesztőségében nem látják meg tőle a magyar nyelv jellemző sajátosságait.

Gyanánt. „A *gyanánt* szó használója fegyházat érde mel“, — így hangzik a Literatura nyelvhelyességi szakértő-

jének semmivel meg nem okolt, de annál szigorúbb ítélete (1932. júliusi szám, II. l.).

Üdvözlégy, Nyelvhelyességi Caesar, a fegyházra ítélték közül hárman íme tisztelegnek előtted:

1) Vörösmarty Mihály: S nem sírhatok, bár hő zápor *gyanánt* Szememben a könny százszor megered... De rajta áll megbűvölt gát *gyanánt* A szenvedő szív márványfedele. (Az élő szobor.)

2) Petőfi Sándor: Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó *gyanánt* Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki. (Arany Jánoshoz.) — Mint a folyóvízen által a nap képe, Athuzódik rajta aranyhíd *gyanánt*. (A magyarok istene.)

3) Arany János: Minden dalunk friss zöld levél *Gyanánt* vegyült koszorujába. (Letésem a lantot.)

A Nyelvművelő Szakosztály szeptember 28-án Négyesy László elnöklése alatt ülést tartott. Tárgyalta Székely Albert volt vármegyei tb. főügyésznek a névmagyarosítás ügyében beadott indítványát és Brunovszky Rezső főigazgatónak folyóiratunk iskolai terjesztése dolgában beküldött javaslatát. Megállapította a legsürgősebben irtandó magyartalanságok jegyzékét, továbbá Zolnai Gyula és Kosztolányi Dezső indítványára elhatározta, hogy előterjesztést tesz, hogy az Akadémia elnöksége az egész sajtó képviselőit értekezletre hívja össze a nyelvtisztító mozgalom terjesztése érdekében.

N. J. B.

Üzenetek.

Cs. I. dr.-nak. 1) A hivatalos fogalmazásban *V* betű alatt mondja el az előadó az ügyről *votum*-át, azaz véleményét. Mi lehetne ennek a fogalomnak magyar neve? — *Vélemény*, akkor a *V* betű is megmaradhat. Különben Tolnai Magyarító Szótára szerint a *votum* magyarul: *javaslat*, a *votum separatum* pedig: *különvélemény*.

2) A Budapestre címzett levelet csakugyan nem lehet Szegeden a vidéki levelek közé sorozni, mert az általános magyar nyelvszokás szerint a fővárossal szemben *vidék* az országnak minden többi része, maga a főváros azonban sohasem *vidék*. Úgy vagyunk a *vidék* szóval, mint a *Dunántúl* elnevezéssel. Ez is odatapadt már országunknak egyik részéhez, ámbar pl. Székesfehérvárról nézve voltaképpen Kecskemét van a *Dunán túl*, nem Székesfehérvár. A *TOVÁBBMENŐ LEVELEK* felírás egészen jól kifejezi a *HELYBELI LEVELEK*-kel ellentétes fogalmat.

3) *Rothermere lord* nevének nálunk hallható kiejtési módjai közül csak egy kis körben való puhatóldozással is ezeket szedtem össze: *razmír*, *razomír*, *radomír*, *rademír*.

radömír, radomeer, rudomér, radómér, roszmeer, rotmeer, rótermeer, rotermeer. E névnek igazán angolos kiejtése a magyar ajkon természetesen sohasem válhat közkeletűvé, mert olyan hangok fordulnak elő benne, amelyek a mi nyelvünkől hiányoznak. A *th*-val jelölt hangot pl. úgy kellene kimondani, hogy nyelvünk hegyét két fogsorunk közé szorítva *z*-t selypítünk, vagyis olyanféle hangot ejtünk, amely *z* is, *d* is, vagy inkább se nem *z*, se nem *d*. A középső *er* szótagot pedig, valamint a név végén levő *r*-et határozatlan magánhangzónak. ú. n. mormolt hangnak kellene kimondani, tehát nagyon rövid *e*-nek vagy *a*-nak vagy *o*-nak vagy *ö*-nek. A valóban angolos kiejtést e kettős nehézség miatt hiába is ajánlanók, ennél fogva inkább azt kell megvizsgálnunk, hogyan ejtünk ki más hasonló angol szavakat. A *Robinson, Locke, Scott, cloth, cocktail, fox-trot, boy, boycott, Lloyd* magyaros kiejtése: *robinzon, lokk, szkott, klott, kóktél, foksztrótt, boj, bojkott, lojd*, nem pedig: *rabinszn, lak, szkat, klat, kaktél, faksztrat, baj, bajkat, lajd*. Ebből az következik, hogy a *Rothermere* név első magánhangzóját is inkább *o*-nak kell ejteni, mint *a*-nak. Továbbá a *Spencer, Baker, speaker, sweater, interview* magyaros kiejtése: *spencer (szpenszer), béker, szpíker, szvetter, inter(v)jú*, nem pedig: *szpensző, békő, szpíkö, szuető, intővjú*, tehát a *Rothermere* név *er* szótagját is inkább *er*-nek ejtsük, mint *o*-nak, *e*-nek vagy *ö*-nek. A *th* nem igen fordul elő a magyar beszédben járatos angol szavakban, de mivel az írásmód nagy hatással van a kiejtésre, és mivel pl. a *Thames* folyó magyar neve *Temze* (angol kiejtése is *tēmz*), a *Rothermere* név *th*-ját is bizonyára több magyar ejti *t*-nek, mint *d*-nek, úgyhogy alkalmasint a *rotermeer* kiejtés fog legkönnyebben elterjedni. A *lord*-ot természetesen magyar módra kell kimondani, úgy, mint ezt a magyar szót: *hord*.

K. E.-nek és T. F.-nek. Melyik helyesebb: „Az óra végén *imádkoztatom a gyerekeket*“ vagy „*imádkoztatok a gyerekekkel*“? — A Magyar Nyelv szerkesztősége nevében is azt feleljük a kérdésre, hogy mind a két szerkezet helyes. Az elsőnek a mintája ez: *etetem, itatom a gyerekeket, sétáltatom, mosdatom, fürdetem, levetkőztetem, lefektetem, elaltatom őket*, a másodiké pedig: *íratok, olvastatok, rajzoltatok, énekeltetek, számoltatok, könyvrőlkül tanultatok velük*. Mondhatom, hogy hússal *etetem őket* v. *húst etetek velük*, *dolgoztatom őket* v. *dolgoztatok velük*.

Szorgalmas olvasónknak. 1) „Ennek az elintézéséről *magában a közigazgatáskörében* (v. *maga a közigazgatás körében?*) kell gondoskodni.“ Ha a *maga a kör*-re vonatkozik, akkor így helyes: *magában a közigazgatás körében*, ha pedig a *maga a közigazgatás*-hoz tartozik, akkor így: *magának*

a közigazgatásnak (a) körében; maga a közigazgatás körében: ez egészen szokatlan nyelvhasználat. 2) *Leszesz* régies, elavult alak; a ma élő forma: *leszel*. 3) *Mondottu* és *mondta*: mind a kettő járatos; a mai élőbeszédben általánosabb a *mondta*. 4) *Engem* és *engemet*, *nincs* és *nincsen* egyaránt szokásos. 5) „*Igyekezni fogok* (v. *fogom?*)” beszédemet rövidre szabni.“ Az *igyekezik* tárgyatlan ige, tehát *igyekezni fogok* a szabályszerű szerkezet. Olyan példa ez, mint a 124. lapon megbeszélt *ezt készülöm alkalmazni*. 6) *Meny-e* a szokásos birtokos személyragos alak, nem: *meny-je*, mint *fény-e*, *lány-a*. *Alkalmazott-ai* és *alkalmazott-jai*: mind a kettő járja. 7) Hivatalos akadémiai helyesírásunk szerint így kell írni: *egység*, nem: *egyzség*.

Vitakozóknak. 1. El lehet-e s el kell-e kerülni a *való* szót az effélékben: *az állásokra való kinevezés*? — El lehet kerülni, azonban nem szükséges, mert az „állásokra *való* kinevezés” ősrégi magyaros szerkezet. Magyaros ez is: *az állásokra kinevezés* (vö. *balra kanyarodás*, *jobbletre szenderülés* stb.). A régiségben ritka, de újabban nyilván indogermán mintára nagyon elterjedt az ilyen szórend: *kinevezés az állásokra*. A nyelvújítók így is írták: *az állásokrai kinevezés*. Ennek a szerkezetnek ma már elmúlt a divatja, bár a vasúti átjáróknál még most is láthatunk olyan hirdetőtáblákat, amelyeknek szövege így kezdődik: *A pályárai feljárás...*

2) Melyik a helyesebb levélcímezés: „Ngs. Farkas János úrnak, főreálisk. tanár” vagy „Ngs. F. J. főreálisk. tanár úrnak”? — A második címezés a helyesebb, mert az első éppoly furesa, mint ha „tanár öcsémnek” helyett ezt mondanám: „öcsémnek, tanár”. A foglalkozást, hivatalt stb.-t jelentő kifejezést csak akkor vetjük hátra, ha birtokviszony van benne, de akkor a *-nak* ragot is meg kell ismételni, így: N. N. úrnak, a győri áll. Révai Miklós-Reáliskola tanárának.

3) Leánynak is lehet azt írni, hogy: *Tekintetes*. Barabás Ábel szerint Vas Gereben — Pörös Atyafiak című regényében — egy házasodni akaró ügyvédről azt mondja, hogy „előbb a *nemzetes* kisasszonyokra gondolt”,... később „már a *tekinteteseke*t is megbirta”..., végül „már a *nagyságosokig* fölért. Végre megkér egy *tekintetes* leányt.” (Vas Gereben 132. l.) Persze nem szabad elfelejteni, hogy ma már mindenki legalább is *nagyságos*. — Az *úrléány* bízvást megállhat az *úraszony*, *úrhölgy*, *úrnő*, *úrfi* mellett. — „*Tisztelt Nagysád!*” Ezt a megszólítást csakis nem túlságos fiatal leányokhoz szoktuk intézni. Aki még nagyon fiatal, annak ezt kell írunk: *Tisztelt Kisasszony!* N. J. B.

Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

I. ÉVFOLYAM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

NÉGYESY LÁSZLÓ

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1932

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA
KEBELÉBEN ALAKULT
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLY
TAGJAI:

NÉGYESY LÁSZLÓ, elnök

SZINNYEI JÓZSEF

MELICH JÁNOS

BLEYER JAKAB

CSASZAR ELEMÉR

CSÖRY BALINT

GOMBOCZ ZOLTÁN

GYOMLAY GYULA

HORGER ANTAL

HORVÁTH JÁNOS

JAKUBOVICH EMIL

KLEMM ANTAL

KÖNÖS IGNÁC

MESZÖLY GEDEON

MUNKACSI BERNÁT

NÉMETH GYULA

PAIS DEZSŐ

PETZ GEDEON

SCHMIDT HENRIK

SCHMIDT JÓZSEF

THIENEMANN TIVADAR

TOLNAI VILMOS

VARGHA DAMJÁN

VIKAR BÉLA

ZICHY ISTVÁN GR.

ZOLNAI GYULA

ZSIRAI MIKLÓS

GRÉB GYULA

SCHWARTZ ELEMÉR

FINACZY ERNŐ

HEGEDŰS LORÁNT

KAÁN KÁROLY

ZELOVICH KORNÉL

SAJÓ SANDR

GOMBOCZ ENDRE

SÁGI ISTVÁN

MARKUS MIKSA

LENKEY GUSZTÁV

HINDY ZOLTÁN

KENEDY GÉZA

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

ÖSTÖR JÓZSEF

NAGY J. BÉLA, előadó

TARTALOM.

	Lap
<i>Arany János:</i> Jön—megy — — — — —	113
<i>Bárczi Géza:</i> A Csillaghegy — — — — —	69
<i>B. G.:</i> Nyelvújítás a sportban — — — — —	97
<i>Csúry Bálint:</i> Idegen szók hanglejtése magyar beszéd- ben — — — — —	69
<i>A. Farkas Géza:</i> Szóajánlások — — — — —	100
<i>Frey Antal:</i> Hozzászólás a szóajánlásokhoz 66. — Szó- ajánlások — — — — —	119
<i>Gyalóka J. Jenő:</i> Dajkatű — — — — —	68
<i>György Lajos:</i> Magyarosan! 25. — Erdélyből — — —	50
<i>Hegedűs István:</i> Telefonoz és telefonál — — —	84
<i>Hegedűs Loránt:</i> Szóajánlások — — — — — 50,	100
<i>Hrabéczy Sándor:</i> Azok az idegen szavak! — — —	51
<i>L. Gy.:</i> Cselakovsky vagy Cselakovszky? — — —	103
<i>Márton István:</i> Szóajánlások — — — — —	67
<i>Mokry Imre:</i> Hozzászólás a szóajánlásokhoz 67. — Szó- ajánlások — — — — —	100
<i>Molnár János:</i> Szóajánlások — — — — —	67
<i>Nagy J. Béla:</i> A nyelvművelés elvei 29. — Csillaghul- lás 64. — Hol van Mucsa? — — — — —	91
<i>N. J. B.:</i> Azok az idegen szavak! 51, 101. — Megkerült a Lindbergh-bébi 51. — Hogyan ejtsük az idegen szavakat? 52. — Filléres gyors 52. — Friss a pereg! 53. — Épen, éppen 53. — Értsünk szót! 53. — Gyur, gyür, gyúr, gyúr 54. — Debreceni levél 54. — Terjedező nyelvhibák 68. — Magyarosan 70. — Síel vagy síz? 71. — Hol esik a dunántúli eső? 73. — Ikes ige, iktelen ige 74. — Tizenöt napon be- lül fellebezhet 75. — Különböző, különféle 75. — Felhoz 75. — Bennünket, minket 76. — Gyászakisér 76. — Idegen szók, új magyar szók 76. — Nyelvmű- velés az iskolákban 78. — Ugyancsak 98. — Füttyöl- füttyül 99. — Szóajánlások 100. — Abban, benne; azon, rajta 101. — Kis nagyítás, nagy nagyítás 122.	

— Lelőtte vagy nem lőtte le? 123. — -andó, -endő kerülendő 123. — Ezt készülöm alkalmazni 124. — Villamoson 125. — Egy rettenetes helytelen nyelv- helyességi szabály 125. — Gyanánt — — — — — 125	
<i>Nemes Zoltán:</i> Idegen szók a szónoki nyelvben — — 81	
<i>Négyesy László:</i> A magyar közönséghez 1. — Új nyelv- művelő munka — — — — — 3	
<i>Sajó Sándor:</i> A mai magyar stílus esűfságai — — 40, 57	
<i>Schöpfung Aladár:</i> Nyelvtisztogatás — — — — — 96	
<i>Sz. F.:</i> Elkéstük a dolgot — — — — — 99	
<i>Szilády Zoltán:</i> Terjedező nyelvhibák 68. — Kis nagyí- tás, nagy nagyítás — — — — — 122	
<i>Trencsény Károly:</i> Papirosnyelv — — — — — 117	
<i>Vadász Endre:</i> Lelőtte vagy nem lőtte le? — — — 123	
<i>V. B.:</i> Ott tartunk 98. — Ugyancsak 98. — Füttyöl-fü- tyül — — — — — 99	
<i>Z. Gy.:</i> Újságíróbetegségek 99. — Iz(z)lap — — — — 119	
<i>Zolnai Gyula:</i> Ne telefonáljunk annyit, hanem telefo- nozzunk 49. — Telefonoz és telefonál 85. — Sicher- heitsnadel 100. — Vermut-féle nyelvfejlődés 105. — Suta idegen szavak 114. — Háztartásbeli 116. — A könyvatosok magyarsága 118. — Transzfermora- tórium 120. — Az udvariassági kifejezések — — 121	
<i>Zsirai Miklós:</i> Szarvas Gábor születésének századik év- fordulója — — — — — 26	
<i>Zs. M.:</i> Milyen a közös ló háta? 79. — Az egyszerű sza- vak elválasztása 80. — A nemesi előnevek írása — 80	
A Nyelvművelő Szakosztály ülései — — 23, 55, 79, 101, 126	
Lapszemle — — — — — — — — — — 55, 77, 101	
Üzenetek — — — — — — — — — — 55, 79, 102, 126	

TÁRGY- ÉS SZÓMUTATÓ.

a névelő hibás hasz- nálata 11, 69	Arany János 3, 11, 92, 113	benne, abban 43, 101
abban, benne 43, 101	azon, rajta 45, 101	benneteket, titeket 43, 76
abnormális, abnor- mis 7	azt idegenszerű használata 11	bennünket, minket 43, 76
alátámaszt 9	becsukott 43	Berczik Árpád 8, 16
Allg. Deutscher Sprachverein 19	befut 117	betart 8
amennyiben hibás használata 60	behajóz 9	betilt 43
-andó, -endő 123	behöz 46	bébi 51
	belül idegenszerű használata 75	Bécs, Wien 7

- birtokviszony for-
 mája 103
 bizonyos, biztos 43
 biztonsági tű, biz-
 tosító tű 51, 68
 budapesti nyelv 13,
 92—93
 c, cz 54
 ch kiejtése 104
 csakhoggy, csak
 hogy 42
 csolnak, csónak 68
 csukótű 100
 cz, c 54
 dajkatű 68, 100
 dolgozó nők 55, 116
 Dunántúlon 14, 73
 egy németes haszná-
 láta 11, hibás
 elhagyása 11
 elkéztük a dolgot 99
 elöljáró, elüljáró
 103
 elválasztás 80
 elvesz, elveszik, el-
 vész 74
 erdélyi magyar
 nyelv 50
 ép, épp épen, ép-
 pen 53
 fegyver 76
 felhoz 46, 75, 117
 felsőfok névelőnél-
 kül és névelővel
 11
 férfinek 13—14
 figura 118
 filléres gyors 52
 földszinten 14
 friss 53
 frontviselt 44
 fut 117
 füttyöl, füttyül 99
 gyanánt 125
 gyászakisér 76
 Gyulai Pál 3, 6, 16
 Halász Gyula 17,
 109
 hangrend megbom-
 lása 13
 hangsúlyozás ide-
 genszerűsége 11,
 12—13
 határozatlan név-
 elő használata 11,
 69
 határozott névelő
 hibás használata
 11, 69
 háztartásbeli 56, 116
 Hegedűs Loránt 18,
 77
 helyesírás 41—42,
 54, 56, 68, 80
 -hoz, -hez, -höz ide-
 genszerű haszná-
 láta 59
 i, í 54
 idegen szavak 5—8,
 17, 18, 19, 42, 49,
 50, 51, 53, 56, 66,
 67, 68, 77, 81—84,
 84—91, 96, 97, 99,
 100, 101, 104, 105—
 113, 114—116, 118—
 122, 125, 126
 idegen szavak kiej-
 tése 52, 69, 126—
 127
 igekötő hibás elha-
 gyása 10
 igemódok haszná-
 láta 12
 igyekezik tárgyas
 ragozása 44, 128
 ikes ige, iktelen
 ige 74
 ildomos 43, 44
 is szórendje 46—48
 iz(z)lap 119
 jelentő és feltételes
 mód használata
 12
 jön, megy 43, 44—
 45, 113
 kapcsoló tű, kap-
 csos tű 51, 68
 Kenedy Géza 17
 keresztnévek ide-
 genszerű haszná-
 láta 7—8
 kettő, két 125
 kész, készen 43
 készül tárgyas ra-
 gozása 44, 124
 két, kettő 125
 kifejezetten 10
 kihajóz 9
 kimondottan 10
 kis nagyítás, nagy
 nagyítás 68, 63,
 122
 kivált (hatást) 43
 kivesz 43—44
 Konkoly Thege
 Miklós Andor 76
 Kosztolányi Dezső
 20, 77, 101
 külföldön, a külföl-
 dön 11
 különböző, különfé-
 le 10, 43, 75
 / hibás kiejtése 13
 -lag, -leg 5, 16
 lapszemle 55, 77, 101
 le- igekötő hibás
 használata 9
 leépít 9
 legszebb, a legszebb
 11
 lelő vkit 123
 létére 68
 Literatura 91—96,
 101, 125—126
 lövedék, löveg 76
 ly mellőzése 54
 magyarosan 25, 70
 meg- igekötő hibás
 használata 9—10,
 mellőzése 42
 megérdeklődni va-
 lamit 10, 32—34
 megindokol 10

- megtart 9
 megvádol 9
 megy, jön 43, 44—45, 113
 melléknév jelzője 125
mielőtt után jelentő v. feltételes mód 12
míg hibás használata 61—62
 minket, bennünket 43
 mintha, mint ha 41—42
 minthogy, mint, hogy 41—42
 mondatszerkesztési hibák 12
 mutató névmásidegenszerű használata 11
 -művek 56
 műveltető ige írásmódja 102
 nagy nagyítás, kis nagyítás 68, 69, 122
-nál, -nél németes használata 11, 57—59
ne hibás használata mellékmondatban 62
 nemesi előnevek írása 80
 németességek 95—96, 98, 104, 113—116
 névelők hibás használata 11, 69
 niveau, nívó 7
 nyelvérzék 14—15
 Nyelvművelő Szakosztály ülései 23—24, 55, 79, 101, 126
 nyelvtisztogatás 96
 olvas (misét) 46
óva int vonzata 63
 összes 43, 44, 68
 Östör József 19
 praecisio, precizitás 7
 purizmus 96
 rajta, azon 45, 101
 rájön 45
 Reményik Sándor 25
 rózsafüzér 46
 Sicherheits-tű 51, 68, 100
 síel, sízik 71
 sportműszavak 97
 strand 119
 Szarvas Gábor 3, 26—28
 szavak, szók 53
szemben hibás használata 117
 Szinnyei József 17
 szint 14
 szláv nevek átírása 103
 szóajánlások 50, 66, 67, 68, 100, 119
 szók, szavak 53
 szórenyi hibák 12, 46—48
 tagadás 62
 tart: ott tartunk 98
 tárgyas ragozás hibás használata 44, 59—60, 124, 128
 telefonál, telefonoz 49—50, 84—91
 tenor 7
 titeket, benneteket 43, 76
 transzfermoratórium 67, 120
 túros, túrós 79
 tűnik: úgy tűnt neki 10
 u, ú 54
 udvariassági kifejezések rövidítése 121
 ugyancsak 98
 ural 10, 31, 55
úgy hibás használata 60—61
 ü, ú 54
 vegyeshangú szavak ragozása 103
 vermut 51, 105
 végét veti vminek, véget vet vminek 104
 vonatkozó névmásos mondatok hibás használata 59—60
 vonzatok 57
 Wien, Bécs 7
 Zolnai Gyula 7, 8, 16, 19

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelv-művelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár. Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként $1\frac{1}{2}$ —2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER MYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

|